

AZƏRBAYCAN DİLİ

3

tədris dili

METODİK VƏSAİT

1-ci hissə

Ülkər Nurullayeva
Şəhla Zahidova
İradə Bayramova
Aysel Xanaliyeva
Könül Məhyəddinova

Ümumtəhsil məktəblərinin

3-cü sinfi üçün

Azərbaycan dili

fənni üzrə dərsliyin

METODİK VƏSAİTİ

1-ci hissə

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
artitrm2017@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

LAHİHƏ

GİRİŞ

1. Dərslük komponentləri	3
2. Dərslüyün strukturu.....	3
3. Məzmun vahidlərinin saatlar üzrə bölgüsü	4
4. Məzmun standartları və təlim nəticələri	5
5. Akademik anlayışlar	9

DƏRSLƏR ÜZRƏ ŞƏRHLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR**I BÖLMƏ. FƏRD VƏ TOPLUM**

Bölmənin icmalı	23
1. Dürüstlük	8
2. Dostluq	12
3. Mərhəmət	18
4. Məsuliyyət	22
5. Nikbinlik	26

II BÖLMƏ. DÜNYAMIZI TANIYAQ

Bölmənin icmalı	45
1. Biz azərbaycanlıyıq.....	34
2. Dünya xalqları	38
3. Məşhur abidələr	42
4. Milli bayramlar	46
5. Səyahət	50

III BÖLMƏ. QƏRİBƏ HEYVANLAR

Bölmənin icmalı	67
1. Mamont və fil.....	58
2. Nadir meşə heyvanları	62
3. Manqust.....	66
4. Antarktida sakinləri.....	72
5. Delfin	76

IV BÖLMƏ. TƏBİİ FƏLAKƏTLƏR

Bölmənin icmalı	89
1. Sel	82
2. Meşə yangınları	86
3. Dənizdə fırtına.....	92
4. Sunami	98
5. Daşqının təəccübü	100

GİRİŞ

1. Dərslik komponentləri

Təqdim olunan dərslik komplekti mövzuların tədrisi, bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsi baxımından bir-birini tamamlayan üç kitabdan ibarətdir: **dərslik, iş dəftəri və metodik vəsait**.

Dil tədrisinin əsas məzmununu təşkil edən informasiya materialı – mətnlər, şəkillər, dil qaydaları və tapşırıqlar **dərslikdə** verilir. Digər komponentlər şagird kitabının məzmunu ilə bağlıdır.

Metodik vəsait dərsliyin vacib komponentlərindən biridir. Müəllim üçün nəzərdə tutulmuş bu vəsaitdə məzmun standartları açıqlanır, mətnlərin oxunması üçün üsul və strategiyalar təklif olunur, hər bir dərs üzrə təlim nəticələri göstərilir, diferensial təlim yolları, əlavə resurslar və s. haqqında məlumat verilir.

İş dəftəri mənimsədilən bilik və bacarıqların tətbiqi üçün nəzərdə tutulmuş çalışmalardan ibarətdir.

2. Dərsliyin strukturu

Tədris vahidləri. Əvvəlki siniflərdə olduğu kimi 3-cü sinifdə də Azərbaycan dilinin tədrisinin 8 mərhələdə keçilməsi nəzərdə tutulur. Dərslik komplektində bu mərhələlər ayrı-ayrı bölmələr (tədris vahidləri) şəklində təqdim olunmuşdur. Beləliklə, dərslik 8 bölmədən ibarətdir; hər yarımil üçün 4 bölmə nəzərdə tutulmuşdur.

Hər bir bölmə giriş dərsi ilə başlayır və ümumiləşdirici təkrarla bitir. Giriş dərbində bölmənin ümumi mövzusu ilə bağlı mətn və vizual materiallar üzərində iş aparılır: şagirdlərin mövzu ilə bağlı bilikləri dinlənilir, açar sözlər izah olunur, dinləmə və ya oxu mətni əsasında mövzu haqqında təsəvvür dərinləşdirilir.

Ümumiləşdirici təkrar dərbində müvafiq bölmədə mənimsədilmiş filoloji bacarıqlar xatırladılır, dil qaydalarının tətbiqi üzrə çalışmalar yerinə yetirilir.

Bölmələr fəsillərə, fəsillər isə dərslərə bölünür. Nəzərə almaq lazımdır ki, dərslikdə ən kiçik məzmun vahidi fəsildir. O, bir neçə dərsi əhatə edir. Fəsildə müəyyən mövzu zəminində hər bir nitq bacarığının inkişafı üçün materiallar verilir. Ona görə də dərsliyin məzmun kompozisiyası haqqında danışarkən bir dərsin deyil, fəslə təşkil edən bir neçə dərslərin mərhələlərindən danışmaq lazım gəlir.

Əvvəlki siniflərlə müqayisədə fəsillərin strukturunda vahidlik daha bariz görünür. Bu da onunla bağlıdır ki, ibtidai təhsilin ilk mərhələlərində dərslərdə nitq bacarıqlarının inteqrativliyinə daha çox diqqət yetirilirdi. 3-cü sinifdən etibarən hər bir dərstdə məzmun xətlərinin inteqrasiyası ilə yanaşı, bir və ya iki təlim nəticəsi daha önə çəkilir, dərs boyu bütün fəaliyyət həmin məqsədlərin reallaşmasına xidmət edir.

Fəsillərin quruluşunda ən çox tətbiq olunan sxem aşağıdakı kimidir:

- Mətnin oxunması (oxu üsulları və strategiyaları)
- Mətnin qavranılması (təhlil, münasibət)
- Mövzu üzrə təqdimat, araşdırma və ya yaradıcı iş (dinləmə-danışma, yazı)
- Dil qaydaları

Hər bir bölmə ümumi mövzu ilə bağlı olan beş fəsildən, hər fəsil 3-4 dərstdən ibarətdir. Fəsillərdə, adətən, bütün məzmun xətləri əhatə olunur. Əsas fəaliyyət oxu üçün nəzərdə tutulmuş mətn(lər) üzərində qurulur, bütün məzmun xətləri üzrə standartlar müvafiq mövzuya aid nitq materialı üzərində reallaşdırılır.

3. Məzmun vahidlərinin saatlar üzrə bölgüsü

3-cü sinifdə Azərbaycan dilinin tədrisinə 340 saat ayrılır: 34 həftə x 10 saat. **1-ci yarımlı** üçün bölmə və fəsilərin saatlar üzrə bölgüsü aşağıdakı kimidir.

	Fəsil	Dərs	Saat
1-ci bölmə. FƏRD VƏ TOPLUM			
Giriş		1	2
1	Dürüstlük	3	6
2	Dostluq	4	8
3	Mərhəmət	3	6
4	Məsuliyyət	3	6
5	Nikbinlik	3	6
Ümumiləşdirici təkrar		1	2
1-ci bölmə üzrə cəmi		18	36
2-ci bölmə. DÜNYAMIZI TANIYAQ			
Giriş		1	2
1	Biz azərbaycanlıyıq	3	6
2	Dünya xalqları	3	6
3	Məşhur abidələr	3	6
4	Milli bayramlar	3	6
5	Səyahət	3	6
Ümumiləşdirici təkrar		1	2
2-ci bölmə üzrə cəmi		17	34
3-cü bölmə. QƏRİBƏ HEYVANLAR			
Giriş		1	2
1	Mamont və fil	3	6
2	Nadir meşə heyvanları	3	6
3	Manqust	4	8
4	Antarktida sakinləri	3	6
5	Delfin	2	4
Ümumiləşdirici təkrar		1	2
3-cü bölmə üzrə cəmi		17	34
4-cü bölmə. TƏBİİ FƏLAKƏTLƏR			
Giriş		1	2
1	Sel	3	6
2	Meşə yanğınları	4	8
3	Dənizdə fırtına	4	8
4	Sunami	2	4
5	Daşqının təəccübü	3	6
Ümumiləşdirici təkrar		1	2
4-cü bölmə üzrə cəmi		18	36
CƏMİ		70	140

Həftə üçün ayrılmış 5 dərsdən biri sərbəst dərs kimi nəzərdə tutulmuşdur. Müəllimlərə həmin saatlarda dərsi aşağıdakı fəaliyyətlər üzrə qurmaq tövsiyə olunur:

1. Sinifdən xaric oxu
2. Müxtəlif tipli imla mətnlərinin yazılması
3. Həftə ərzində gözlənilən səviyyədə reallaşmamış təlim nəticələri üzrə iş
4. Dərslərdə aşağı nəticələr göstərən şagirdlərlə diferensial təlimin təşkili
5. "Söz boğçası" ilə iş
6. Rollu oyunlar
7. Nitq bacarıqlarını inkişaf etdirən intellektual oyunlar

8. Layihə tapşırıqları üzrə təqdimatlar
9. Həftə ərzində keçilmiş materiallar üzrə formativ qiymətləndirmə və özünüqiymətləndirmənin təşkili
10. Kiçik summativ qiymətləndirmənin təşkili

4. Məzmun standartları və təlim nəticələri

Aşağıda məzmun standartlarının tədris prosesində reallaşdırılması yolları açıqlanır. Hər dərstdə bir və ya bir neçə alt standart reallaşdırılır. Dərslərdə qoyulan təlim məqsədləri – gözlənilən şagird nailiyyətləri məzmun standartlarına doğru aparən addımlardır.

Dinləmə

1.1.1. Dinlədiyi mətnin məzmununu və ideyasını müəyyən edir.

- Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir.
- Verilmiş plan əsasında dinlədiyi mətnin məzmununu nəql edir.
- Dinlədiyi mətnin ideyasını əks etdirən fikirləri seçir.
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.
- Dinlədiyi mətnin hissələrini uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.

1.1.2. Dinlədiyi fikirləri təhlil etməklə öz fikrini ifadə edir.

- Dinlədiyi fikirlə bağlı mövqeyini şərh edir.
- Dinlədiyi şifahi təqdimatı meyarlar əsasında dəyərləndirir.

Danışma

1.2.1. Müşahidə etdiklərini, eşitdiklərini və oxuduqlarını müqayisə etməklə mövzu üzrə danışır.

- Şəkli şərh etməklə mövzu üzrə danışır.
- Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir.
- Mətnin məzmun və ideyasını təxəyyülünə görə dəyişdirir.
- Mövzu ilə bağlı araşdırma apararaq təqdimatlar edir.
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında qrafik informasiyanı şərh edir.
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında varlıq və hadisələri müqayisəli təhlil edir.
- Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.

1.2.2. Mövzu üzrə əlavə məlumatlar almaq üçün dialoq qurur.

- Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsahibə almaq) üçün suallar tərtib edir.
- Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur.

1.2.3. Mövzu ilə bağlı fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edir.

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.
- Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır.
- Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəhbərlik mətn şəklində təqdim edir.
- Fikirlərini arqumentlərlə izah edir.
- Danışarkən sözləri orfoepik normalarına uyğun tələffüz edir.
- Danışarkən zəngin söz ehtiyatından istifadə edir.
- Şifahi nitqində standart ifadələrdən yerli-yerində istifadə edir.

Söz ehtiyatı

2.1.1. Ümumi məna və özəl əlamətləri göstərməklə anlayışı izah edir.

- Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir.
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.
- Mücərrəd mənalı sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir.
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir.
- Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.
- Anlayışların oxşar və fərqli əlamətlərini müəyyən edir.

2.1.2. Çoxmənalı sözlərin və ya omonimlərin mənalərini müqayisə edir.

- Sözlün həqiqi və məcazi mənalərini arasındakı bağlılığı müəyyən edir.
- Çoxmənalı sözün kontekstə görə mənasını müəyyən edir.
- Omonimlərin kontekstə görə mənasını müəyyən edir.

2.1.3. Yaxın və əksmənalı sözlərin bədii mətndəki rolunu dəyərləndirir.

- Bədii nümunələrdə əksmənalı sözləri müəyyən edir.
- Bədii nümunələrdə fikrin təsirli və dəqiq ifadə olunmasında yaxınmənalı sözlərin rolunu müəyyən edir.

2.1.4. Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir.

- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.
- Kontekstə uyğun gələn frazeoloji ifadəni müəyyənləşdirir.

Oxuyub-anlama

2.2.1. Müvafiq mətnləri düzgün, səlis, intonasiya ilə oxuyur.

- Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur.
- Mətnin ekspressiv təsirini artırmaq üçün pauzalardan istifadə edir.
- Şeiri oxuyarkən müəllifin hiss və həyəcanını intonasiya və səs tonu ilə ifadə edir.
- Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.
- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.

2.2.2. Bədii və informativ mətnlərin məzmun və struktur xüsusiyyətlərini izah edir.

- Bədii mətnlərin janrlarını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.
- Mətnin tərkib hissələrini müəyyən edir.
- Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.
- Mətnin tərkib hissələrini əlaqələndirən cümlələri müəyyən edir.
- Mətndəki fikirlərin fakt və ya münasibət olduğunu əsaslandırır.
- Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.
- Verilmiş yeni məlumatları mətnin uyğun hissələrinə əlavə edir.
- Mətnin hissələrinə uyğun məlumatları müəyyən edir.
- Mətnin məzmununun zənginləşdirilməsində haşiyənin rolunu müəyyən edir.
- Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.
- Mətnin yarımbaşlıqlarını sual cümləsi və ya söz birləşməsi ilə ifadə edir.
- Bədii mətndəki məlumat və hadisələrin fakt və ya təxəyyül olduğunu müəyyən edir.
- Ssenari mətninin struktur xüsusiyyətlərini izah edir.
- Şeirdə ritmin yaranmasında misralardakı heca sayının rolunu izah edir.
- Şeir yazarkən nəzm əsərlərinə xas əsas poetik xüsusiyyətləri (qafiyə, ritm) nəzərə alır.
- Mətni səhnələşdirmək üçün əsas epizodları, məkanı və rolları müəyyənləşdirir.
- Oxuyarkən qabaqcadan müəyyən olunmuş sualların cavablarını mətndən seçir.

2.2.3. Mətnin mövzusu və məzmunu haqqında fikir yürüdür.

- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.
- Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərək onun daxili aləmini ifadə edir.
- Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.
- Oxuduğu mətnlər arasında oxşar epizodları müəyyən edir.
- Informativ mətndəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir.
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.
- Əlavə biliklərindən istifadə etməklə mətndəki məlumatları genişləndirir.
- Mətndəki əsas epizodları müəyyən edir.
- Əldə etdiyi məlumatlara və ya təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir.
- İllüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin məzmunu ilə bağlı əlavə məlumat əldə edir.
- İllüstrasiya ilə mətnin müvafiq hissəsini uyğunlaşdırır.

- Mətnin illüstrasiyalara uyğun epizodlarını nəql edir.
- Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir.
- Öyrəndiyi məlumatlardan çıxış edərək mətndəki fikirləri şərh edir.
- Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.
- Dialoji mətndə nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyən edir.

2.2.4. Mətndəki obrazları, epizod və faktları səciyyələndirməklə əsas fikri müəyyənləşdirir.

- Obrazlar haqqında fikirlərini mətnin ideyası ilə əlaqələndirir.
- Mətni dəyərləndirmək üçün mövzu üzrə əlavə biliklərindən istifadə edir.
- Mətndəki detalları əsas fikirlə əlaqələndirir.
- Mətnin ideyasının açılmasına kömək edən faktları seçir.
- Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edir.
- Baş qəhrəmanın xarakterinə əsasən mətnin ideyasını müəyyənləşdirir.
- Oxuduğu mətndəki əsas fikri öz həyat düşüncələri ilə əlaqələndirir.
- Verilmiş atalar sözlərindən əsərin ideyasına uyğun gələnini seçir.
- Mətndəki obrazların davranışlarına münasibət bildirir.

2.2.5. Mətndəki məlumatlardan nəticə çıxarır.

- Mətndəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır.
- Obrazın davranışının və keçirdiyi hisslərin səbəbini izah edir.
- Mətndəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.
- Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır.
- Faktlardan istifadə etməklə mətndə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.

Yazı

3.1.1. Mətni orfoqrafik normalara uyğun yazır.

- Dinlədiyi mətni orfoqrafik normalara uyğun yazır.
- Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.
- Söz ortasında yanaşı gələn samitləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.
- Mürəkkəb sözləri orfoqrafik normalara uyğun yazır.

3.1.2. Bədii və informativ xarakterli kiçikhəcmli sadə mətnlər yazır.

- Plan qurmaqla dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır.
- Mövzu ilə bağlı fikirlərini məntiqi ardıcılıqla yazıda ifadə edir.
- Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir.
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.
- Verilmiş açar söz və söz birləşmələrindən istifadə edərək kiçikhəcmli mətn yazır.
- Mətndəki epizoda uyğun ssenari və ya dialoq qurub yazır.
- Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərək yazır.
- Qrafik informasiyanı rəhbərlik cümlələr şəklində təqdim edir.
- Mətndən seçilmiş epizodu yazıda təsvir edir.
- Şahid olduğu və ya iştirak etdiyi hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır.

3.1.3. Bədii və informativ mətnlərdə rast gəldiyi məlumat, problem, hadisə, obraz və s. ilə bağlı münasibətini yazıda əks etdirir.

- Obrazın keçirdiyi hissləri təxmin edib yazır.
- Baş qəhrəmana məktub yazaraq onun davranışına münasibət bildirir.
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir.

3.1.4. Mövzu üzrə əldə etdiyi məlumatlar əsasında uyğun vizual formada təqdimat hazırlayır.

- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir.
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır.
- Verbal və vizual məlumatları ümumiləşdirərək təqdimat üçün mətn yazır.

3.1.5. Yazılı təqdimatla bağlı münasibət bildirir.

- Verbal və vizual təqdimat materiallarını meyarlar əsasında dəyərləndirir.

4.1.1. Sözlərin morfoloji tərkibini müəyyən edir.

- Sözü kök və şəkilçiyə ayırır.
- Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir.
- Şəkilçiləri söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir.
- Sözü şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.
- Ahəng qanununu gözləməklə sözü uyğun şəkilçilər artırır.

4.1.2. Mürəkkəb sözlərin bitişik və ya defislə yazılış qaydalarına riayət edir.

- Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.
- Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsini müəyyən edir.
- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir.
- Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasında məna əlaqəsindən çıxış edərək onun düzgün yazılışını müəyyən edir.

- Eyni sözün təkrarından yaranan mürəkkəb sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.
- Mürəkkəb sözləri və söz birləşmələrini fərqləndirir.

4.1.3. Sözlərdə samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.

- Sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir.
- Tanış olduğu orfoqrafik qaydanı müxtəlif sözlərə tətbiq edir.
- Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.
- Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.
- Söz ortasında yanaşı gələn samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.

4.1.4. Köməkçi nitq hissələrinin cümlədə qrammatik funksiyasını izah edir.

- Cümlənin tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsinə görə uyğun gələn bağlayıcını müəyyən edir.
- Bağlayıcıların cümlədə rolunu izah edir.
- Cümlənin ifadə etdiyi fikrə əsasən müvafiq qoşmalardan istifadə edir.
- Qoşmanın yaratdığı məna çalarını izah edir.

4.1.5. Əsas nitq hissələrini fərqləndirir və onların bəzi qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.

- Suallara əsasən varlıq, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri müəyyənləşdirir.
- İfadə etdiyi ümumi anlayışa görə (varlıq, əlamət, say, hərəkət) sözləri qruplaşdırır.
- Eyni və ya əks anlayış ifadə edən söz cütlərini müəyyən edir.
- Varlıq anlayışı bildirən sözləri suallara əsasən (Kim? Nə? Hara?) qruplaşdırır.
- Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir.
- Ümumi və xüsusi isimləri fərqləndirir.
- Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir.
- Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirir.
- Varlıq bildirən sözlərə uyğun əlamət və ya keyfiyyət bildirən sifətlər seçir.
- Həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işlənən bilən sözləri müəyyən edir.
- Şəxs adları kimi işlənən sözlərin aid olduğu nitq hissəsini müəyyən edir.

4.1.6. Cümlənin və söz birləşməsinin əsas əlamətlərini izah edir.

- Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir.
- Cümləni təşkil edən söz və söz birləşmələrini müəyyən edir.
- Verilmiş söz və söz birləşmələrindən nəqli, sual, əmr cümlələri qurur.
- Sual cümləsi qurarkən sual əvəzliliklərindən məqsədyönlü şəkildə istifadə edir.
- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyənləşdirərək söz birləşmələri yaradır.
- Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur.
- Məqsədə görə cümlənin növlərini qruplaşdırır.

4.1.7. Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri arasında vergülün yerini müəyyən edir.

- Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini müəyyən edir.
- *Ki, amma, ancaq, lakin, çünki* bağlayıcıları işlənən cümlələrdə vergülün yerini müəyyən edir.

5. Akademik anlayışlar

Dilin tədrisinə müasir yanaşma şagirdlərə yalnız dil qaydalarının öyrədilməsini deyil, həm də oxu və yazı bacarıqlarının formalaşdırılmasını və inkişafını tələb edir. Bu işə yalnız dilçilik deyil, ümumiyyətlə, filologiya üzrə bir sıra termin və anlayışların mənimsənilməsinə nəzərdə tutur. Bu proses 1-ci sinifdən başlanır və ibtidai siniflərdə şagirdlər bir çox sadə və daha ümumişlək terminləri mənimsəmiş olurlar.

Tədris prosesində şagirdlərlə ünsiyyət zamanı müəllimlər nəzərə almalıdırlar ki, 1-2-ci siniflərdə və 3-cü sinfin 1-ci yarımilində şagirdlər aşağıdakı filoloji anlayışlara yiyələnirlər.

1-ci sinif	2-ci sinif	3-cü sinif (I yarımil)
<i>Dil qaydaları üzrə</i>	<i>Dil qaydaları üzrə</i>	<i>Dil qaydaları üzrə</i>
• səs • hərf • əlifba • söz • sait • samit • heca • cümlə • nöqtə • ad bildirən sözlər • şəxs adları • yer adları • əlamət bildirən sözlər • hərəkət bildirən sözlər • say bildirən sözlər • nəqli cümlə • sual cümləsi • yaxınmənalı söz • əksmənalı söz	• ahəng qanunu • dırnaq işarəsi • dodaqlanan sait • dodaqlanmayan sait • əmr cümləsi • gözlə görünən və görünməyən varlıqlar • hərəkət bildirən sözlərin təsdiq və inkarı • hərəkətin zamanı • hiss, həyəcan bildirən sözlər • hissəcik (şəkilçi) • incə sait • qalın sait • müraciət bildirən sözlər • nida cümləsi • sıra sayı • tire • vergül	• sözün kökü • şəkilçi • iki cür yazılan şəkilçilər • dörd cür yazılan şəkilçilər • anlayış • isim • konkret isimlər • mücərrəd isimlər • ümumi isimlər • xüsusi isimlər • söz birləşməsi • -stan, -iya şəkilçiləri • sifət • əlamət bildirən sifətlər • keyfiyyət bildirən sifətlər • mürəkkəb sözlər • defis
<i>Oxu və yazı üzrə</i>	<i>Oxu və yazı üzrə</i>	<i>Oxu və yazı üzrə</i>
• müəllif • əsas fikir • hekayə • nağıl • şeir • bənd • misra • sətir • qafiyə • başlıq (sərlövhə) • obraz • baş qəhrəman • xarakter • mətnin planı • abzas • açar söz	• açıqça • anket • alqış • atalar sözləri • bədii mətn • daxili əlifba • dialoq • informativ mətn • əsas hissə • fakt və münasibət • giriş • hekayə xəritəsi • ideya • izahlı lüğət • jest • qaravəlli • lüğət • mənfi obraz • məzmun	• epizod • əsas və köməkçi epizodlar • köhnəlmiş sözlər • ssenari • məlumat vərəqi • müsahibə • Venn diaqramı • haşiyə • şərh • ensiklopediya • mülahizə • istinad • təxəyyül • ritm

Mövzu	Fərd və toplum	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	• Şəkillər əsasında mövzu ilə bağlı bildiklərini danışma • Mövzu üzrə danışarkən fikrini əsaslandırma
	Söz ehtiyatı	<u>Sözlər:</u> <i>fərd, toplum, mənəvi dəyər, davranış, pörtmək, rəsədxana, ekskursiya, dəhliz, fürsət, müavin, zümrümə etmək, məsuliyyət, səndələmək, səhnə, ssenari, sükut, matç, yeniyetmə, qarabaqara, cərimə, hakim, bədbinləşmək, badalaq.</i> <u>Frazeoloji birləşmələr:</u> <i>əl-ayağa düşmək, ürəyi düşmək, boynuna almaq, dayaq olmaq, şər atmaq, qanı qaralmaq, fikir götürmək, ağzına su almaq.</i>
	Oxu	• Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun və ideya cəhətdən müqayisə etmə; • Mətni obrazlardan birinin dilindən nəql etmə.
	Yazı	• Oxunulan və ya dinlənən mətnin məzmununun yazılması; • Şəkillər və bildiyi məlumatlar əsasında elmi və ya bədii mətnin yazılması.
Akademik biliklər	Dil qaydaları	• Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin yazılışı, sözün morfoloji tərkibi, şəkilçilərin növləri, şəkilçilərin ahəng qanununa görə iki və dörd cür yazılması
	Filoloji anlayışlar	• Sözün müxtəlif mənalar kəsb etməsi, daxili əlifba
Kompetensiyalar		• Sosial davranış, əxlaqi dəyərlərin təbliği

Bu bölmənin mövzusu sosial mühitdə insanların bir-biri ilə qarşılıqlı münasibəti, davranış və ünsiyyət ilə bağlıdır. Şagirdlər dərk etməlidirlər ki, onlar cəmiyyətin üzvləridir və onların da toplumda bir sıra öhdəlikləri var. Bu öhdəliklər şagirdlərin təhsili və sosial davranışları ilə əlaqədardır. Bu mövzuda təqdim olunmuş bədii mətnlər vasitəsilə şagirdlərin dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqları inkişaf etdirilir, söz ehtiyatları zənginləşdirilir, həmçinin bir sıra mənəvi dəyərlər aşılır.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii mətni dinləyicilərin başa düşəcəyi tərzdə oxuyur;
- “Mövzu”, “məzmun”, “ideya” anlayışlarını fərqləndirir;
- Səslə hərfin fərqi izah edir;
- Lügətdən istifadə zamanı daxili əlifba üzrə biliklərini tətbiq edir;
- Cümlə daxilindəki sözləri əlaqələndirmək üçün şəkilçilərdən empirik şəkildə istifadə edir;
- Bəzi şəkilçilərin (-çr⁴, -lr⁴ və -lar²) rolunu izah edir.

Diferensial təlim

Bölmədəki bəzi filoloji anlayışlar (“epizod”, “ssenari”) oxuyub-qavrama bacarığı kifayət qədər inkişaf etməmiş uşaqlar üçün çətinlik yarada bilər. Bu anlayışlar mənimsədilərəkən şagirdlərin fəaliyyətinə diferensial yanaşmaq tövsiyə olunur. Bu məqamlarla bağlı tövsiyələr dərslərin şərhində verilmişdir.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Bəzi ümumişlək olmayan sözlərin – arxaizm və terminlərin izah edilməsi (*şahı, abbasi, tramvay, kök, şakilçi, epizod, ssenari* və s.);
- Ssenari şəklində təqdim olunmuş mətnin qavranılması;
- Bədii mətndəki əsas və köməkçi epizodların fərqləndirilməsi;
- Tapşırıqlarda iki və dörd cür yazılan şəkilçilərin qrafik təqdimi (-çr⁴, -lr²).

1-ci bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *bayraq, vatman kağızı, orfoqrafiya və izahlı lüğət* və s.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslük: səh. 6–7
- İş dəftəri: səh. 2

Təlim məqsədləri

- Şəkli şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Mətnin ideyasının açılmasına kömək edən faktları seçir (st. 2.2.4).
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir (st. 2.2.3).
- Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Mücərrəd mənalı sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir (st. 2.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Dərslüklə ümumi tanışlıq
2	Danışma	Bölmənin mövzusu ilə bağlı olan şəkillər üzrə danışma
3	Oxu	“Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətni üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	“Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətni üzrə iş
5	Söz ehtiyatı	Həyatdan nümunələr gətirməklə mənəvi dəyərlər haqqında danışma
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlərin ilk dərstdə yay tətili ilə bağlı təəssürlərini danışması onların dərslük mühitinə uyğunlaşmasına və fəallaşmasına kömək edə bilər.

Şagirdlərin diqqətini bölmənin mövzusuna yönəltməzdən öncə onların tədris ilində istifadə edəcəkləri Azərbaycan dili dərslüyü ilə tanış olması onlarda dərslüyün məzmununa maraq oyadacaq. Şagirdlər dərslüyü vərəqləyərək bölmələrin adlarını oxuyur, onların diqqətini çəkən mövzu, şəkil, mətn və tapşırıqlar haqqında ilkin təəssürlərini danışirlar. Bundan sonra müəllim sual verir:

– *Dərslüyün ilk bölməsi hansıdır? Fərd və toplum deyəndə nə başa düşürsünüz?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərin həyat bilgisi fənnindən fərd, kollektiv, cəmiyyət (toplum)

haqqında müəyyən təsəvvürləri vardır. Müəllim yönəldici suallar verməklə şagirdlərin “fərd və toplum” anlayışları haqqında biliklərini xatırladır. Daha sonra şagirdlər müəllimin köməyi ilə şəkildə fərd və toplum anlayışlarının necə ifadə olunması barədə öz fikirlərini söyləyirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin bu mövzuda ilkin biliklərini öyrəndikdən sonra fərd və toplum anlayışlarını şagirdlərin yaş səviyyəsini nəzərə almaqla aşağıdakı kimi izah etmək olar.

Toplum, cəmiyyət – cəm halında yaşayan, bir-biri ilə ünsiyyətdə olan insanlar.

Fərd – toplum və ya cəmiyyətin bir üzvü; insan, şəxsiyyət.

Cəmiyyətdə hər bir insanın bir vəzifəsi, işi, peşəsi var. Bir-birini tanıyan və tanımayan insanlar müəyyən dərəcədə bir-birindən qarşılıqlı asılı olurlar. Məsələn, həkimin bərbərə, bərbərin həkimə, yangınsöndürənin polisə və ya polisin də dəriyə ehtiyacı ola bilər. Odur ki toplumdakı insanlar bir-birini tanısa da, tanımasa da, bir-birinə qarşılıqlı yardım və hörmət edirlər. Bu birliyə toplum deyirik. Hər bir fərd toplumun bir üzvüdür və toplumdakı davranışına, gördüyü yaxşı işlərə görə hörmət qazanır.

Mövzunu şagirdlərə bir az doğmalaşdırmaq üçün müəllim sual verir:

– *Sizin daha çox ünsiyyət qurduğunuz insanlar kimlərdir? (məhəllə uşaqları, sinif yoldaşları, dərnek yoldaşları). Siz bir fərd olaraq onların hörmətini necə qazanmışınız?*

Tapşırıq B (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirmək üçün müəllim şagirdlərə müəyyən vaxt verir, şagirdlər şəkillərə baxaraq fərdin (şəkilin mərkəzində təsvir olunmuş oğlanın) müxtəlif kollektivdə (toplumda) faydalı olan davranışlarını müəyyən edirlər. Bu davranışları (mənəvi dəyəri) ifadə edən açar sözlər (xeyirxahlıq, birlik, vətənpərvərlik, əməkdaşlıq) düşünürlər.

Kollektiv iş. Şagirdlər illüstrasiya üzrə danışır, seçdikləri açar sözləri söyləyir, seçimlərini şəkilin məzmununa uyğun olaraq əsaslandırirlar.

Tapşırıq cütlərlə iş formasında da yerinə yetirilə bilər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər çox olarsa, müəllim mənəvi dəyər bildirən sözləri (*qənaətcillik, xeyir-xahlıq, məsuliyyət, birlik, vətənpərvərlik, əməkdaşlıq, dostluq və s.*) lövhəyə yazaraq şagirdlərə həmin sözlər içərisindən şəkillərə uyğun gələn açar sözləri seçməyi tapşırıla bilər.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər B tapşırığında bir fərdin nümunəsində toplum üçün faydalı olan xidmətlərlə tanış oldular. Bu tapşırıqda isə şagirdlər öz həyatlarından nümunə gətirməklə mövzu ətrafında danışırlar.

Oxu

2.2.1 “Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətni. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətninə aid illüstrasiyaya yönəldərək soruşur:

– *Sizcə, mətn niyə belə adlanır?*

Şagirdlərin mülahizələri dinləndikdən sonra mətnin məzmunu ilə tanış olmaq üçün onlara bir neçə dəqiqə vaxt verilir. Daha sonra bir neçə şagirdə mətni ucadan oxumaq tapşırılır.

Oxuyub-qavrama

Müəllim mətnin məzmununun necə qavranıldığını yoxlamaq üçün suallar verir:

– *Balıqlar nə üçün sahildə idilər? Aygün balıqları xilas etmək üçün nə edirdi? Atasının hərəkətini görüb nə dedi? O, Aygünün başını niyə sığallayıb gülümsədi?*

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Mətnin məzmununun qavranılması ilə bağlı suallar cavablandırıldıqdan sonra şagirdlər mətnin ideyasını ifadə edirlər: *Hər bir insan toplum üçün bacardığını etməlidir.*

İdeyanın açılmasında Aygünün atasına söylədiyi fikir mühüm rol oynayır:

– *Yox, ata, mənim əziyyətim bax bu balıq üçün hər şeyi dəyişəcək.*

Şagirdlər belə qənaətə gəlməlidirlər ki, Aygünün minlərlə balığı dənizə atmağa gücü çatmasa da, onun etdiyi yaxşılıq, heç olmasa, bir neçə balığın yaşamasına səbəb olur. Biz də ətrafımızda baş verənlərə biganə qalmayıb əlimizdən gələn yaxşılıq çox kiçik olsa belə, onu əsirgəməməliyik.

Diferensial təlim

Mətnin ideyasını lakonik ifadə etmək ilkin mərhələdə şagirdlər üçün çətindir. Oxuyub-qavrama və fikirlərini ifadə etmə bacarığı yüksək olan şagirdlərə mətnin ideyasını bir cümlə ilə ifadə etmək tapşırıla bilər.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Hekayə xəritəsi üzrə müstəqil iş şagirdlərin mətni nə dərəcədə qavradıqlarını öyrənməyə imkan verir.

2.2.4 Tapşırıq B (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. “Dünyanı dəyişmək istəyən qız” mətninin ideyasının müəyyənləşdirilməsi şagirdlərə Kəpənək obrazının nitqini tamamlamağa kömək edəcək. Təxminən belə yazıla bilər:

– *Eybi yox, əsas odur ki, mən də bacardığımı edirəm. Bunu sən də edə bilərsən. Əgər hamımız bacardığımızı etsək, köməyimiz çoxalar, yanğın tez söner.*

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş mənəvi dəyərlər haqqında həyatdan və yaxud 2-ci sinifdə oxuduqları mətnlərdən nümunələr gətirirlər. Tapşırıq şagirdlərin söz ehtiyatını, mücərrəd mənalı sözləri izah etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəkli şərh etməklə mövzu üzrə danışırlar.	Tap. A, B, C (dərslük)
Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyurlar.	Mətn
Mətnin ideyasının açılmasına kömək edən faktları seçirlər.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn üzrə hekayə xəritəsi tərtib edirlər.	Tap. A (iş dəftəri)
Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edirlər.	Tap. B (iş dəftəri)
Həyatdan nümunələr gətirməklə mənəvi dəyər bildirən sözləri izah edirlər.	Tap. D (dərslük)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə mətnin oxusu zamanı izahlı lüğətdən istifadə olunacaq.

1-ci dər. "Anaya məktub"

- Dərslük: səh. 8–9
- İş dəftəri: səh. 3

Təlim məqsədləri

- Mücərrəd mənalı sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir (st. 2.1.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir (st. 2.2.3).
- Obrazın davranışının və keçirdiyi hissələrin səbəbini izah edir (st. 2.2.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı
2	Danışma	Dürüstlük haqqında söhbətin aparılması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	"Anaya məktub" mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Baş qəhrəmanın davranışlarının səciyyələndirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– Nə vaxtsa yalan danışmışınız? Bunu nə üçün etmişiniz? Kimsə sizə yalan danışmışdır? Həmin adamın yalan danışdığını biləndə özünüzü necə hiss etmişiniz?

Şagirdlərin səmimi cavablar verməsinə çalışmaq lazımdır.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər "dürüstlük" sözünü öz həyatlarında xatırladıkları hadisələr əsasında izah edirlər.

Müəllim sual verir:

– İnsana dürüstlük fayda verər, yoxsa yalançılıq?

Şagirdlər 2-ci sinifdə oxuduqları "Xəyalpərəstlər" mətnində İqorun davranışını xatırlaya bilərlər.

Söhbət zamanı "Yalan ayaq tutar, amma yeriməz", "Yalanın ömrü 40 gün olur" və s. atalar sözləri də müzakirə oluna bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.3, 2.1.1

"Anaya məktub" mətni. Şagirdlər mətnin 1-ci hissəsini növbə ilə ucadan oxuyurlar. Müəllim oxu prosesini müəyyən hissələrdə dayandıraraq oxunmuş hissəyə uyğun faktoloji suallar verməklə şagirdlərin diqqətini yoxlayır. Suallar: Müəllim Elxanə nə üçün irad tutdu? Elxanə niyə məktubu anasına vermək istəmirdi? və s.

Söz boğçası. Müəllim oxu zamanı şagirdlərə tanış olmayan sözlərin (pörtmək, rəsədxana, ekskursiya, maddi vəziyyət və s.) mənasını əvvəlcə şagirdlərdən soruşur. Şagirdlər yeni sözlərin dəqiq mənasını lüğət vasitəsilə öyrənirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq mətnin oxusu bitdikdən sonra yerinə yetirilir.

Şagirdlərin yeni sözləri mənimsədiklərini yoxlamaq üçün onlara həmin sözləri cümlədə işlətmək də tapşırıqla bilər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3

Tapşırıq B (dərslük). 1-ci sual: Mətnə məlumat verilir ki, Elxanənin ailəsinin maddi vəziyyəti yaxşı deyil. Buna görə də o, anasına ekskursiya haqqında heç nə demək istəməyib. Şagirdlər səbəb kimi Elxanənin anasının xəstə olması faktını da səsləndirə bilərlər.

2-ci sual: Şagirdlər Elxanənin ailəsi ilə bağlı analiz etdikləri faktları mətnə taparaq bir daha oxuyurlar:

1. "Anam bu məktubu oxusa, hirsələnəcək. O isə xəstədir. Ona əsəbiləşmək olmaz".

2. "Elxanə da bu gəzintiyə getmək istəyirdi. Amma ailəsinin maddi vəziyyətinə görə anasına bu haqda heç nə demək istəmirdi".

Şagirdlər bu cümlələrdən çıxış edərək baş qəhrəmanın xarakteri haqqında fikir yürüdürlər. Müəllim bu sualı şagirdlərin şəxsi müstəvisinə keçirmək üçün onlara sual verir:

– Elxanənin yerində siz olsaydınız, ekskursiyaya getmək istədiyinizi ananıza deyərdinizmi?

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər müəllifin baş qəhrəmanın emosional vəziyyətini daha qabarıq ifadə etmək üçün işlətdiyi "Bir tərəfdən də bu məktub..." cümləsini izah etməyə çalışırlar. Elxanə düşünürdü ki, ekskursiyaya getmək istəyi indiki halda mümkün olmayacaq. Çünki bir tərəfdən maddi imkanlarının olmaması, anasının xəstə olması, digər tərəfdən də şikayət məktubunun ortaya çıxması onun bu istəyinə mane olurdu.

2.2.3

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər oxuduqları hissədə Elxanənin davranışlarını və düşüncələrini

analiz etməklə mətnin davamını təxmin edə bilirlər. Mətnə Elxanın anasının sağlamlığını düşünməsi haqqında fikirlər qabarıq ifadə olunmuşdu. Həmçinin sonuncu abzasda Elxanın davranışı və düşüncələri şagirdlərin sualın cavabını təxmin etmələri üçün əsas verir:

Bunu deyəndə Elxan başını aşağı saldı. Öz-özünə düşündü: “Görəsən, müəllim niyə məktubu soruşur? Nəyin cavabını gözləyir ki?”

Bu abzasdan oxucuya aydın olur ki, Elxan məktubu anasına çatdırmayıb və müəlliminə yalan danışmışdır.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər məktubun məzmununu təxmin edirlər. Bu təxmin etmə mətnin davamının şagirdlər tərəfindən maraqla oxunmasını təmin edir.

Mətnin 2-ci hissəsi şagirdlər tərəfindən növbə ilə oxunur. Şagirdlər mətni oxuduqdan sonra mətnin məzmununu öz təxminləri ilə müqayisə edirlər.

2.2.3 Tapşırıq E (dərslük). Tapşırıqda verilmiş suallarla şagirdlərin mətnin 2-ci hissəsini oxuyub-qavraması yoxlanılır.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlərin həm oxuyub-qavrama, həm də şəklin məzmununu bir cümlə ilə lakonik ifadə etmək bacarığı inkişaf etdirilir.

1. Elxan kədərənir.
2. Elxan təəccüblənir.
3. Elxan peşman olur.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mənəvi dəyər bildiren sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	“Söz boğçası” rubrikası tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B, E (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. Ç, D (dərslük)
Obrazın keçirdiyi hissələrin səbəbini başa düşür və nəticə çıxarır.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Anaya məktub” mətninin təhlili. Epizod

- Dərslük: səh. 10
- İş dəftəri: səh. 4

Təlim məqsədləri

- Verilmiş atalar sözlərindən əsərin ideyasına uyğun gələnini seçir (st. 2.2.4).
- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür (st. 2.2.5).
- Əldə etdiyi məlumatlara və ya təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir (st. 2.2.3).
- Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərkən onun daxili aləmini ifadə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Anaya məktub” mətninin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının atalar sözləri ilə ifadəsi
3	Danışma	Obraz haqqında şəxsi fikirlərin bildirilməsi
4	Oxuyub-qavrama	“Epizod” anlayışının mənimsənilməsi
5	Yazı	“Anaya məktub” mətni üzrə rəyin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Anaya məktub” mətninin məzmununu xatırlatmaq üçün sual-cavab edir. Bir neçə şagirdə mətni nəql etməyi tapşırır.

Oxuyub-qavrama

2.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Bu dərsdə şagirdlər mətndəki hadisələri, obrazların davranışlarını, baş pəhrəmanın xarakterini təhlil edirlər.

Şagirdlər tapşırıq əsasən mətnin sonunda Elxanın keçirdiyi hissələri ifadə edən atalar sözünü

(*Sonrakı peşmançılıq fayda verməz*) müəyyənləşdirib mətnə əsasən şərh edirlər. Ola bilər ki, bəzi şagirdlər mətnin məzmununa müəyyən qədər uyğun olan digər atalar sözlərini seçsələr. Bu zaman müəllim onlara seçimlərini əsaslandırmağı, atalar sözlərinin işləndiyi situasiyaları müzakirə etməyi tapşırılmalıdır. Həmçinin şagirdlərin söz ehtiyatını zənginləşdirmək üçün bu atalar sözləri “söz boğçası”na salınmalı və ya şagirdlərin atalar sözləri üçün ayırdıqları dəftərə yazılmalıdır.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim şagirdlərə tapşırıqdakı hər iki arqument haqqında düşünmək üçün müəyyən vaxt verir. Şagirdlər seçimlərini edirlər. Müəllim sinfə müraciət edir: *Kimlər 1-ci, kimlər isə 2-ci arqumenti seçib?*

Obrazın düşdüyü durum ziddiyyətli olduğu üçün şagirdlər fəal müzakirəyə qoşulur, öz fikirlərini bildirməyə, əsaslandırmağa can atırlar. Sınıfda səslənən fikirlər təxminən belə ola bilər:

1) “Elxan məktubu anasına çatdırmalı idi, çünki müəllim ona tapşırıqda ki, məktubu anasına çatdırsın. Ona etibar etmişdi. Həm də anadan nəyisə gizlətmək düzgün deyil. O, anasına məktubu mütləq çatdırmalı idi”.

2) “Elxan məktubu anasına çatdırmamaqla düzgün hərəkət etmişdi. O, anasının sağlamlığını düşünüb onun qanını qaraltmaq istəməmişdi”.

Oxuyub qavrama

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər Elxanın göstərilən davranışlarından çıxış edərək onun xarakterini təhlil etməyə çalışırlar.

1. Maddi vəziyyətləri yaxşı olmadığına görə anasına ekskursiya barədə heç nə demədi.

– *Elxan qayğıkeşdir. Anasını çətin vəziyyətə salmaq istəməmişdi.*

2. Müəllimə dedi ki, məktubu anasına çatdırıb.

– *Elxanın bu davranışı onun zəif xarakterini üzə çıxardı. Yalançılıq yaxşı xüsusiyyət deyil. O, dürüst və səmimi olub müəlliminə həqiqəti deməli idi.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq “Yadda saxla” rubrikasında verilmiş məlumatların mənimsədilməsi üçün keçid xarakteri daşıyır.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlərə “epizod” anlayışının mənimsədilməsi mətnlərin oxunub təhlil olunmasını asanlaşdırır. Belə filoloji anlayışlar şagirdin nitqinə kömək edir.

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir. Həmçinin şa-

girdlər yeni öyrəndikləri “epizod” anlayışını mənimsəyirlər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkmə şagirdlərə yeni epizodlar düşünməsi üçün istiqamət vermək olar. Məs.: *Elxan müəlliminə həqiqəti desə, müəllim Elxanın ekskursiyaya getməsi üçün nə edə bilər? Elxanın anası ekskursiya haqqında necə xəbər tuta bilər? və s.*

2.2.3 Tapşırıq E (dərslük). Mətn III şəxsin dilindən yazılmışdır. Şagirdlərə isə mətni baş qəhrəmanın (I şəxsin) dilindən nəql etmək tapşırılır. Şagirdlər mətni təxminən belə nəql edə bilərlər:

– *Tənəffüsdə məktəbin həyatında xeyli “qaçdıtutdu” oynadım. Zəng vurulanda pörtmüş halda sinfə girdim. Müəllim məni görcək dedi...*

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya (2-ci sinif (st. 3.1.4). Oxuduğu mətn haqqında rəy yazır). Şagirdlərə 2-ci sinifdə mətn haqqında “rəy” yazmaq öyrədilmişdi. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin bilikləri xatırladılır, sərbəst yazı bacarıqları inkişaf etdirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Verilmiş atalar sözlərindən əsərin ideyasına uyğun gələnlərini seçir.	Tap. A (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. C (dərslük)
Təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir.	Tap. D (dərslük)
Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərkən onun daxili aləmini ifadə edir.	Tap. E (dərslük)
Oxuduğu mətn haqqında rəy yazaraq öz münasibətini bildirir.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə şagirdlərin orfoqrafiya lüğəti ilə işləməsi üçün müəllimin hazırlıq görməsi tövsiyə olunur.

3-cü dər. Sözlərin yazılışı – orfoqrafiya lüğəti

- Dərslük: səh. 11
- İş dəftəri: səh. 5

Təlim məqsədləri

- Sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Tanış olduğu orfoqrafik qaydanı müxtəlif sözlərə tətbiq edir (st. 4.1.3).
- Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Orfoqrafiya lüğətinin nümayişi
2	Dil qaydaları	Orfoqrafiya lüğəti üzrə iş, sözlərin düzgün yazılışının mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim gətirdiyi orfoqrafiya lüğətini şagirdlərə nümayiş etdirir və bu lüğətin funksiyasını şagirdlərə izah edir. Şagirdlər 2-ci sinifdə lüğətlə işləmək qaydalarını (lüğətdə sözlərin əlifba sırası ilə düzülüşü, daxili əlifba və s.) mənimsəmişlər. Müəllim onlara biliklərini xatırladır.

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş birinci sözün doğru variantını iri hərflərlə vərəqə yazır və yuxarı qaldıraraq nümayiş etdirirlər. Müəllim səhv yazan şagirdlərdən birini lövhəyə çağırır və orfoqrafiya lüğətindən həmin sözün tapmağı tapşırır. Şagirdlər yazdıqları sözün düzgün yazılışını dəqiqləşdirirlər. Tapşırıqda verilmiş digər sözlər üzrə iş bu üsulla davam etdirilir.

Müəllimin nəzərinə! Sinifdə orfoqrafiya lüğətinin çox olması lüğətlə işin daha səmərəli qurulmasına kömək edə bilər.

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Müəllim A tapşırığının davamı kimi şagirdlərə “rəqs” sözünü yazmağı tapşırır. Çox güman ki, şagirdlərin bir çoxu “rəqs” sözünü “rəks” kimi yazacaq. Bu zaman müəllim rubrikadakı məlumatı oxuyur və orfoqrafiya lüğətində həmin sözün tapıb şagirdlərə nümayiş etdirir. Bununla da rubrikadakı məlumat əyani şəkildə mənimsədilir.

Müəllimin nəzərinə! Bu dərslük 1-ci və 2-ci sinifdə “Sözlərin yazılışı” rubrikasında yer almış sözlərin düzgün yazılışı üzrə biliklə-

rin xatırlanması və lüğətlə işləmək bacarığının möhkəmləndirilməsinə həsr olunur. Növbəti dərslərdə isə yeni orfoqrafik qaydalar öyrədiləcək.

Tapşırıq B, C (dərslük). Şagirdlər sözləri samit (C tapşırığı) və ya sait (Ç tapşırığı) artırmaqla köçürürlər. Sonra yazdıqları sözləri lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər həmin sözləri birbaşa lüğətdən tapıb yazmaqla bilirlər.

Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqları müstəqil yerinə yetirməklə orfoqrafik biliklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Digər tapşırıqlar kimi bu tapşırıq da şagirdlərin ötən siniflərdə qazandıqları bilik və bacarıqların yoxlanılmasına və möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırığı cütlərlə və ya qruplarla iş formasında yerinə yetirmək olar. Şagirdlər cədvəldə verilmiş səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışına diqqət yetirib empirik olaraq qanunauyğunluğu müəyyənləşdirirlər. Məsələn, *cədvəldə göstərilib ki, “dayıra” sözü yanlış yazılıb və bu sözün düzgün yazılışı “dairə”dir. Odur ki daxilində bu cür “ayi” hərflərlə birləşməsi olan sözlərin (ayıl, sayıt, dayıma, şayır) yazılışı da səhvdir.* Şagirdlər bu qanunauyğunluğu müəyyənləşdirdikdən sonra sözləri düzgün şəkildə yazırlar.

4.1.3 Tapşırıq D (dərslük), tapşırıq Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıqlar vasitəsilə şagirdlərdə ilkin korrekture bacarıqları inkişaf etdirilir. Şagirdlər D tapşırığı üzrə mətnə orfoqrafik səhvləri müəyyənləşdirib düzgün şəkildə köçürürlər. Ç tapşırığı da eyni məqsədə xidmət edir.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıqlarda əsasən 1-ci və 2-ci sinifdə mənimsədilmiş sözlərdən istifadə olunmuşdur. Buna baxmayaraq çətinlik çəkən şagirdlərin lüğətdən istifadə etməsinə şərait yaratmaq lazımdır. Bu, şagirdlərin lüğətlə işləmək vərdişinin formalaşmasına kömək edir.

Dərs zamanı müəllim şagirdlərə bu dərslükə bəhs edilən yazılışı və deyilişi fərqli sözlərin işləndiyi imla mətni yazdırmaqla bilər.

Şagirdlər imla yazdıqdan sonra müəllim onlara öz yazılarında səhvləri müəyyən edib düzəltməyi tapşırır. Daha sonra şagirdlər bir-birinin yazısını yoxlayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir.	Tap. A, B, C (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri)
Tanış olduğu orfoqrafik qaydanı müxtəlif sözlərə tətbiq edir.	Tap. Ç (dərslük)
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. D (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə plakat hazırlanması üçün müəllimə hazırlıq görməsi tövsiyə olunur.

fəsil 2 DOSTLUQ**1-ci dərs. “Cəmil + Mahir” (I hissə)**

- Dərslük: səh. 12–13
- İş dəftəri: səh. 6

Təlim məqsədləri

- Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir (st. 2.2.3).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür (st. 2.2.5).
- Mətni səhnələşdirmək üçün əsas epizodları, məkanı və rolları müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Oxuduğu mətnlər arasında oxşar epizodları müəyyən edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Fəslin mövzusu haqqında ümumi söhbətin aparılması
2	Danışma	Dostluq üçün müsbət keyfiyyətlərin analizi
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Cəmil + Mahir” mətninin oxunması
4	Oxuyub-qavrama	Mətndəki obrazların və epizodların təhlili
5	Yazı	Mövzuya uyğun plakatın hazırlanması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər 1-ci və 2-ci sinifdə dostluq münasibətləri haqqında bir çox mətnlərlə tanış olmuşlar. Müəllim həmin mətnləri (“Yöndəmsiz Timsah”, “Qar kraliçası” və s.) xatırladır.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Bu yaşda olan şagirdlər sinifdə ən çox ünsiyyət saxladığı yoldaşını özünə dost bilir, çətin işlərdə ona kömək edir, onunla məsləhətləşir, yeri gələndə onun tərəfini saxlayır, sirrini onunla bölüşür və s. Şagirdlərlə bu haqda (özlərinə aid mövzuda) söhbət etmək şagirdlə müəllim arasında səmimi ünsiyyətin yaranmasına, dərsə, məktəbə marağın artmasına kömək edir.

Bu tapşırığı yazılı və anonim şəkildə də yerinə yetirmək olar. Şagirdlər kiçik vərəqdə özünə dost hesab etdiyi yoldaşının adını və onun ən azı iki müsbət xarakterini yazaraq müəllimə təhvil verirlər. Müəllim şagirdlərin yazılarını oxuyur. Sonra o, şagirdlərlə birlikdə yazıları müzakirə edir. Dostluq üçün daha vacib olan müsbət xüsusiyyətlər analiz edilir.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.3 “Cəmil + Mahir” mətni. Müəllim şagirdlərə tapşırır ki, dərsləyin 12-ci, 13-cü və 14-cü səhifələrində mətnə çəkilmiş illüstrasiyalara nəzər salsınlar. Daha sonra şagirdlərin diqqətini mətnin adına yönəldir. Sual:

– *Sizcə, bu mətnə nədən danışılır? Nə üçün dərslərin əvvəlində dostluq münasibətlərindən danışdıq?*

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənildikdən sonra mətnin 1-ci hissəsi şagirdlər tərəfindən növbə ilə oxunur. Müəllim şagirdlərin oxusunu “*O, direktor müavini idi*” cümləsində dayandırır və soruşur:

– *Sizcə, bundan sonra hadisələr necə davam edəcək?*

Mətnin oxunması müəllimin bu cür yönəltməsi ilə davam etdirilir. Bu oxu üsulu şagirdlərin oxu fəallığını artırmağa kömək edir.

Oxu zamanı şagirdlərə tanış olmayan söz və ifadələr (*dəhliz, fürsət, müavin, zümrümə etmək, əl-ayağa düşmək*) izah edilir və “söz boğçası”na salınır.

Söz və ifadələrin izahı: *dəhliz* – ev qapısı ilə otaqların qapıları arasında olan uzun aralıq; koridor; *fürsət* – bir sözü demək və ya bir işi görmək üçün əlverişli an, münasib vaxt;

müavin – rəhbəri, direktoru işdə, vəzifədə əvəz edə biləcək şəxsin rəsmi adı;

zümrümə etmək – ahəstə səslə özü üçün do-daqaltı oxumaq;

əl-ayağa düşmək – narahat olmaq, həyəcanlanıb işi tez həll etməyə çalışmaq.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərsləlik). Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar şagirdlərin mətni diqqətlə oxuyub-qavradıqlarını yoxlamağa xidmət edir. Müəllim sualların sayını artırmağa bilər.

3-cü sual riyaziyyatla inteqrasiyanı təmin edir. Şagirdlər toplama əməlini və onun komponentlərini (toplanan, toplanan, cəm) xatırlayıb “Cəmil + Mahir = dostluq” nümunəsini izah edir, cümlə şəklində ifadə edirlər: Cəmil ilə Mahir dostdurlar.

Müəllim:

– Toplananları sözlər olan başqa bərabərliklər deyə bilərsinizmi? Məsələn: çay + şəkər = ? (*Şagirdlər şirin çay deyirlər.*) Başqa variantlar da söyləyirlər: meyvə + dondurma = meyvəli dondurma və s.

2.2.5 Tapşırıq C (dərsləlik). Şagirdlər Cəmilin xoşagəlməyən hərəkətlərini təhlil edir, bu hərəkətləri nə üçün yanlış hesab etdiklərini əsaslandırirlar.

Cəmilin yanlış hərəkətləri: Məktəbin divarlarını, partaların üstünü yazması, Kazım müəllimdən qaçıb gizlənməsi, Kazım müəllimin hirsələnməsinə baxmayaraq yenidən divar və partaları yazması.

Tapşırıq şagirdlərdə oxuyub-qavrama, danışma bacarıqlarını inkişaf etdirməklə yanaşı, həm də fərd və toplum münasibətlərini ifadə edən (ictimai davranış qaydalarına riayət etmək, məsuliyyətli, nizam-intizamlı vətəndaş olmaq və s.) kompetensiyaları da formalaşdırmağa kömək edir.

Tapşırıq Ç (dərsləlik). Şagirdlər sual ətrafında düşünərək baş qəhrəmanın davranışının səbəbini izah edirlər.

2.2.2 Tapşırıq D (dərsləlik). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər müəyyən edirlər ki, mətnə Mahirin adı çəkilərsə də, epizodlarda iştirak etməmişdir. Odu ki rollu oyun zamanı Mahir obrazını canlandırmaq üçün aktyora ehtiyac yoxdur.

Doğru cavab: B.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərdən mətn üzrə qeyri-ardıcıl verilmiş epizodların ardıcılığını müəyyənləşdirmək tələb olunur. **Epizodların ardıcılığı:** 5, 1, 3, 4, 2.

Müəllimin nəzərinə! İş dəftərindəki A tapşırığının dərsləkdəki D tapşırığından əvvəl yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur. Şagirdlər bu tapşırıq vasitəsilə mətndəki epizodları ümumiləşdirir və bu epizodlarda Mahirin iştirak etmədiyini görürlər.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Mətn üzrə təhlil bitəndən sonra şagirdlər iş dəftərindəki şeiri oxuyurlar. Müəllim suallar verir:

– *Cəmil və Fuadın yanlış hərəkəti nə idi? Cəmil niyə qaçıb ağaclıqda gizləndi? Bəs Fuad niyə pəncərəni xəritə ilə örtüdü? Şair nə üçün şeirin adını “Adam” qoyub? Sizcə, biz etdiyimiz hərəkəti özümüzdən gizlədə bilərikmi?*

Şagirdlər “Cəmil + Mahir” mətninin baş qəhrəmanı Cəmil ilə “Adam” şeirinin baş qəhrəmanı

Fuadın oxşar davranışlarını müəyyən edərək yazırlar: Fuad da Cəmil kimi divarı və partanın üstünü yazır.

Fuad da Cəmil kimi etdiyi səhv hərəkəti gizlədir, elə bilir ki, onu heç kim görmür.

Şagirdlər sonda belə bir nəticəyə gəlirlər ki, insanın hərəkətlərini heç kəs görməsə də, onun özü bunları bilir. Odur ki hər bir insan ilk növbədə öz vicdanı qarşısında cavabdeh olmalı, məsuliyyət daşmalıdır.

Yazı

Tapşırıq E (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (Təlimata əsasən yazılı təqdimat hazırlayır (st. 3.1.4)). Şagirdlər 2-ci sinifdə plakat hazırladıkları üçün plakatın strukturu və hazırlanma qaydası ilə tanışdırlar.

Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına yönəldiyi üçün qrup üzvlərinin düşünməsinə və şüar üçün uğurlu təkliflər verməsinə çalışmaq lazımdır. Odur ki əvvəlcə hər bir qrup üzvü qaralama vərəqdə mövzu ilə bağlı təkliflərini yazır. Birlikdə müzakirə edib plakat üçün uğurlu şüar seçirlər. Şüarı iri hərflərlə böyük vərəqin mərkəzinə yazırlar. Məsələn, *“Məktəb bizim ikinci evimizdir”, “Məktəbimizi təmiz saxlayaq”* və s. Həmçinin qadağa işarələrindən də istifadə etmək olar. Məsələn, üstü yazılmış parta və ya divar şəklinin üzərindən qırmızı xətt çəkmək olar və s.

Sonda qrupların təqdimatı olur. Daha maraqlı və təsiredici plakat sinif otağının divarından asılır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni oxuyarkən hadisələrin davamını təxmin edir.	MV – fəaliyyət
Mətnin məzmunu ilə bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Hərəkətlərə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. C, Ç (dərslük)
Epizodlarda iştirak edən obrazları müəyyənləşdirir.	Tap. D (dərslük)

Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Oxuduğu mətnlər arasında oxşar epizodları müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Cəmil + Mahir” (II hissə)

• Dərslük: səh. 14–15 • İş dəftəri: səh. 7

Təlim məqsədləri

- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.4).
- Hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür (st. 2.2.5).
- Obrazın keçirdiyi hissləri təxmin edib yazır (st. 3.1.3).
- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Mətni səhnələşdirmək üçün əsas epizodları, məkanı və rolları müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamının təxmin edilməsi
2	Oxu. Söz ehtiyatı	Mətnin oxunması, yeni söz və ifadələrin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə sual-cavab
4	Yazı	Gündəliyin yazılması
5	Danışma	Mətnin səhnələşdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim “Cəmil + Mahir” mətninin 1-ci hissəsi üzrə sual-cavab edir. Situasiya xatırladılır. Şagirdlərin təxminləri soruşulur:

– *Sizcə, Kazım müəllim divarı kimin yazdığını necə tapacaq?*

– *Cəmil səhvini etiraf edəcəkmi?*

– *Cəmil ilə Mahirin dostluq münasibətləri necə davam edəcək?*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Cəmil + Mahir” mətni (II hissə). Müəllim şagirdlərə mətni əvvəlcə səssiz oxumağı tap-

şırır. Şagirdlərə təlimat verir ki, mətni səsli oxuyarkən obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirsinlər. Bir neçə şagird mətni təlimata uyğun növbə ilə oxuyur. Mətnin bu üsulla oxunması rollu oyun zamanı şagirdlərə kömək edəcək.

2.1.4 Tapşırıq B (dərslük). Mətndəki frazeoloji ifadələr (*ürəyi düşmək, boynuna almaq, dayaq olmaq, şər atmaq*) üzrə iş aparılır. “Söz boğçası” rubrikasındakı ifadələrin mənası müəyyənləşdirilir. Şagirdlər frazeoloji ifadələri cümlələrdə işlədirlər və yaxud da müəllim natamam cümlələr deyir, şagirdlər frazeoloji ifadə ilə tamamlayırlar. Yeni frazeoloji ifadələrlə bu və ya digər fəaliyyətin qurulması şagirdlərin nitqində bu ifadələrin istifadəsinə kömək edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq C, Ç (dərslük). Bu tapşırıqlarda qoyulmuş sualların mətnə birbaşa cavabı yoxdur. Şagirdlər hadisələrdən, dialoqlardan nəticə çıxararaq bu suallara cavab verməlidirlər.

Kazım müəllim divardakı yazıda əks olunan Cəmil və Mahir adlı şagirdləri axtarırdı və qarşısına ilk olaraq Cəmil çıxdı. Onun xəttini müəyyənləşdirmək üçün Cəmilə adını və soyadını yazdırdı. Həmçinin ola bilər ki, Cəmilin həyəcanlı vəziyyəti Kazım müəllimdə şübhə yaratmışdı.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər mətnə fərqləndirilmiş cümlələri bir daha oxuyur və Mahirin düşdüyü vəziyyətə görə təxmin edirlər ki, Mahir Cəmilin xəttini tanıyır, ancaq dostunun adını verə bilməz, ona görə də başını aşağı salıb susur.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Şagirdlər sualları yazılı şəkildə cavablandırmaqla həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya. Şagirdlərə 2-ci sinifdə gündəlik yazmaq öyrədilmişdir. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər fikirlərini yazılı şəkildə ifadə etmək bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Şagirdlər təxminən belə yazı bilərlər:

20 oktyabr 2020-ci il.

Bu gün ən yaxın dostum Cəmildən bərk incidim. Cəmil divara, partanın üstünə ikimizin adını yazıb. Müəllim soruşanda da deyir ki, guya mən yazmışam. Axı dost belə olmaz. Cəmil dost olmağı bacarmırmış. O, vəfasız və etibarsızdır.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər özlərini Mahirin yerində təsəvvür edib fikirlərini bildirlər: *“Mən Mahirin yerində olsaydım, Kazım müəllimə deyərdim ki, divarı da, partanın üstünü də mən yazmamışam”* və s.

Yaradıcı iş

2.2.2 Tapşırıq Ə (dərslük). Şagirdlər mətnin ikinci hissəsini səhnələşdirmək üçün əvvəlcə əsas epizodları, rolları, onların hərəkəti və dialoqlarını müəyyənləşdirməlidirlər. Ona görə də tapşırığın qruplarla yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur. Qruplar bu barədə müzakirə apararaq görəcəkləri işi dəqiqləşdirirlər. Müəllim hər qrupa bir epizod verir və onlara məkanı, həmin epizodda iştirak edən rolları, dialoqları müəyyənləşdirməyi tapşırır.

1-ci epizod: Kazım müəllim Cəmildən adını soruşur, ad və soyadını vəərəqə yazdırır.

Məkan: Sınıf otağının qarşısında.

Rollar: Cəmil və Kazım müəllim.

2-ci epizod. Kazım müəllim Cəmildən partanın üstünü kimin yazdığını soruşur.

Məkan: Cəmilin partasının yanında.

Rollar: Cəmil və Kazım müəllim.

3-cü epizod. Kazım müəllim Mahirdən partanı kimin yazdığını soruşur və uşaqlara dostluqdan danışır.

Məkan: Cəmilin partasının yanında.

Rollar: Cəmil, Kazım müəllim, sinif uşaqları və Mahir.

4-cü epizod. Mahir Cəmilə kiçik kağız göndərir.

Məkan: Dərs vaxtı. Mahirin və Cəmilin partası.

Rollar: Mahir, Mahirin parta yoldaşı və Cəmil.

Şagirdlər həmçinin rolların emosional vəziyyətini nəzərə alıb uyğun jest və mimikaları da müəyyənləşdirirlər.

Sonda qrupların təqdimatı olur. Hər qrup onlara tapşırılan epizodu səhnələşdirir.

Müəllimin nəzərinə! Növbəti dərslərdə “ssenari” filoloji anlayışı haqqında şagirdlərə məlumat veriləcək. Bu tapşırıq həmin dərs üçün hazırlıq məqsədi daşıyır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	Mətn
Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. C, Ç (dərslük)
Obrazın keçirdiyi hissləri təxmin edib yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Mətni səhnələşdirmək üçün əsas epizodları, məkanı və rolları müəyyənləşdirir.	Tap. Ə (dərslük)

3-cü dərslük. Epizod, xarakter, ideya

- Dərslük: səh. 16
- İş dəftəri: səh. 8

Təlim məqsədləri

- Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz veriyasını təqdim edir (st. 1.2.1).
- Baş qəhrəmanın xarakterinə əsasən mətnin ideyasını müəyyənləşdirir (st. 2.2.4).
- Mətnin ideyasının açılmasına kömək edən faktları seçir (st. 2.2.4).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).
- Mətnin məzmun və ideyasını təxəyyülünə görə dəyişdirir (st. 1.2.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Cəmil + Mahir” mətnində daha çox yadda qalan epizodların müzakirəsi
2	Danışma	Mətnin təxəyyülə görə davam etdirilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi yolları
4	Dinləmə	Dinləmə mətni üzrə iş
5	Danışma	Mətnin məzmun və ideyasının təxəyyülə görə dəyişdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər “Cəmil + Mahir” mətnində onlara daha çox təsir edən, yadlarında qalan epizodları xatırlayırlar.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnin sonuncu epizodu haqqında danışdıqdan sonra mətndəki hadisələrdən çıxış edərək Cəmil və Mahirin dostluq münasibətlərinin necə davam edəcəyi haqqında fikirlərini söyləyirlər. Bu tapşırıq şagirdlərin təxəyyülünün inkişafına kömək edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə mətndəki epizodlarda obrazların xarakterinin necə açıldığı təhlil olunur. Əvvəlcə tapşırıqda verilmiş xarakter bildiren sözlərin mənalari aydınlaşdırılır.

Tapşırıq cütlərlə iş formasında yerinə yetirilir.

Epizod və obrazın üzə çıxan xarakteri:

1-ci epizod: Cəmil məsuliyyətsizdir.

2-ci epizod: Cəmil qorxaqdır.

3-cü epizod: Cəmil böhtançıdır.

4-cü epizod: Mahir sədaqətlidir.

5-ci epizod: Mahir qətiyyətlidir.

Bu tapşırıq şagirdlərin təhlil aparmaq, şərh etmək, əsaslandırmaq kimi vacib bacarıqlarını inkişaf etdirir.

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda verilən hər iki fikir müəllifin oxucuya çatdırmaq istədiyi fikirlərdir. Ancaq ikinci fikir (*Dar ayaqda günahı dostun üstünə atmazlar*) mətnin ideyasını ifadə edir. Şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, müəllif əsərdə oxuculara bir çox fikir çatdırmağa bilər. Ancaq mətnin ideyası, adətən, əsərin sonunda açılır. Məsələn, *Kazım müəllim, Cəmil və Mahirin dialoqunda müəllifin əsas məqsədi aydınlaşır.*

“Yadda saxla” rubrikası. Oxuyub-qavrama bacarığının əsas göstəricilərindən biri mətnin ideyasını müəyyənləşdirməkdir. Şagirdlər rubrikadakı məlumatları oxuyaraq tapşırıqlar boyu apardıqları təhlilləri ümumiləşdirirlər. Belə nəticəyə gəlirlər ki, oxu zamanı son epizodlarda baş qəhrəmanın xarakteri açılır və bu, ideyanın müəyyənləşməsində mühüm rol oynayır.

Dinləmə

1.1.1 Şagirdlər “Yadda saxla” rubrikasında mətnin ideyasını müəyyənləşdirmək üçün vacib detalları öyrəndilər. Bu biliklər növbəti mərhələdə dinləmə mətni vasitəsilə tətbiq olunur. Müəllim mətni səsləndirir:

Unudulmuş dost

Ad günümü evdə keçirirdik. Dəvət etdiyim dostlarımla hamısı gəlmişdi. Kimi gül, kimi hədiyyə gətirmişdi. Elələri oldu ki, sadəcə, bir açıqça ilə təbrik etdilər. Nə fərqi var?! Əsas o idi ki, dostlarımla maraqlı, əyləncəli bir gün keçirdim. Çoxlu rəqs etdik. Anam bişirdiyi tortu gətirdi. İşqları söndürüb tortun üstündəki şamları yandırdıq. Hamı "Ad günün mübarək!" mahnısını oxumağa başladı. Mən üfürüb şamları söndürdüm.

Elə bu vaxt qapının zəngi çalındı. Qapıya yaxınlaşanda gözlərimə inanmadım. Bu, sinif yoldaşım Nigar idi. Onu dəvət etməmişdim. O, əlindəki qutunu mənə verib təbrik etdi. Donub-qaldım, nə edəcəyimi bilmədim. Özümü toplayıb boğuş səslə dilləndim:

– Gəl, Nigar, içəri keç.

– Yox, Günay, mən qala bilmərəm. Atam məşində məni gözləyir, – deyib sağollaşdı.

Nigar getdi, mən isə bir müddət əlimdə hədiyyə onun ardınca baxdım. Çox peşman olmuşdum.

Nigar çox sakit qız idi, başqaları ilə qaynayıb-qarışmırdı. Sinifdə onun varlığı, ya yoxluğu o qədər də bilinmirdi. Mən də ad günümə əyləncələri sevmən, həmin günü səbirsizliklə gözləyən dostlarımla dəvət etmişdim. Ancaq kaş ki onu da çağırırdım. Aşağı qonaqlıq bitəndən sonra Nigarın hədiyyə etdiyi qutunu açdım. İçindən balaca miyovuldayan pişik çıxdı. Bu, həyatımda aldığım ən gözəl hədiyyəm oldu.

Xanım Qasımova

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra müəllimin faktoloji suallarına cavab verirlər. Suallar: *Kimin ad günü idi? Ad günü harada keçirilirdi? Kimlər qonaq gəlmişdi? Günay nə üçün Nigarı ad gününə dəvət etməmişdi? Günay niyə peşmanlıq hissləri keçirdi?*

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlərin epizodların ardıcılığını müəyyənləşdirməsi dərslikdəki D tapşırığının yerinə yetirilməsinə kömək edəcək. Belə ki, şagirdlər dinlədikləri mətndəki epizodlarla vizual olaraq tanış olurlar.

Epizodların ardıcılığı: 4, 1, 3, 2.

Tapşırıq D (dərslik). Dinləmə mətninin məzmununa görə Günay adlı qız ad günündə başına gələn bir hadisə haqqında təəssüratlarını bölüşür. Mətnə bir neçə epizod təsvir olunmuşdur.

1. Dostların ad günü qonaqlığına gəlişi
2. Dostların rəqs edib əylənməsi
3. Ad günü tortunun kəsilməsi

4. Nigarın gəlişi

5. Günayın Nigarın verdiyi hədiyyəni açması

Sonuncu epizodlarda baş qəhrəmanın xarakteri açılır. Nigarın gəlişi epizodunda aydın olur ki, Günay Nigarı dəvət etmədiyinə görə peşmandır. Günayın Nigara qarşı diqqətsizlik, hörmətsizlik etməsi, dostları arasında ayrışdırıcılıq salması aydın olur. Bu da mətnin ideyasını müəyyənləşdirir: *Dost dostu unutmaz. Dostlar arasında ayrışdırıcılıq salmazlar.*

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər həm oxuduqları, həm də dinlədikləri mətnlərdəki epizodlara əsasən obrazların xarakterlərini səciyyələndirirlər. Tapşırıq şagirdlərin təhlil etmə, əsaslandırma bacarıqlarının inkişafına yönəlmişdir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq E (dərslik). Müəllim tapşırığın şərtini oxuyur. Şagirdlər həmin cümləni tapırlar və öz təxəyyüllərinə uyğun mətnin davamını dəyişirlər.

Sözü gedən epizod mətnin əsas epizodudur. Bu epizodda Cəmil səhvini Mahirin boynuna atmışdır. Şagirdlər əksinə olaraq Cəmilin səhvini etiraf etməsi haqda epizod düşünə bilirlər və bu zaman mətnin ideyası belə ola bilər: "Səhvi etiraf etmək böyük hünərdir".

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir.	Tap. B (dərslik)
Baş qəhrəmanın xarakterinə əsasən mətnin ideyasını müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslik)
Mətnin ideyasının açılmasına kömək edən faktları seçir.	Tap. Ç (dərslik)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. D (dərslik), tap. B (iş dəftəri)
Mətnin məzmun və ideyasını təxəyyülünə görə dəyişdirir.	Tap. E (dərslik)

Növbəti dərsə hazırlıq. 1. Növbəti dərslərin mövzusu sözlərin yazılışı ilə bağlıdır. Müəllimə şagirdlərin sayına uyğun kiçik vərəqlərdə bir səhv və ya bir düzgün söz yazması tövsiyə olunur.

2. Növbəti dərsdə lüğətlərdən istifadə olunacaq.

4-cü dər. Sonu b, c, d, g ilə bitən sözlərin yazılışı

- Dərslük: səh. 17
- İş dəftəri: səh. 9

Təlim məqsədləri

- Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir (st. 4.1.3).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Üzərinə səhv və düzgün söz yazılmış kiçik vərəqlər.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şagirdlərə təqdim olunmuş sözlərin düzgün yazılışının müəyyən olunması
2	Dil qaydaları	Sözlərin düzgün yazılışı
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə bükülmüş vərəqlər paylayır və tapşırır ki, onları heç kim açmasın. Müəllim paylanma işini bitirəndən sonra söyləyir:

– İndi vərəqləri açın, vərəqdə yazılmış sözün yazılışını yoxlayın, səhvdirsə, düzgün yazın. Kim tez bitirsə və düzgün cavab versə, qalib olacaq.

Müəllimin nəzərinə! Dil qaydalarına həsr olunmuş dərslərdə şagirdlərin fəallığı nisbətən aşağı olur. Odur ki bu dərslərdə müxtəlif yarışların keçirilməsi şagirdlərin fəallaşmasına stimül verir.

Müəllim yarışın qalibini və ya dərstdə fəallığına görə seçilən şagirdləri mükafatlandırma bilər. Məsələn, həmin şagirdlərə mükafat olaraq “Biləndər” adı verilə bilər. Həmin şagird dərslər boyu bu adı qoruyub saxlamalıdır. Əks halda bu adı itirə bilər.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Bu tapşırıq sonu “b, c, d, g” ilə bitən sözlərin yazılışı üzrə mənimsədiləcək dil qaydasına keçid xarakteri daşıyır. Şagirdlər qırmızı rənglə yazılmış sözlərin düzgün yazılışını məndən tapıb dəftərlərinə yazırlar. Müəllim şagirdlərin yazdıqlarını yoxlayır və səhvləri ümumiləşdirir: Sözlərin tərkibində səhv yazılmış samitlər (p və k), əslində, b və g ilə yazılmalıdır.

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Rubrikadakı məlumat şagirdlərə mənimsədilir.

Tapşırıq B (dərslük). Cütlər tapşırıqda verilmiş sözlərin düzgün yazılışını lüğətin köməyi ilə müəyyənləşdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıq sinifdəki lüğət ehtiyatından asılı olaraq cütlərlə və ya qruplarla yerinə yetirilə bilər.

Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq “Faydalı məsləhət” rubrikasındakı məlumatı mənimsətmək üçün keçid xarakteri daşıyır. Şagirdlər əvvəlcə sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözləri oxuyur, bu samitlərin tələffüzünə diqqət yetirir. Göy rənglə verilmiş b, c, d, g samitlərinin sait önündə gələrkən olduğu kimi, samit önündə gələrkən isə müvafiq olaraq p, ç, t, k samitləri kimi tələffüz olduğunu görürlər.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Rubrikadakı məlumat mənimsədilir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilmiş sözlər içərisindən palıt (palıdın), Azat (Azada), qanat (qanadı), Murat (Murada) sözlərini seçib köçürürlər.

Bu tapşırıq şagirdlərin “Faydalı məsləhət” rubrikasından mənimsədikləri bilginin tətbiqinə yönəldilmişdir.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar öyrədilən orfoqrafik qayda üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

4.1.3 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdə səhv yazılmış sözləri müəyyən edərək yəni-dən düzgün yazmaqla yeni öyrədilən orfoqrafik biliklərini nümayiş etdirirlər.

Cümlədə səhv yazılmış sözlər: *cavab, gənc, zavod, Cavad, ağacları, Murad.*

Əlavə tapşırıq: Dərs zamanı müəllim şagirdlərə sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin işləndiyi imla mətni yazdırma bilər.

Şagirdlər imla yazdıqdan sonra müəllim onlara öz yazılarında səhvləri müəyyən edib düzəltmək üçün vaxt verir. Sonra şagirdlər bir-birinin imlasını yoxlayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. A, B, C, Ç (dərslük), tap. A, B, C (iş dəftəri)
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

1-ci dərs. “İki alma”

- Dərslik: səh. 18–19
- İş dəftəri: səh. 10

Təlim məqsədləri

- Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir (st. 2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Kontekstə uyğun gələn frazeoloji ifadəni müəyyənləşdirir (st. 2.1.4).
- Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir (st. 2.2.5).
- Mətnəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərək yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamının təxmin edilməsi
2	Oxu	“İki alma” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması
4	Söz ehtiyatı	Tanış olmayan söz və ifadələrin mənimsədilməsi. Köhnəlmiş sözlər haqqında məlumatın verilməsi
5	Yazı	Mətnəki hadisələrin uşağın dilindən yazılı nəql olunması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər tapşırıqdakı sualları cavablandırmaqla fəslin mövzusu ilə tanış olurlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “İki alma” mətni. Növbə ilə oxu. Mətn daxilində şagirdlərə tanış olmayan xeyli sayda söz və ifadələr var. Odur ki mətn əvvəlcə səssiz oxunur. Şagirdlər onlara tanış olmayan söz və ifadələri dəftərlərində qeyd edirlər. Sonra şagirdlər onlar üçün yeni olan sözləri səsləndirirlər, müəllim lövhədə qeyd edir. (Sözlər təkrar olunmamalıdır!) Söz boğçasındakı siyahı ilə müqayisə olunur. Söz və ifadələrin mənalari üzrə iş aparıldıqdan sonra müəllim bir neçə şagirdə mətni ucadan oxumağı tapşırır.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Suallar vasitəsilə şagirdlərin mətnin məzmununu qavraması yoxlanılır.

Söz ehtiyatı

2.1.4 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətni oxuduqca rast gəldikləri yeni söz və ifadələri izahları ilə uyğunlaşdırmaqla və cümlələrdə işlətməklə onları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim mətnin müəllifi Cəlil Məmmədquluzadə və onun yaşadığı dövr haqqında kiçik məlumat verir:

C.Məmmədquluzadə təxminən 150 il bundan əvvəl (1869–1932-ci illərdə) yaşayıb. O, müəllim, jurnalist, yazıçı kimi xalqımızın maariflənməsində böyük xidmətlər göstərmişdir. “Molla Nəsrəddin” jurnalını yaradıb. Çoxlu məqalələrin, məşhur hekayələrin, əsərlərin müəllifidir.

Şagirdlərin “İki alma” hekayəsinin yazıldığı dövrü təsəvvür etməsi köhnəlmiş sözlərin mahiyyətini anlamağa kömək edəcək.

“Yadda saxla” rubrikasında təqdim olunmuş məlumat oxunur. Müəllim *şahı* və *abbası* sözlərinin dəqiq mənasını diqqətə çatdırmalıdır. Çünki növbəti tapşırıq məhz bu sözlər üzərində qurulmuşdur.

Müəllimin nəzərinə! Köhnəlmiş sözlər haqqında məlumat verilməsi epizodik xarakter daşıyır və mövzudan irəli gəlir. Məqsəd şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığının inkişafı və söz ehtiyatının artırılmasıdır.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslik). Riyaziyyatla inteqrasiya. Bu tapşırıq şagirdlərdən diqqətli oxu bacarığı və məntiqi düşüncə tələb edir.

“Diqqət et” rubrikasında belə bir məlumat verilir: “...keçmişdə beşqəpiklik pul – şahı, iyirmiçəpiklik pul isə abbası adlanırdı”.

Mətnə altından xətt çəkilmiş 1-ci cümlədə deyilir: “... hərəsi bir şahıya iki alma aldım”. Deməli, ata 10 qəpik pul xərclədi. Altından xətt çəkilmiş 2-ci cümlədə bildirilir ki, almaları alandan sonra atanın cibində bir abbası, yəni iyirmi qəpik pul qalmışdı. Deməli, ata evdən çıxanda cibində 30 qəpik pul olmuşdur.

Müəllimin nəzərinə! Dərsdə əyani olaraq beşqəpiklik, onqəpiklik və iyirmiçəpiklikdən istifadə olunması tövsiyə olunur.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir və nisbətən çətin hesab olunur. Ona görə də tapşırığın əvvəlcə müəllimin köməyi ilə şifahi şəkildə yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir. Mətndəki hadisələr atanın (1-ci şəxsin) dilindən nəql olunur və daha çox atanın hadisələrə münasibəti ifadə olunur. Bu tapşırıq vasitəsilə isə şagirdlər atanın deyil, oğulun hadisələrə münasibətini, hiss və düşüncələrini əks etdirməlidirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir.	“İki alma” mətni
Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Kontekstə uyğun gələn frazeoloji ifadəni müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olmayan məlumat əldə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərək yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dərslük. Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi

- Dərslük: səh. 20
- İş dəftəri: səh. 11

Təlim məqsədləri

- Mətnin illüstrasiyalara uyğun epizodlarını nəql edir (st. 2.2.3).
- Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır (st. 2.2.5).
- Baş qəhrəmanın xarakterinə əsasən mətnin ideyasını müəyyənləşdirir (st. 2.2.4).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını əks etdirən fikirləri seçir (st. 1.1.1).
- Baş qəhrəmana məktub yazaraq onun davranışına münasibət bildirir (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin xatırlanması
2	Oxuyub-qavrama	“İki alma” mətninin şəkillər üzrə nəql olunması
3	Danışma	Mətndəki əsas hadisələrin nəql olunması
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi
5	Dinləmə	“Ən gözəl tamaşa” mətni üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Mətn xatırladılır.

Oxuyub-qavrama**2.2.5 Tapşırıq A (dərslük).** Müəllim şagirdləri

4 qrupa ayırır. Qruplara mətnə çəkilmiş illüstrasiyalı müzakirə edib mətnin məzmununu danışmağı tapşırır. Mətndəki hadisələr ata obrazının dilindən verilmişdir. Qruplar isə mətndəki hadisələri III şəxsin dilindən nəql etməlidirlər. Məsələn: *“Axşamüstü gəzintiyə çıxanda hərdənbir balaca oğlum da özümlə aparıram” şəklində deyil, “Bir gün ata (və ya Cəlil Məmmədquluzadə) gəzintiyə çıxarkən oğlunu da özü ilə aparmışdı...” kimi nəql olunur.*

Mətnin belə nəql olunması üçün qruplara hazırlıq məqsədilə vaxt verilir. Qrup üzvlərindən biri hər bir illüstrasiya üzrə danışdıqca digər qrup üzvləri ona məsləhət verirlər. Səhvlərini düzəldirlər. Qrupları təmsil edən üzvlər mətni nəql edirlər.

2.2.5 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıq da qruplarla

işin davamı kimi yerinə yetirilir. Müəllim hər bir qrupa tapşırıqda verilmiş bir epizod üzrə obrazın xarakter və davranışına münasibət bildirməyi tapşırır. Qruplar müvafiq epizodu müzakirə edib obrazın davranışına münasibət bildirirlər. Yaxşı olardı ki, qruplar yekun qərarlarını yazılı şəkildə təqdim etsinlər. Məsələn, qrup təmsilçisi obrazın davranışı haqqında gəldikləri nəticəni belə təqdim edə bilər:

Bizim fikrimizcə, uşaq düzgün hərəkət etmir. Küçədə hər gördüyünü istəmək yaxşı hərəkət deyil. Əgər valideyn almırsa, demək ki, imkanı çatdır və ya almağı məsləhət bilmir. Buna görə valideynimizi məyus etməməliyik, öz yanlış hərəkətimizlə

valideynimizi başqalarının yanında utandırmama-lıyıq”.

Oxuyub-qavrama

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim növbəti tapşırıqlara keçməzdən öncə əsas və köməkçi epizodlar haqqında şagirdlərə məlumat verir.

2.2.4 Tapşırıq C, Ç (dərslük). Bu tapşırıqlar şagirdlərin mətnin ideyasını müəyyənləşdirmək bacarığının inkişafına xidmət edir. Tapşırıqların qruplarla işin davamı kimi yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Qruplar əvvəlcə C tapşırığına əsasən mətndəki baş qəhrəmanı müəyyənləşdirmək üçün müzakirə aparırlar. Müəllim qruplara kömək məqsədilə yönəldici sual verir:

– *Sizcə, nə üçün müəllif hekayəni “İki alma” adlandırıb?*

Düzgün cavab: Baş qəhrəman öz almasını dilənçi uşaqla bölüşən oğlandır. Müəllifin hekayəni yazmaqda məqsədi baş qəhrəmanın mərhəmətli davranışını oxuculara nümunə göstərməkdir. Mətnin adı, adətən, mətndəki əsas hadisə və baş qəhrəmanla bağlı olur. Bu hekayənin adının “İki alma” olması baş qəhrəmanın kim olmasını bariz göstərir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplar illüstrasiyalara baxaraq mətndəki əsas epizodu müəyyənləşdirmək üçün müzakirə aparırlar.

Əsas epizod: 4-cü illüstrasiya. (*Oğlan öz almasını dilənçi uşağa verir.*)

Müəllimin nəzərinə! Mətdə hadisələr atanın dilindən nəql olunduğu üçün bu epizod mətdə təsvir olunmamışdır. Lakin atanın nitqindən aydın olur ki, onun oğlu öz almasını dilənçi uşağa verib.

Qruplar əsas epizodu seçdikdən sonra oğlanın müsbət xüsusiyyətini (mərhəmətli olması) və bunun əsasında mətnin ideyasını müəyyənləşdirirlər: *“Mərhəmətli olmaq gözəl xüsusiyyətdir”.*

Müəllimin nəzərinə! Oxuyub-qavrama bacarığının mühüm göstəricilərindən biri də mətnin ideyasını müəyyənləşdirə bilməkdir. Şagirdlərdə bu bacarığın inkişaf etdirilməsi üçün onlara öyrətmək lazımdır ki, mətnlə iş zamanı aşağıdakı suallara cavab tapsınlar:

1. *Baş qəhrəman kimdir?* 2. *Əsas epizod hansıdır?* 3. *Əsas epizodda baş qəhrəmanın hansı xarakteri ortaya çıxır?*

Mətnin ideyasını, adətən, sonuncu epizodda baş qəhrəmanın davranışını xarakterizə etməklə müəyyənləşdirmək olur.

Dinləmə

1.1.1 Müəllim şagirdlərə “İki alma” mətninin ideyası ilə səsleşən “Ən gözəl tamaşa” mətnini səslandırır.

Dinləmə mətni

Atamla sirkə getmişdik. Bilet almaq üçün kassanın qarşısında növbəyə durduq. Bizdən öndə ata, ana və 4 uşaqdan ibarət bir ailə dayanmışdı. Uşaqlar sevincləndən atılıb-düşürdülər. Belə görünürdü ki, ilk dəfə idi, sirkə gəlmişdilər.

Birazdan növbə onlara çatdı. Ata satıcıdan biletin qiymətini soruşdu. Sonra kəkələməyə başladı. Dönüb həyat yoldaşının qulağına nə isə pıçıldadı. Hiss olunurdu ki, onların bilet almağa pulu çatmır. Qəfil atam cibindən 20 dollar çıxarıb yerə atdı. Sonra əli ilə kişinin çiyinə toxunaraq yerdəki pulu göstərdi:

– *Pulunuz yerə düşdü, cənab, – dedi.*

Kişi atama baxdı və gözləri doldu:

– *Təşəkkür edirəm, – dedi.*

Onlar bilet alıb içəri girdikdən sonra atam əlimdən tutub növbədən çıxdı. Çünki atamın o kişiyə verdiyi 20 dollardan başqa pulu yox idi. Mən atamla fəxr etdim. O iki dəqiqədə izlədiyim anlar həyatımda ən gözəl tamaşa idi.

Çarli Çaplin

Dinləyib-anlamayı yoxlayan suallar:

Çarli Çaplin atası ilə hara getmişdi? Onun atası cibindən pulunu çıxarıb niyə yerə atdı? Siz Çarlinin yerində olsaydınız, sirkə bilet almadığınıza görə atanızdan inciyərdinizmi? Sizcə, o, atası ilə niyə fəxr etdi? və s.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər müstəqil olaraq tapşırığı yerinə yetirirlər.

Tapşırıqda verilən bütün fikirlər mətnlə bağlıdır. Ancaq bu fikirlərdən biri (*Elə yaxşıdır et ki, kömək etdiyiniz adam utanmasın*) mətnin ideyası ilə sıx bağlıdır.

Dinləmə. Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin oxuduqları və dinlədikləri eyni mövzu və ideyalı mətnlər üzrə ümumiləşdirmə xarakteri daşıyır. Şagirdlər verilmiş fikirləri təsdiq edən epizodları təsvir etməklə həmçinin yazı bacarıqlarını da inkişaf etdirirlər.

1-ci fikrin aid olduğu mətn: “İki alma”.

Epizod: Oğlan öz almalarından birini dilənçi uşağa verdi. Oğlunun mərhəmətli davranışı atanı sevindirdi.

2-ci fikrin aid olduğu mətn: “Ən gözəl tamaşa”.

Epizod: Ata bilet almağa pulu çatmayan ataya kömək etmək istədi. Cibindən pulunu çıxarıb yerə atdı:

– Cənab, pulunuz yerə düşüb, götürün.

Oğlan atası ilə fəxr etdi.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq D (dərslük). Mətn təhlil olunan-dan sonra şagirdlər baş qəhrəmana məktub yazaraq onun mənfəi (*hər gördüyünü istəməsi, valideynindən küsməsi*) və müsbət (*mərhəmətli, diqqətli olması, paylaşmağı sevməsi*) davranışına münasibət bildirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə 2-ci sinifdə öyrəndikləri məktubun strukturu ilə bağlı biliklər xatırladılır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin illüstrasiyalara uyğun epizodlarını nəql edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri və ya davranışı haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. B (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Baş qəhrəmanın xarakterinə əsasən mətnin ideyasını müəyyənləşdirir.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Baş qəhrəmana məktub yazaraq onun davranışına münasibət bildirir.	Tap. D (dərslük)
Dinlədiyi mətnin ideyasını müəyyənləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dərslük. Sözlük tərkibi

• Dərslük: səh. 21

• İş dəftəri: səh. 12

Təlim məqsədləri

- Sözü kök və şəkilçiyə ayırır (st. 4.1.1).
- Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.5).
- Sözü şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	A tapşırığı üzrə iş
2	Dil qaydaları	Sözlük tərkibi üzrə biliklərin mənimsədilməsi və tətbiqi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim tapşırıqda verilmiş sözləri lövhədə yazır və şagirdlərə sual verir: – *Sözlərdə təkrar olunan hissə hansıdır?*

Şagirdlər sözləri müqayisə edirlər. Sözlərdə təkrarlanan hissənin (meyvə) altından xətt çəkilir.

Müəllimin köməyi ilə şagirdlər bu qənaətə gəlirlər ki, bir sözü müxtəlif hissəciklər əlavə oluna bilər.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlərin 2-ci sinifdə öyrəndikləri hissəciklər (*-lıq, -çılıq, -lik*) xatırladılır.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Bu dərsin məqsədi şagirdlərə sözlük morfoloji tərkibinin, “kök” və “şəkilçi” terminlərinin mənimsədilməsidir. Müəllim rubrikada sxem şəklində verilmiş informasiyanı izah edir.

4.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq dil qaydası üzrə möhkəmləndirmə məqsədi daşıyır. Şagirdlər sözlərə müxtəlif şəkilçilər artırmaqla köçürürlər. Məsələn: *pullu, pulsuz, pullar, puldan*.

Tapşırıq Ç (dərslük). Cümlələrlə iş. Cümlələr müəllimin izahatından sonra tapşırıqda verilmiş sözləri birlikdə analiz edərək sözlərin kökünü müəyyən edirlər.

4.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər müstəqil şəkildə sözlük tərkibini müəyyən edib cədvəl tərtibləyirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq şagirdlərin həm yeni öyrədilən dil qaydası üzrə biliklərini,

həm də söz ehtiyatını möhkəmləndirir. Bu tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər yeni sözlərin yaranmasında şəkilçilərin rolunu dərk edirlər. Sözlər: *başçı, zəhmətkeş, iradəli, təmizkar*.

4.1.5 Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıqda verilmiş varlıq şəkillərini ifadə edən sözləri səsləndirirlər. *Əl – əlcək; gül – güldan*. Şəkilçiləri müəyyən edirlər. Müəllim yönəldici suallar verir:

– *Sizcə, nə üçün “əlcək” sözünün kökü “əl” hesab olunur? Sizcə, “güldan” sözündə “dan” hissəciyinin şəkilçi olduğunu necə bilirik?*

Şagirdlər bu sözlər arasında məna əlaqəsinə diqqət etməklə şəkilçilər vasitəsilə bir sözdən digər bir sözün yaranmasını əyani şəkildə görürlər.

Tapşırıq E (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdə buraxılmış şəkilçiləri empirik şəkildə müəyyən edərək cümləni tamamlayırlar və cümlənin qurulmasında şəkilçilərin rolunu dərk edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözü kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. B, Ç, D (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə cümlələr qurur.	Tap. E (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

1-ci dər. “Balaca aktyor”

- Dərslük: səh. 22–23
- İş dəftəri: səh. 13

Təlim məqsədləri

- Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir (st. 2.2.3).
- Mətndəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır (st. 2.2.5).
- Mətndəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərək onun daxili aləmini ifadə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin məzmununun təxmin edilməsi
2	Danışma	Rollu oyun haqqında söhbətin aparılması
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Balaca aktyor” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin ideyasının müəyyənləşdirilməsi; mətnin baş qəhrəmanın dilindən nəql olunması
5	Yazı	Sualların yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini mətnin adına və illüstrasiyalara yönəldir.

– *Sizcə, mətnin mövzusu nədir? Mətnin məzmununu təxmin edin.*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş suallar əsasında əvvəlki dərsləri xatırlayırlar və fikirlərini bildirirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Balaca aktyor” mətni. Mətn şagirdlər tərəfindən növbəli şəkildə oxunur. “Söz boğçası” üzrə iş aparılır.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər söz ehtiyatlarını inkişaf etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – B, 2 – C, 3 – A.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim faktoloji suallar vasitəsilə şagirdlərin hekayənin məzmununu necə qavradıqlarını yoxlayır.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər hekayə xəritəsini tamamlamaqla mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Mətnədə əsas epizod: Həsənin tamaşanın sonunda səhnədə yıxılması.

Mətnin ideyası: Hər bir kəs öz borcunu, vəzifəsini məsuliyyətlə yerinə yetirməlidir.

Diferensial təlim

Mətnin ideyasını müəyyənləşdirməkdə və ifadə etməkdə çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim cümlələr təqdim edə bilər. Şagirdlər həmin cümlələr içərisindən mətnin ideyasını əks etdirən cümləni seçib yazmağa bilərlər.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Mətnin ilk abzasında məlumat verilir ki, Natiq Qasimov Qarabağ döyüşlərində şəhid olub. Sonrakı hissələrdən aydın olur ki, o, qəhrəmancasına döyüşüb və Xocalı sakinlərini xilas edib. Şagirdlər bu məlumatdan çıxış edərək fikirlərini əsaslandırmağa bilərlər: “Bayraq günü” tədbirləri Natiq Qasimov kimi qəhrəman oğulların xatirəsinə həsr olunmalıdır. Onlar vətənimizin, bayrağımızın uğrunda şəhid olmuşlar. Azərbaycan xalqı qəhrəmanlarını unutmamalıdır. Onların şərəfli həyat yolu hər kəsə nümunə olmalıdır.

Diferensial təlim

Bu sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkən şagirdlərə müəllim mətnin birinci abzasını yənidən oxumağı tapşırıma bilər.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər əvvəlki dərslərdə də mətnləri bu cür nəql ediblər. Müəllim şagirdlərə tapşırmaqlıdır ki, nəql edərkən Həsənin keçirdiyi hissləri ifadə etsinlər. Yaradıcı təfəkkürü inkişaf etmiş şagirdlər Həsənin fədakarlığını bir az da qabartmaq üçün əlavə epizodlar da düşünə bilərlər. Məsələn:

...Pərdə arxasından zala baxdım. Zalı tamaşaçılarla dolu gördüm. Çox həyəcanlandım. Gözlərim qaraldı, özümü saxlaya bilməyib yıxıldım. Yoldaşlarım məni qaldırdılar. Su verdilər. Yaxşı ki

Cabir müəllim yanımda yox idi. Onlara bərk-bərk tapşırıdım ki, Cabir müəllimə deməyin.

Öz-özümə düşündüm: “Axı mən Natiq Qasimovun rolunu oynayıram. Onun kimi olmalıyam. O, vətən uğrunda canından keçib. Bir qızdırma nədir ki, mən ona dözməyim. Bu gün mən də öz borcumu yerinə yetirməliyəm!”

Müəllimin nəzərinə! Müəllim tapşırıq üzrə işi yekunlaşdırarkən metodik vəsaitdə təqdim edilmiş epizodu şagirdlər üçün səsləndirə bilər.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin mövzu və məzmunu ilə bağlı onları maraqlandıran məqamları soruşmaqla həm də aldıkları informasiyanı dəqiqləşdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur.	“Balaca aktyor” mətni
Mətnədə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətn üzrə hekayə xəritəsini tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)
Mətnədəki əlaqəli faktları tutuşdurmaqla nəticələr çıxarır.	Tap. C (dərslük)
Mətnədəki hadisələri obrazın dilindən nəql edərkən onun daxili aləmini ifadə edir.	Tap. Ç (dərslük)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə “Bayraqdar əsgər” mətnindən bir parça səhnələşdirilməlidir. Bunun üçün sinfə bayraq gətirmək tövsiyə olunur.

2-ci dərs. Ssenari

- Dərslik: səh. 24
- İş dəftəri: səh. 14

Təlim məqsədləri

- Ssenari mətninin struktur xüsusiyyətlərini izah edir (st. 2.2.2).
- Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir (st. 1.1.1).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).
- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir (st. 2.2.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Ssenari” sözünün təxmin edilməsi
2	Oxu	Ssenari haqqındakı məlumatın mənimsədilməsi
3	Dinləmə	“Bayraqdar əsgər” mətni üzrə iş
4	Oxu	“Bayraqdar əsgər” mətni əsasında yazılmış ssenari parçasının təhlili
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini mətnə “ssenari” sözünün işləndiyi cümlələrə yönəldir. Şagirdlər həmin cümlələri oxuyaraq “ssenari” sözünü başa düşdükləri kimi izah edirlər.

Oxu

2.2.2 “Yadda saxla” rubrikası. “Ssenari” anlayışını şagirdlərə mənimsətmək üçün müəllim onların rollu oyunla bağlı biliklərini xatırladır:

– İndiyəcən siz bir çox rollu oyunlar oynadıq. Keçən dərs bu oyunları birlikdə xatırladıq. Rollu oyuna başlamaq üçün əvvəlcə hazırlaşırıdınız. Kimin hansı rolu ifa edəcəyini, nə danışacağınızı, necə hərəkət edəcəyinizi müəyyənləşdirirdiniz.

Teatr tamaşaları, filmlər, tədbirlər və s. üçün ssenari mətnləri hazırlanır. Aktyorlar ssenarini oxuyub rollarına hazırlaşırlar. Bu mətnləri özümüz də tərtib edə bilərik. İndi gəlin rubrikada verilmiş nümunəni diqqətlə nəzərdən keçirək və ssenari mətninin quruluşu ilə tanış olaq.

Şagirdlər rubrikada izahlı şəkildə verilmiş nümunəni nəzərdən keçirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş ssenari nümunəsini oxuyurlar. Şagirdlər ilk dəfə ssenari mətni ilə tanış olduqları üçün bu tapşırıq müəllimin köməyi ilə yerinə yetirilir. Müəllim kömək məqsədilə əvvəlcə mətnin məzmununu danışıq. Şagirdlərdən tapşırıqda verilmiş ssenarinin quruluşu haqqında soruşur: *Hadisə harada baş verir? Dialoqda kimlər iştirak edir? Mətnə boş buraxılan hissələrdə nə yazılmalıdır? (Obrazların necə hərəkət edəcəyi) və s.*

Daha sonra şagirdlər mətndəki situasiyaya uyğun olaraq rolların (uşaq və sürücü) psixoloji vəziyyətini müəyyənləşdirib aid olduğu rolun qarşısında yazırlar.

Uşaq (*qorxa-qorxa və ya ağlayaraq*)

Sürücü (*qışqıraraq*)

Uşaq (*ağlayaraq və ya qorxaraq*)

Uşaq (*gülümsəyərək*)

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq B (dərslik). “Balaca aktyor” mətnində Həsən Natiq Qasimov rolunu oynayır. Şagirdlərdə Həsənin oynadığı rol haqqında ətraflı təsəvvür yaratmaq üçün müəllim mətn səsləndirir.

Bayraqdar əsgər

1992-ci ildə Ağdamda yeddi əsgərimiz birlikdə döyüşürlər. Döyüşdə altı yoldaşı həlak olan Natiq mübarizəni təkbəşinə davam etdirir. Ermənilər elə zənn edirlər ki, Natiqin döyüşdüyü yerdə çoxlu sayda əsgər var. Odur ki əsir və girov götürülmüş Xocalı sakinlərindən birini – Cəfər müəllimi çağırır ona deyirlər ki, azərbaycanlı döyüşçülər təslim olmasalar, sizi güllələyəcəyik. Bu xəbərdarlığı çatdırmaq üçün Cəfər müəllimi ora göndərilər. Cəfər müəllim Natiq olduğu yerə gəlir. Natiqin burada tək olduğunu görür. Ondan soruşur ki, niyə təkbəşinə döyüşürsən? Niyə çıxıb getmirsən? Natiq yoldaşlarının şəhid olduğunu, özünün isə beş gündür, fasiləsiz döyüşdüyünü söyləyir. Sonra başının üzərindəki bayrağı göstərib cavab verir ki, bu bayrağı necə qoyub gedim?! Son nəfəsiməcən döyüşəcəyəm.

Cəfər müəllim Natiqə deyir ki, əgər o təslim olmasa, 22 nəfər Xocalı sakini güllələnəcək. Natiq bərk qəzəblənir. Razi olmur ki, ona görə həmvətənlərini öldürsünlər. Bayrağı götürüb sinəsinə basır, sonra onu başı üzərinə qaldırır çölə çıxır. Düşmənlər irəli gəlməyə qorxurlar. Cəfər müəllimin işarəsindən sonra tökülüşüb gəlirlər, onun

üst-başını axtarırlar, tək olduğuna inanmırlar. İçə-rini ataşə tuturlar. Heç kimin olmadığını görəndə daha da qəzəblənirlər. Başa düşürlər ki, günlərlə onlara müqavimət göstərən elə bircə nəfər imiş. Onun qəhrəmanlığını Azərbaycan xalqı heç vaxt unutmayacaq.

Müəllimin nəzərinə! Bu hadisədən sonra Natiq Qasimovun taleyi məlum olmur. Onun şəhid olması və ya sağ qalması haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Fikrət Qocanın “Bayraq tutan oğullar”, Alim Fərzəliyevin “Qeyrət qalası” poemaları Natiq Qasimova həsr olunub.

Müəllim mətnlə bağlı sual-cavab etməklə şagirdlərin dinləyib-anlamasını yoxlayır:

– Cəfər müəllim kim idi? Ermənilər onu nə üçün Natiq Qasimovun yanına göndərdilər? O niyə tək qalmışdı? Nə üçün tək döyüşməyə davam edirdi?

Sonra dinlədikləri mətni “Balaca aktyor” mətni ilə əlaqələndirirlər. Müəllim soruşur:

– “Balaca aktyor” mətnindən aldığınız hansı məlumatlar dinlədiyiniz mətnədə də əks olunub?

Cavab: Natiq Qasimovun bayrağı götürüb düşmənin üzərinə getməsi və Xocalı sakinlərini xilas etməsi.

1.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirməklə dinlədikləri mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıq həm şagirdlərin dinləyib-qavrama, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Oxu

2.2.1 Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Qruplar dərslükdə verilmiş ssenari parçasını oxuyub təhlil edirlər. Qruplara müzakirə və məşq üçün bir qədər vaxt verilir. Qrup üzvləri arasından iki aktyor seçilir. Hər birinin rolu, hərəkətləri qrup üzvləri tərəfindən müzakirə olunur. Aktyorların söyləyəcəkləri nitqi kiçik kağızlarda yazıb onlara verirlər.

Təqdimat zamanı digər qrupun üzvləri yoldaşlarının fəaliyyətini qiymətləndirməlidirlər. Bunun üçün müəllim lövhədə “Şagirdlərin bir-birini qiymətləndirməsi” cədvəli çəkə bilər:

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səslə danışdırlar.			
Jest və mimikaları nitqlərinə uyğun idi.			

İfadəli və təsiredici danışdırlar.			
Ssenariyə uyğun hərəkət edirdilər.			
Dialoqları ssenariyə uyğun idi.			

Müəllimin nəzərinə! Müəllim qruplara qiymətləndirmə cədvəlindəki meyarlarla tanış olmağı və ona uyğun hazırlaşmağı tapşırır. Aktyorlar məşq edərkən qrup üzvləri qiymətləndirmə cədvəlindəki meyarlar üzrə yoldaşlarına istiqamət verib onları təqdimata hazırladırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. B (dərslük)
Dinlədiyi mətnin məzmunu ilə bağlı verilmiş fikirləri tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	Tap. C (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllimə növbəti dərslə üçün tövsiyə olunur ki, şagirdlərin sayına uyğun olaraq kiçik vərəqlər kəsib üzərində bir leksik və ya bir qrammatik şəkilçili söz yazsın. Bu zaman şagirdlərin yaş səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. Şəkilçilər əsasən birhəcali və çox işlənən olmalıdır.

3-cü dərslə. Şəkilçinin növləri

- Dərslük: səh. 25
- İş dəftəri: səh. 15

Təlim məqsədləri

- Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir (st. 4.1.1).
- Şəkilçiləri söz və ya cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir (st. 4.1.1).
- Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin kök və şəkilçiyə ayrılması
2	Dil qaydaları	Şəkilçilərin növlərinin mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə üzərinə şəkilçili sözlər yazılmış kiçik vərəqlər paylayır. Şagirdlər vərəqlərdə olan sözü kök və şəkilçiyə ayırırlar.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərə əvvəlki sınıfdən -çı və -lar şəkilçiləri məlumdur. İndi onlar öz biliklərindən istifadə edib “tamaşaçı” və “aktyorlar” sözlərindəki şəkilçilərin rolunu müəyyən etməlidirlər. Bunun üçün əvvəlcə şagirdlər sözləri kök və şəkilçiyə ayırırlar.

Müəllim soruşur:

– *Tamaşa nədir? Bəs tamaşaçı? Bu sözlər hansı suallara cavab verirlər? Niyə bu sözlərin sualı fərqlidir? -Çı şəkilçisi tamaşa sözünə qoşulduqda hansı fərqi yaradıb?*

Şagirdlər belə qənaətə gəlirlər ki, -çı şəkilçisi tamaşa sözünə qoşulduqda sözün mənasını dəyişib və şəxs anlayışı verən yenimənalı söz yarandığı üçün kim? sualına cavab verir. Müəllim digər sözün təhlilinə keçir:

– *Bəs “aktyorlar” sözünün kökü hansıdır? Aktyor və aktyorlar sözlərini müqayisə edin. -Lar şəkilçisi sözə mənə fərqi yaradıbmı?*

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər -lar şəkilçisinin də sözə çoxluq mənası verməsini söyləyə bilirlər. Ancaq müəllim bu şəkilçinin yeni mənə yaratmadığını sözün mənasını izah etməklə başa sala bilər. Məsələn, *aktyor* – tamaşada obrazı canlandıran şəxs. *Aktyorlar* – tamaşada obrazı canlandıran şəxslər. Gördüyünüz kimi, mənə olduğu kimi qaldı, -lar² şəkilçisi, sadəcə, aktyorların çox olmasını nəzərə çatdırır.

Sonda müəllim ümumiləşdirmə aparır:

– *Deməli, şəkilçilərin hamısı yeni mənə yaratmır.*

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlərə rubrikada şəkilçilərin növləri ilə bağlı verilmiş məlumatlar izah edilib mənimsədilir.

Şagirdlər rubrikadakı nümunələr əsasında bəzi şəkilçilərin cümlədə sözlər arasında əlaqə yaratmasını, bəzilərinin isə yenimənalı söz düzəltməsini anlaşırlar.

Daha sonra müəllim söyləyir:

– *Vərəqinizdə olan sözlərdəki şəkilçinin növünü müəyyən edin. Həmin şəkilçi yeni söz yaradıb, yoxsa yox?*

Şagirdlər vərəqlərindəki sözlərə qoşulan şəkilçinin funksiyasını müəyyənləşdirib təqdim edirlər.

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Məqsəd şagirdlərin kök və şəkilçi üzrə biliklərindən istifadə etməklə yeni öyrədilən dil qaydasını mənimsətməkdir. Şagirdlər *bağ* və *bağban*, *dəyirman* və *dəyirmançı* sözlərini kök və şəkilçiyə ayırmaqla, sözlər arasında mənə fərqi izah etməklə leksik şəkilçilərin mühüm rolunu aydınlaşdırırlar.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər birinci cümlələrin məzmunundan çıxış edərək ikinci cümlələrdə buraxılmış şəkilçiləri (-*kar*, -*cıl*, -*qan*) müəyyənləşdirirlər. Şagirdlər bu şəkilçilərin varlığını söz ehtiyatlarının köməyi ilə aşkar edirlər.

4.1.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq şəkilçinin digər növünü – cümlədə sözlər arasında əlaqə yaradan şəkilçiləri şagirdlərə mənimsətmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər dil daşıyıcıları olduqları üçün empirik şəkildə cümlədəki sözlər arasında rabitə qurmaq üçün hal və mənsubiyyət şəkilçilərindən istifadə edəcəklər. Bununla da şəkilçinin böyük bir qisminin (qrammatik şəkilçilərin) nitqimizdəki funksiyasını dərk edəcəklər.

Müəllimin nəzərinə! 3-cü sınıfdə “leksik şəkilçi” və “qrammatik şəkilçi” terminlərindən istifadə olunması tövsiyə olunmur. Şagirdlərə şəkilçilərin adları çəkilmədən onların mahiyyətinin sadə şəkildə mənimsədilməsi kifayətdir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər qrammatik şəkilçiləri fərqləndirdiklərini müstəqil şəkildə nümayiş etdirirlər.

4.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər verilmiş sözlərə şəkilçilər artırıb sıra ilə yazırlar. Sonra yeni yaranan sözün altından xətt çəkirlər. Məsələn, *məktub* – *məktubdan*, *məktubun*, *məktublaş*; *dost* – *dostlar*, *dostluq*, *dostum* və s.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər hər bir sözün qarşısında mötərizədə verilmiş suala diqqət etməli və nöqtələrin yerinə elə şəkilçi seçməlidirlər

ki, yaranan söz mötərizədəki suala cavab olsun. Tapşırığın quruluşu nisbətən mürəkkəbdir və şagirdlərdən diqqətli olmağı tələb edir.

Diferensial təlim

Tapşırığı yerinə yetirməzdən öncə şagirdlərə tapşırıqda verilən nümunəni izah etmək tövsiyə olunur.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Müəllim əvvəlcə krossvordda verilən “çalışqan” sözünü diqqətə çatdıraraq sual verir:

– *Bu söz nə bildirir? Əlamət, say, ad, yoxsa hərəkət? Bəs bu sözün kökü nə bildirir?*

Şagirdlər “çalışqan” sözünün əlamət, “çalış” sözünün hərəkət bildirdiyini söylədikdən sonra tapşırıqda verilmiş sözləri də bu üsulla təhlil etməklə krossvord həll edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir.	Tap. A (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)
Şəkilçiləri söz və ya cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir.	Tap. B, C, D (dərslük)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə cümlələr qurur.	Tap. Ç (dərslük), tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə şagirdlər mətnin oxusu zamanı izahlı lüğətdən istifadə etməlidirlər.

fəsil 5 NİKBİNLİK

1-ci dərs. “Yeni dostlar”

• Dərslük: səh. 26–28 • İş dəftəri: səh. 16

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır (st. 2.2.2).
- Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir (st. 2.2.3).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Obrazın keçirdiyi hissələri təxmin edib yazır (3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Futbol oyunu haqqında söhbət
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Yeni dostlar” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə sualların cavablandırılması; mətnin nəql olunması
4	Yazı	Mətnədəki hadisələrin uşağın dilindən yazılı nəql olunması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Futbol oyunları bu yaşda olan uşaqlar üçün (xüsusilə də oğlanlar üçün) çox maraqlıdır. Odur ki şagirdlərin maraq dairəsindən çıxış edib onlarla bu oyun haqda söhbət etmək “Yeni dostlar” mətninin oxunmasına maraq oyadar.

Oxuyub-qavrama. Söz ehtiyatı

2.1.1, 2.2.2, 2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Qruplarla oxu. Oxu prosesi üçün aşağıda təklif olunan üsul mətnin məzmununun qısa müddət ərzində şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə kömək edə bilər.

“Yeni dostlar” mətni 3 bitkin hissədən ibarətdir. Şagirdlər qruplara ayrılırlar. Hər qrupa bir ekspert və bir qıraətçi (oxucu) təyin edilir. Ekspert kimi seçilən şagirdin dinləmə və danışma bacarıqları yüksək səviyyədə olmalıdır. Qıraətçi isə deklamasiya (ifadəli oxu) bacarıqlarına malik ol-

malıdır. Hər bir qrupun qiraətçisi mətnin müvafiq hissəsini qrup yoldaşlarının eşidəcəyi səslə, digər qruplara mane olmadan oxuyur. Qrup üzvləri diqqətlə onu dinləyirlər. Ekspert oxunmuş hissənin məzmununu qrup yoldaşlarına nəql edir. Qrup üzvləri eksperti diqqətlə dinləyir, onun səhvlərini düzəltməyə çalışır, yaddan çıxan məqamları xatırladırlar.

Qruplar təqdimatı aşağıdakı ardıcılıqla edirlər.

1. Oxu prosesi bitəndən sonra qruplar qeyd etdikləri tanış olmayan sözləri təqdim edirlər. Onlar lüğət vasitəsilə araşdırdıqları sözləri digər qrupların üzvlərinə də izah edirlər.

2. Bu mərhələdə hər bir qrupun eksperti ardıcıl olaraq “Yeni dostlar” mətninin müvafiq hissəsini nəql edir.

3. Hər qrup oxuduğu hissəni necə adlandırdığını söyləyir.

4. Son mərhələdə qruplar oxuduqları hissəyə uyğun tərtib etdikləri sualları təqdim edirlər. Digər qruplar sualları cavablandırır.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin mətnin məzmununu mənimsədiyini yoxlamağa xidmət edir.

Diferensial təlim

Şagirdlər mətnin bütün hissələrini oxumadıqlarına görə (bəzi şagirdlər oxumadıqları hissəni yoldaşları nəql edərkən diqqətlə dinləmədikdə) tapşırığı yerinə yetirməkdə müəyyən qədər çətinlik çəkə bilirlər. Bu zaman müəllim tapşırıqda verilmiş fakt və hadisələrin mətndəki yerini tapıb oxumaqda və obrazı müəyyənləşdirməkdə şagirdlərə kömək etməlidir.

Cümlələr:

1. **Mehman** para-velosiped idman növü ilə məşğul olur.

2. Rəqibinin kobudluğuna görə **Yusifin** ayağı zədələnmişdi.

3. **Yusif** komandasına qələbə qazandırdı.

4. **Mehman** zədə alandan sonra beynəlxalq yarışların qalibi olub.

5. Yusif Mehmanla **tibb bacısının (Nərgizin)** köməyi ilə tanış olmuşdu.

6. Yusif xəstəxanada olarkən **Mehman** və **Nərgiz** ona dəstək oldular.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Müəllim şagirdlərin diqqətini Mehmanın Yusifə yazdığı ilk məktuba yönəldir. Şagirdlər məktubu oxuyurlar. Daha

sonra özlərini Yusifin yerində təsəvvür edib Mehmana məktub yazırlar.

Məktubun məzmunu təxmini belə ola bilər:

Salam. Mən sizi tanımadım. Ancaq mənə göstərdiyiniz diqqət və qayğıya görə sizə təşəkkür edirəm. Siz kimsiniz? Məni haradan tanıyırsınız? Siz hansı idman növü ilə məşğul olursunuz?

Mən özümü yaxşı hiss etmirəm. Mənim aldığımda zədə çox ağırdır. Heç bilmirəm sağala biləcəyəm, ya yox. Futbolçu üçün ayağın zədə alması bilirsiniz nə deməkdir?! Düzdür, həkimlər deyir, qorxma, sağalacaqsan. Ancaq inanmıram. Bu ayaqla mən hara, futbol hara?!

Nə isə, sizi məyus etmək istəmirəm. Sağ olun.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A (dərslük)
Mətnin hissələrini adlandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki məlumatlara əsasən cümlələri tamamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)
Obrazın keçirdiyi hissləri təxmin edib yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə “Yeni dostlar” mətninin təhlil olunacağını nəzərə alıb şagirdlərə mətni evdə oxumağı tapşırmaq lazımdır. Müəllim həmçinin onlara tapşırır ki, mətndə tünd hərflərlə verilmiş söz və ifadələri, cümlələri oxuyarkən müəllifin nəyə işarə etdiyi üzərində düşünsünlər.

2-ci dər. “Yeni dostlar” mətninin təhlili

- Dərslik: səh. 29
- İş dəftəri: səh. 17

Təlim məqsədləri

- Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Obrazın davranışının və keçirdiyi hissələrin səbəbini izah edir (st. 2.2.5).
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir (st. 2.2.3).
- Mücərrəd mənalı sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir (st. 2.1.1).
- Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz veriyasını təqdim edir (st. 1.2.1).
- Plan əsasında dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır (st. 3.1.2).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Yeni dostlar” mətni haqqında təəssüratların soruşulması
2	Oxuyub-qavrama	“Yeni dostlar” mətninə əlavə ediləcək epizodun mətndəki yerinin müəyyənəndirilməsi
3	Danışma. Söz ehtiyatı	“Mənəvi dəstək” ifadəsinin izahı; əlil insanlara edilən mənəvi dəstək haqqında söhbətin aparılması
4	Dinləmə. Yazı	“Dünyanın ən sürətli adamı” mətni üzrə iş
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Yeni dostlar” mətni haqqında şagirdlərin təəssüratlarını soruşur:

– *Mətnə sizə ən çox təsir edən hansı epizod oldu? Hansı obraz nikbin olması ilə yadınızda qaldı?*

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərə tapşırıqdakı epizodu oxumaq üçün vaxt verir. Şagirdlər oxuyub bitirdikdən sonra epizodun mətnin 2-ci hissəsinə uyğun olduğunu müəyyənəndirirlər.

Diferensial təlim

Müəllim yüksək hazırlıqlı şagirdlərə belə bir tapşırıq verə bilər: Bu epizodu 2-ci hissədə hansı abzasdan sonra yerləşdirmək olar? İlk abzasda Nərgizin xarakterindən, Yusifə göstərdiyi qayğıdan söhbət açılır.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Bəzən mətndəki kiçik nüanslar mətnin sonluğunun təxmin olunması üçün əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, mətndə göstərilir ki, Yusif planşetinə gələn məktubu oxuyanda Nərgiz ona gözaltı baxırdı. Şagirddə belə bir təxmini fikir yarana bilər ki, Nərgizin həmin məktubdan xəbəri var. Belə təxminlər oxucunu mətni oxuyarkən sona qədər hadisələri diqqət mərkəzində saxlamağa vadar edir.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Cütlərlə iş. Mətnin ilk hissəsinə aid nümunə kollektiv şəkildə nəzərdən keçirilir. Cütlər görəcəkləri işi aydınlaşdırandan sonra növbəti iki hissəni eyni qaydada birlikdə müzakirə edərək yazırlar.

Təxminən belə yaza bilərlər:

2-ci hissə – Nərgizin Yusifə qayğı göstərməsi

- 1) Xəstəxana
- 2) Yusif və Nərgiz
- 3) Nərgiz Yusifi gələcəyə ümidləndirmək üçün çalışır. Yusif tanımadığı bir idmançı ilə məktublaşır.

3-cü hissə – Mehmanla Yusifin görüşü

- 1) Stadion
- 2) Yusif, Mehman və Nərgiz
- 3) Yusif Nərgizin Mehmanın həyat yoldaşı olduğunu öyrənir.

Diferensial təlim

Müəllim işini tez yekunlaşdırmış cütlərə mətndə 3 ulduz ilə ayrılan kiçik parçanın məzmununu da ümumiləşdirməyi tapşırıq bilər.

Həkimlərin qərarı.

- 1) Xəstəxana
- 2) Yusif, həkimlər
- 3) Yusif 1 ay yataqda uzanmalıdır.

Danışma. Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq Ç (dərslik). Maddi dəstək və mənəvi dəstək. Şagirdlər mətndən və A tapşırığında təqdim edilmiş epizodda Nərgizin davranışlarından çıxış edib “mənəvi dəstək” ifadəsini izah edirlər. Məsələn: *Nərgiz tibb bacısı idi. Yusifin kədərli, bədbin olduğunu görüb etinasız qalmır. Onun kefini açmağa çalışır, onun həkimdən icazəsiz hərəkətinə göz yummaqla ona dəstək olduğunu bildirir. Həmçinin Yusiflə Mehmanı tanış edir. Mehmanın uğurlarını ona göstərməklə Yusifdə özünəinam hissi yaradır. Yusifin get-gedə nikbinləşməsinə kömək edir və s. Bütün bunlara “mənəvi dəstək” deyilir.*

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər Mehmanın uğur qazanmasının səbəbini aşağıdakı kimi izah edə bilərlər:

1. O, iradəli, dözümlü və nikbin insan idi.

2. Ona ətrafındakı insanların (valideynlərinin, dostlarının, Nərgizin və s.) mənəvi dəstəyi böyük kömək olmuşdur.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər baş qəhrəmanların sonrakı taleyini təxmin edib danışırlar. Şagirdlərin təxmini versiyalarından biri belə ola bilər:

Yusif təəccüblə Nərgizə dedi:

– Demək, Mehmanla mənə siz tanış etmişiniz.

Bunu niyə əvvəlcədən demirdiniz?

– Nə bilim, dedim, sürpriz olsun.

Yusif gülümsədi. Bu, doğrudan da, Yusif üçün sürpriz olmuşdu. O, Mehmanı səbirsizliklə gözlədi. Mehmanla Nərgizi evlərinə dəvət etdi. Dostlar Yusifgilə getdilər. Yusifin anası Nərgizi tanısa da, Mehmanı ilk dəfə idi, görürdü. Ancaq Yusifdən onun haqqında çox eşitmişdi. Yusifin anası Mehmanı əlil arabasında görüb təəccübləndi:

– Oğlum, halal olsun sənə, Yusif mənə sənəin uğurlarından çox danışmış. Sən çox güclü insansan.

Dinləmə. Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın məqsədi şagirdlərin ifadə yazmaq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsidir. Müəllim dərslərin mövzusu ilə birbaşa əlaqəsi olan mətn səsəndirir:

“Dünyanın ən sürətli adamı”

Bir gün Amerikada məktəblərin birində partlayış baş verir. Həmin vaxt Qlen adlı 3-cü sinif şagirdi ağır xəsarət alır. Həkimlər deyirlər ki, Qlenin sağ qalması üçün onun ayaqlarını kəsmək lazımdır.

Lakin Qlen və valideynləri buna razı olmurlar. Onlar Qlenin sağalacağına ümid edirlər. Onun ayaqları iki ay sarğıda qalır. Sarğı açıldıqdan sonra məlum olur ki, Qlenin ayaqları sağalmağa doğru gedir. Lakin onun bir ayağı digərindən 6 sm qısa idi və sol ayaqda, demək olar ki, barmaqlar qalmamışdı. Amma Qlen inadından dönmürdü. Ağrıları dözülməz olsa da, hər gün yataqda uzandığı halda idman hərəkətləri edirdi.

İkiillik əziyyətdən sonra Qlen müstəqil yeriməyə başlayır. Az sonra Qlen hətta başqalarından daha sürətlə qaçmağı bacarır. O, idman yarışlarına qatılır. Sonralar yaşadığı ölkədə qaçış üzrə

çempion olur. 23 yaşında olimpiya yarışlarında iştirak edərək 4-cü yeri tutur. Bir neçə ildən sonra isə qaçış üzrə dünya rekorduna imza atır. Onu qazandığı uğurlarına görə dünyanın ən sürətli adamı adlandırırlar.

Tapşırıqda yarımbaşlıqların verilməsi şagirdlərə kömək məqsədi daşıyır. Onları dinlədikləri mətnin məzmununu yazmaq üçün istiqamətləndirir.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər üçün müəllim əvvəlcə suallar verə bilər:

Suallar: Qlen nə vaxt ağır xəsarət alır? Həkimlər Qlen haqqında hansı qənaətə gəlmişdilər? Qlen ayaqlarının sağalması üçün nə edirdi? O hansı idman növü ilə məşğul olmağa başladı? Onun hansı uğurları oldu?

1.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri).

Şagirdlər tapşırıq modeli ilə ilk dəfə tanış olduqları üçün çətinlik çəkə bilərlər. Bu zaman müəllimə tapşırığın quruluşunu izah etməsi, birini nümunə kimi göstərməsi tövsiyə olunur.

Düzgün cavablar: 1 – A, 2 – A, 3 – C, 4 – B.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Obrazın davranışının və keçirdiyi hissələrin səbəbini izah edir.	Tap. B (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
Mücərrəd mənalı sözləri izah edərkən həyatdan nümunələr gətirir.	Tap. Ç, D (dərslük)
Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir.	Tap. E (dərslük)
Plan əsasında dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərs. İki və dörd cür yazılan şəkilçilər

- Dərslik: səh. 30
- İş dəftəri: səh. 18

Təlim məqsədləri

- Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır (st. 4.1.1).
- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Ahəng qanununun xatırlanması
2	Dil qaydaları	Şəkilçilərin ahəng qanununa uyğun yazılışının mənimsədilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlərin “ahəng qanunu” mövzusu üzrə bilikləri xatırladılır. Müəllim lövhədə ahəng qanununa tabe olan və olmayan sözlər (*velosiped, maşın, avtobus, Yusif, Nərgiz* və s.) yazır və soruşur:

– *Hansı sözlər ahəng qanununa tabedir?*

4.1.1 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim lövhədə “idmançı” sözünü yazır və tapşırığın şərtini oxuyur. Şagirdlər “çı” şəkilçisini müəyyən etdikdən sonra həmin şəkilçini digər sözlərə əlavə edirlər. Müəllim sözləri lövhədə yazır. Sözlərdəki şəkilçilərin altından xətt çəkir və soruşur:

– *İndi, sizcə, bu sözlərə “-çı” şəkilçisini nə üçün olduğu kimi əlavə edə bilmirik?*

Şagirdlərə bunun səbəbini müəyyənləşdirmək üçün vaxt verilir. Əgər şagirdlər şəkilçi dəyişməsinin səbəbini müəyyən etməkdə çətinlik çəkərlərsə, müəllim söyləyir:

– *Bəs nə üçün dərsin əvvəlində ahəng qanununu sizə xatırlatdım?*

Şagirdlərin cavabı dinləndikdən sonra müəllim onların fikirlərini ümumiləşdirir:

Deməli, ahəng qanunundan asılı olaraq “-çı” şəkilçisinin 4 cür yazılmasını gördük. Bu gün dərsimiz bu haqdadır.

Müəllimin nəzərinə! Şəkilçilər sözlərin son saitindən asılı olaraq dəyişir. Əgər sözün son saiti incədirsə, incə saitli şəkilçi, qalıncırsa, qalın saitli şəkilçi əlavə olunur. Həmçinin sözün son saitinin dodaqlanan

və ya dodaqlanmayan olması da artırılan şəkilçi üçün əhəmiyyət daşıyır. Məsələn, “qapı” sözünün son saiti qalın və dodaqlanmayan olduğu üçün şəkilçi də buna uyğun (-cı) artırılmalıdır.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim rubrikada verilmiş məlumatları şagirdlərə izah edir. Sonra onlara tapşırır ki, rubrikadakı məlumatları səssiz formada oxusunlar.

Tapşırıq B (dərslik). Möhkəmləndirmə xarakterli bu tapşırıq şagirdlərə “Bunları bilməliyik” rubrikasından aldıkları bilikləri tətbiq etmək imkanı yaradır. Şagirdlər müvafiq şəkilçilər artırmaqla cümlələri tamamladıqca müəllim soruşur:

– *Niyə sözün qəbul etdiyi şəkilçi qalın (və ya incə) saitlidir?*

Beləliklə, şagirdlər indiyədək empirik yolla işlətdikləri şəkilçilərin mahiyyətini anlayır, ahəng qanunu üzrə biliklərinin tətbiqi məqamlarını öyrənirlər.

Müəllimin nəzərinə! Sözlərə şəkilçilərin artırılması zamanı ahəngin gözlənilməsi Azərbaycan dilinin özünəməxsus xüsusiyyətlərindən biridir. Müəllim bu məlumatı çatdıraraq “ahəng qanunu” ifadəsinin mahiyyətini də izah edə bilər.

4.1.1 Tapşırıq C (dərslik). Qruplarla iş. Müəllim qrupların görəcəyi işi izah edir və nümunə göstərir:

– *Məsələn, “göldə”. Bu sözdəki şəkilçinin tərkibində “ə” saiti var. Deməli, -də şəkilçisi iki cür yazılır. İki cür yazılan -da, -də şəkilçisinin işləndiyi sözlər yazın.*

Sözlər: *bağda, məktəbdə.*

Cümlələr: *Uşaq bağda tək qalmışdı.*

Məktəbdə yarış keçiriləcək.

Müəllim tapşırığı yerinə yetirmək üçün qruplara vaxt verir və tapşırır ki, əlavə sözlər yazarkən şəkilçinin neçə cür yazılmasına diqqət edib tam əhatə etsinlər.

Qrupların təqdimatı zamanı bu məqam qiymətləndirilib qalib qrup elan edilməlidir.

Müəllimin nəzərinə! Səfin səviyyəsindən asılı olaraq tapşırıqda verilmiş sözlərin sayını artıraraq qrupların fəaliyyətini genişləndirmək olar.

“Diqqət et” rubrikası. Rubrikada məlumat şagirdlərə izah olunur.

4.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər “Diqqət et” rubrikası üzrə biliklərini bu tapşırıq vasitəsilə tətbiq edirlər.

Doğru cavab:

- 1) *bildi, toxudu;*
- 2) *çiyələkli, südlü;*
- 3) *kitabın, quşun.*

4.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda birinci sütunda leksik, ikinci sütunda qrammatik şəkilçilər verilmişdir. Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirən zaman sözə həm mənaca, həm də formaca uyğun gələn şəkilçiləri seçməlidirlər.

Uyğunluq: 1-ci sütun – gücsüz, söhbətci, sınıq, nikbinlik, telefonçu.

2-ci sütun – bülbülün, raketin, tülkünün, fincandan, qorudu.

4.1.1 Tapşırıq B, C (iş dəftəri). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər “Bunları bilməliyik” və “Diqqət et” rubrikalarından aldıkları bilikləri tətbiq edir, şəkilçinin xüsusi yazılış formasını mənimsədiklərini, sözün tələb etdiyi şəkilçini müəyyənləşdirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C. Doğru cavab: 1 – c, 2 – a, 3 – b, 4 – c, 5 – b, 6 – a.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır.	Tap. A, B, C, Ç, E (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. D (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 31
- İş dəftəri: səh. 19

Təlim məqsədləri

- Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır (st. 4.1.1).
- Sözü kök və şəkilçiyə ayırır (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə keçirilmiş mövzuların xatırlanması
2	Dil qaydaları	Bölmə üzrə keçirilmiş dil qaydalarının təkrarı
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

“Fərd və toplum” bölməsi üzrə sonuncu dərs olduğu üçün müəllim bu bölmədə keçirilən mövzuları, mətnləri sual-cavab üsulu ilə xatırladır. Şagirdlərin bölmə haqqında ümumi fikirləri, təəssüratları dinlənir. Bölmənin tədrisində şagirdlərə bəzi orfoqrafik qaydalar və sözün tərkibi ilə bağlı biliklər mənimsədilmişdir. Bu dərsdə həmin biliklər üzrə ümumiləşdirmə aparılır.

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Hər iki tapşırıqda məqsəd şagirdlərin sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözləri düzgün yazmaq bacarığının yoxlanılmasıdır. Şagirdlərə sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyənləşdirmək qaydası (sait əlavə etməklə düzgün yazılışı dəqiqləşdirmək) öyrədilib. Tapşırıqlar da məhz bu qaydanın tətbiqinə yönəlmişdir. Dərslükdəki A tapşırığı kollektiv şəkildə, iş dəftərindəki A tapşırığı isə müstəqil yerinə yetirilir.

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı şeir parçasını səssiz şəkildə oxuyurlar. Sonra kollektiv şəkildə tapşırıqdakı suallar cavablandırılır. Sözün tərkibi ilə bağlı bölmə boyu mənimsənilən biliklər xatırladılır.

4.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlər cümlədə sözlər arasında əlaqə yaradan (qrammatik) şəkilçiləri xatırlayırlar.

4.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Cütlərlə iş. Bu tapşırıq mürəkkəb quruluşlu olduğu üçün bəzi şa-

girdlər onu yerinə yetirməkdə çətinlik çəkə birlərlər. Odur ki müəllim tapşırıqda verilmiş nümunəni lövhədə yazaraq izah edir. Lazım gələrsə, bir neçə sözün təhlili kollektiv şəkildə yerinə yetirilə bilər. Tapşırıqda şagirdlərdən bir neçə bacarıq tələb olunur.

1. Sözü kök və şəkilçiyə ayırmaq;
2. Sözün başlangıç formasının və kökünün sualını müəyyənləşdirmək;
3. Sözdəki şəkilçinin neçə cür yazılmasını müəyyən etmək.

Tapşırıq müəllimin izahatından sonra cütlərlə iş formasında yerinə yetirilir.

Doğru cavablar:

satıcı (kim?) = sat (nə et?) + -ıcı⁴

meydança (hara?) = meydan (hara?) + -ça²

yaxşılıq (nə?) = yaxşı (necə?) + -lıq⁴

döyüş (nə?) = döy (nə et?) + -üş⁴

səhsiz (necə?) = səhv (nə?) + -siz⁴

başla (nə et?) = baş (nə?) + -la²

naxışlı (necə?) = naxış (nə?) + -lı⁴

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər rəng bildirən sözləri kök və şəkilçiyə ayırmaqla bu sözlərin (*zoğalı, qızılı, bənövşəyi, qəhvəyi, şabalıdı, gülmüşü*) yaranmasında şəkilçinin rolunu aydınlaşdırırlar.

Tapşırıq C, Ç (iş dəftəri). Hər iki tapşırıq şəkilçilərin iki və dörd cür yazılması ilə bağlı öyrədilən bilikləri ümumiləşdirir. C tapşırığında şagirdlərdən şəkilçiləri iki və dörd cür yazılmasına görə qruplaşdırmaq tələb olunur. Ç tapşırığında isə şagirdlər şəkilçilərin ayrılıqda yazılış qaydasına əməl etməlidirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. B, C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Ahəng qanununu gözləməklə sözə uyğun şəkilçilər artırır.	Tap. Ç (dərslük)
Sözü kök və şəkilçiyə ayırır.	Tap. D (dərslük), tap. C, Ç (iş dəftəri)

Mövzu		Dünyamızı tanıyaq
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	Mövzu ilə bağlı əlavə məlumatlar almaq üçün sualların tərtibi, tərtib edilən suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurma, qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatların rəbitəli mətn şəklində təqdim edilməsi, hər hansı bir mövzu ilə bağlı araşdırmanın təqdimatı
	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənası haqqında təxminin izahlı lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirilməsi: <i>həmrəylik, bölgə, bürünc, var-gəl etmək, azarkeş, inşa etmək, mənbə, memar, bünövrə, mütəxəssis, bərpa etmək, centlemen, soyuqqanlı, klub, mister, paqoda, müqəddəs, ziyarətçi, məmnun, məbəd, ibadət, bir sıra xalq və ölkə adları</i>
	Oxu	Bədii və informativ mətnlərin oxunması zamanı müvafiq səs tonunun seçilməsi
	Yazı	Məlumat vərəqinin tərtibi
Akademik biliklər	Dil qaydaları	İsim, ümumi və xüsusi isimlər, konkret və mücərrəd isimlər, söz və söz birləşməsi, ölkə və xalq adları yaradan leksik şəkilçilər
	Filoloji anlayışlar	Söz, anlayış, informativ mətn, məlumat vərəqi, müsahibə
Kompetensiyalar		Müxtəlif xalqların mədəniyyəti ilə tanışlıq, multikulturalizm, tolerantlıq və həmrəyliyin müasir cəmiyyətin inkişafında əhəmiyyətinin dərk edilməsi

Bu bölmədə şagirdlərə müxtəlif xalqların mədəniyyətindən bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Mətnlərdə müxtəlif xalqların adət-ənənələri, məşhur tarixi abidələr, maraqlı şəhərlər haqqında məlumatlar verilir. Əsas məqsəd şagirdlərin dünyagörüşünü artırmaq, bu mövzulardan istifadə etməklə dinləmə, danışma, yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək və söz ehtiyatlarını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Verilmiş mövzu ətrafında danışır və münasibət bildirir;
- Təqdimat zamanı vizual materialları şifahi şərhləri ilə müşayiət edir;
- Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir;
- Təlimata əsasən yazılı təqdimat hazırlayır.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Məlumat vərəqində verilmiş məlumatların rəbitəli mətn şəklində təqdim edilməsi;
- Araşdırmaların aparılması.

Bölməyə giriş dərsi

- Dərslük: səh. 32–33
- İş dəftəri: səh. 20

Təlim məqsədləri

- Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan fikir və faktları müəyyənləşdirir (st. 1.1.1).
- Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir (st. 4.1.1).
- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Mövzu ilə bağlı fikirlərini məntiqi ardıcılıqla yazıda ifadə edir (st. 3.1.2).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** qlobus, dünya xəritəsi, üzərində ölkə adları yazılmış kartlar.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Dinləmə	“Yer kürəsi bizim evimizdir” dinləmə mətni üzrə iş
3	Dil qaydaları	Xalq və ölkə adlarının uyğunlaşdırılması
4	Danışma	Səyahət etmək istədiyi ölkə haqqında müzakirə
5	Yazı	“Ölkəm və xalqım” adlı mətnin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə qlobus və ya dünya xəritəsini nümayiş etdirir. Aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

– *Yer planeti haqqında nə bilirsiniz? Sizcə, nə üçün “Yer kürəsi bizim evimizdir” deyirlər?*

Dinləmə

1.1.1 Müəllim Yer planeti haqqında dinləmə mətni səsləndirir.

Yer kürəsi bizim evimizdir

Yer planeti Günəş sistemində canlı orqanizmlərin yaşadığı yeganə planetdir. Diqqət etsəniz, xəritə və qlobusun çox hissəsi mavi rəngdədir. Mavi rəng suları göstərir. “Mavi planet” adı məhz buradan yaranıb. Yerin dördüncü hissəsi su ilə örtülüb.

Yer kürəsinin quru sahəsi isə hissələrə, yəni materiklərə bölünür: Avrasiya, Afrika, Şimali Ame-

rika, Cənubi Amerika, Avstraliya və Antarktida. Antarktidadan başqa, bütün digər yerlərdə insanlar məskunlaşıb.

Yer kürəsində türk, özbək, qazax, yunan, ispan, rus və müxtəlif başqa xalqlar yaşayır. Bu xalqlar özünəməxsus mədəniyyəti, dili, dini, adət-ənənəsi, yaşayış tərzini, milli paltarları, mətbəxi ilə bir-birindən fərqlənir. Hətta bu xalqların nümayəndələri saçlarının və dərilərinin rəngi, sifət quruluşları ilə də seçilir.

Bu müxtəlifliyə baxmayaraq Yer kürəsi bizim hamımızın evidir. Onun qayğısını çəkmək və qorumaq üçün həmrəy olmalıyıq. Bunun üçün isə bir-birimizin adət-ənənələrini tanımalı, hörmət etməliyik.

Müəllim şagirdlərin dinləmə mətnini anladıklarını yoxlamaq məqsədilə onlara faktoloji suallar verir:

1. Biz hansı planetdə yaşayırıq?
2. Nə üçün Yer “Mavi planet” adlanır?
3. Yer kürəsində hansı materiklər var?
4. Hansı xalq adlarını bilirsiniz?
5. Xalqlar bir-birindən nə ilə fərqlənir?

Danışma

Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Dinlədiyi informativ mətndəki məlumatlara aydınlıq gətirmək üçün suallar verir.)

Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə şagirdləri növbəti fəaliyyətə cəlb edir:

1. Dinləmə mətnindəki hansı məqamlar sizə aydın olmadı?
 2. Bu haqda daha nələri öyrənmək istərdiniz?
- Şagirdlər dinləmə mətnindəki məlumatlara aydınlıq gətirmək məqsədilə suallar tərtib edirlər. Daha sonra sualları səsləndirirlər və həmin suallar ətrafında müzakirələr aparılır. Bu tapşırıq mövzu ilə bağlı informasiyanı daha dərinlən qavramağa imkan verir.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini dərsliyin 32–33-cü səhifələrindəki dünya xəritəsinə yönəldir. Burada müxtəlif xalqların nümayəndələri milli geyimlərdə təsvir edilib. Şəkillərin altında onların mənsub olduqları xalqın adı yazılıb. Şagirdlər bu şəkillərə diqqət edir, xalqların adını oxuyur, daha sonra onların hansı ölkədə yaşadıklarını təxmin edirlər. İstifadə üçün verilmiş ölkə adları tapşırığın asanlıqla yerinə yətilməsinə kömək edəcək.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırığın kollektiv şəkildə yerinə yetirilməsi daha məqsədəuyğundur. Bu məqsədlə üzərində ölkə adları yazılmış kartlardan istifadə etmək olar. Tapşırıqda verilmiş ölkə adları kartların üzərinə yazılaraq lövhədən asılır. Şagirdlər dərslikdəki xəritədə təsvir edilmiş hər hansı bir xalqın nümayəndəsinin şəklini seçir, mənsub olduğu xalqın adını oxuyur. Məsələn: *yunan*. Daha sonra lövhədə asılmış ölkə adlarına diqqət edir. “Yunan” sözü ilə başlayan ölkə adını, yəni “Yunanıstan” sözünü seçir.

Düzgün cavablar: yunan – Yunanıstan, türk – Türkiyə, ispan – İspaniya, qazax – Qazaxıstan, azərbaycanlı – Azərbaycan, həbəş – Həbəşistan, alman – Almaniya, rus – Rusiya, çinli – Çin, yapon – Yaponiya, hindli – Hindistan, meksikalı – Meksika, amerikalı – Amerika.

Qeyd: “Ərəb” sözünə uyğun gələn “Ərəbistan” sözü, əslində, coğrafi ərazidir, ölkənin adı *Səudiyyə Ərəbistanıdır*. Lakin bu mürəkkəb ad müvafiq yaş qrupu üçün çətinlik yarada bilər.

Tapşırığın məqsədi şagirdlərin diqqətini ölkə və xalq adlarına cəlb etmək, bu sözlərin arasında məna əlaqəsini hiss etdirməkdir. Bu mövzu haqqında növbəti dərslərdə ətraflı məlumat verəcək.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda milli geyimli uşaqların şəkilləri təqdim edilmişdir. Şagirdlər milli geyimlərə əsasən uşaqların hansı xalqa mənsub olduqlarını müəyyənləşdirəcək, həmin xalqların yaşadıkları ölkələrin adlarını krossvordun uyğun xanalarına yazacaqlar. İstifadə üçün verilmiş sözlər tapşırığın asanlıqla yerinə yetirilməsinə kömək edəcək.

Düzgün cavablar: 1. Türkiyə, 2. Yaponiya, 3. Yunanıstan, 4. Ərəbistan, 5. Azərbaycan, 6. Rusiya, 7. Çin, 8. Hindistan.

Diferensial təlim

Tapşırığın yerinə yetirilməsində çətinlik çəkən şagirdlər bölmənin titul səhifəsində verilmiş şəkildən və A tapşırığından istifadə edə bilərlər.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualı cavablandırirlar. Seçimlərinin səbəbini arqumentlər gətirməklə izah edirlər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin informativ mətnlər yazarkən daha vacib məlumatı seçmək və ardıcılıqla təqdim etmək bacarığının inkişafına yönəlib. Tapşırığın icrasından əvvəl müəllim şagirdləri aşağıdakı suallar vasitəsilə müzakirəyə cəlb edir:

– *Yaşadığımız ölkəni və mənsub olduğumuz xalqı təqdim etmək üçün hansı məlumatları qeyd etmək daha vacibdir?*

Şagirdlər fikirlərini söyləyirlər, müəllim səslənən fikirləri lövhədə qeyd edir. Lövhədəki cümlələr oxunur, müqayisə edilir. Mətni yazarkən diqqət ediləcək əsas məqamlar müəyyənləşdirilir. Təxminən aşağıdakı məqamlar qeyd oluna bilər:

- Yaşadığınız ölkənin adı, paytaxtı;
- Ölkənin təbiəti və maddi sərvətləri;
- Mənsub olduğunuz xalqın adı;
- Xalqınızın adət-ənənələri.

Hər bir şagird yazdığı mətni oxuyur. Məlumatların nə qədər lakonik və ardıcıl şəkildə yazılması müzakirə edilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan fikir və faktları müəyyənləşdirir.	Dinləmə mətni əsasında
Düzəltmə sözlə sözün kökü arasındakı məna əlaqəsini müəyyən edir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Mövzu ilə bağlı fikirlərini məntiqi ardıcılıqla yazıda ifadə edir.	Tap. C (dərslük)

Növbəti dərsə hazırlıq. Müəllimə növbəti dərsdə nümayiş etdirmək üçün həmrəylik təcəssüm etdirən şəkillər hazırlamaq tövsiyə edilir.

1-ci dər. Həmrəylik

Dərslük: səh. 34–36 • İş dəftəri: səh. 21

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Məndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- Məndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Həmrəylik anlayışının izahı
2	Danışma	Atalar sözlərindəki əsas fikrin izahı
3	Oxu	“Həmrəylik” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə həmrəylik təcəssüm etdirən şəkil nümayiş etdirir.

Şagirdlər şəkillə bağlı fikirlər səsləndirirlər, müəllim şəklin kənarında şəxələr çəkməklə həmin fikirləri qeyd edir. Şagirdlər təxminən aşağıdakı fikirləri söyləyə bilirlər: dostluq, yoldaşlıq, birlik, kömək, bir-birinə dəstək olmaq və sairə.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər atalar sözlərini oxuyur və mənalarını izah edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə aşağı siniflərdə oxuduqları mətnləri xatırlatmaq tövsiyə olunur. Şagirdlər həmin mətnlərdən tanış situasiyaları misal çəkməklə fikirlərini əsaslandırmağa bilirlər.

Oxu

2.2.1 “Həmrəylik” mətni üzrə iş. Rollu oxu. Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Həmrəylik” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hissləri təsəvvür etməyə çalışırlar. Müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Bu dəfə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan düzgün istifadə etməsinə, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirməsinə diqqət edir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (həmrəylik, bölgə, medal, bürünc, var-gəl etmək, azarkeş) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını açıqlayır: *həmrəylik* – fikir birliyi; *bölgə* – ərazinin müəyyən bir hissəsi; *medal* – fərqlənmə nişanı; *bürünc* – metal növü; *var-gəl etmək* – o başa-bu başa getmək; *azarkeş* – hər hansı idman növünün və ya idmançının qızgın həvəskarı. Şagirdlər sözləri müxtəlif cümlələrdə işlədirlər.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətndən “tatami” və “raund” sözlərinin iştirak etdiyi cümlələri bir daha oxuyur, kontekstə görə mənalarını təxmin edirlər. Daha sonra lüğət vasitəsilə həmin sözlərin mənasını dəqiqləşdirirlər.

Düzgün cavablar: *tatami* – cüdo xalçası, *raund* – döyüşün bir hissəsinin davam etdiyi müddət deməkdir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətnin məzmununa əsasən “maita” sözünün mənasını təxmin edirlər. Daha sonra lüğət vasitəsilə və yaxud da müəllimin izahatı ilə həmin sözün mənasını dəqiqləşdirirlər.

Düzgün cavab: Cüdo yarışlarında idmançı əlini tatamiyə vurub “maita” deyə qışqırırsa, deməli, “Mən təslim oluram” demək istəyir. Bu zaman hakim rəqib idmançıya ippon balı, yəni yüksək bal verir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş izahlara uyğun sözləri söz boğçasından seçib qarşısında yazırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verməklə mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələri oxuyur, mətnin məzmununu əks etdirən fikirləri seçirlər. **Düzgün cavablar:** 2, 4.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələrin hissələrini uyğunlaşdırmaqla mətnin məzmununu qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. **Düzgün cavablar:** 1 – ç, 2 – d, 3 – b, 4 – c, 5 – a.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Müəyyən mövzu üzrə çağırış xarakterli cümlə yazır (st. 3.1.4)).

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Obrazların nitqini onların emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	“Həmrəylik” mətni
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. B, C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. Ç, D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Həmrəy olsun xalqımız”

Dərslük: səh. 36

• İş dəftəri: səh. 22

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyənləşdirir (st. 1.1.1).
- Verilmiş plan əsasında dinlədiyi mətnin məzmununu nəql edir (st. 1.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st. 3.1.4).
- Verbal və vizual təqdimat materiallarını meyarlar əsasında dəyərləndirir (st. 3.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar üzrə müzakirə
2	Danışma	Şüarın müzakirəsi
3	Dinləmə	“Həmrəy olsun xalqımız” dinləmə mətni üzrə iş
4	Yazı	31 Dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Gününə həsr edilmiş plakatın hazırlanması; açıqça yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə sual verir:

– *Ölkəmizdə hansı bayramlar qeyd olunur? Siz hansı bayramları daha çox sevirsiniz? Niyə? Fikrinizi əsaslandırın.*

Danışma

1.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərin diqqəti tapşırıqda verilmiş şüara yönəldilir. *“Hamı bir nəfər üçün, bir nəfər hamı üçün”* şüarının mahiyyəti haqqında müzakirə aparılır. Müəllim şagirdlərə A.Dümanın “Üç müşketyor” əsərini (filmni) xatırlada bilər. Bu şüar əsərdə müşketyorların dilindən dəfələrlə səslənir. Sonda müəllim bu şüarı belə açıqlaya bilər: İstənilən kollektivdə hər bir şəxs kollektivin ümumi məqsədləri uğrunda əlindən gələni etməlidir. Həmin şəxs (fərd) çətinliyə düşdükdə isə kollektivin bütün üzvləri ona yardım əlini uzatmalıdırlar.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim “Həm-rəy olsun xalqımız” adlı dinləmə mətnini səsləndirir.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əvvəlcədən şagirdlərin nəzərinə çatdırır ki, mətni dinlədikdən sonra onun məzmununu nəql etməlidirlər. Bu məqsədlə mətni diqqətlə dinləməyi, bəzi məlumatları: tarixləri, adları qeyd etməlidirlər.

Həm-rəy olsun xalqımız

Azərbaycan Respublikasının əhalisi 10 milyon nəfəri ötür. Lakin bu yalnız Azərbaycan Respublikasında yaşayan azərbaycanlılardır. Dünya ölkələrində də çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Azərbaycanlıların ən çox yaşadığı ölkə isə İran İslam Respublikasıdır. Çünki Azərbaycanın tarixi torpaqlarının və əhalisinin çox hissəsi (təqribən 35 milyon nəfərə yaxın) bugünkü İran dövlətinin ərazisindədir. Bundan əlavə, Rusiya Federasiyasında, Gürcüstan, Ukrayna, Belarus, Orta Asiya respublikalarında və digər ölkələrdə də xeyli soydaşımız yaşayır.

Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra ölkəmizin qapıları dünyaya açıldı. İndi gənclərimiz dünyanın ən məşhur universitetlərində təhsil alırlar. Amma hər bir azərbaycanlının harada yaşamasından, işləməsindən və təhsil almasından asılı olmayaraq onlar həmişə Vətəni barədə düşünür, onun inkişafına kömək üçün əllərindən gələni etməyə çalışırlar.

1991-ci ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev dekabrın 31-ni Dünya Azərbaycanlılarının Həm-rəylik Günü elan etdi. Bu gün dünyanın 70-dən çox ölkəsində yaşayan azərbaycanlılar tərəfindən bayram edilir. 31 Dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həm-rəylik Günü ayrı-ayrı ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar arasında birlik və həmrəylik yaratmaq işində mühüm rol oynayır.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla mətnin qısa məzmununu nəql edirlər.

1.1.1 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqlarda verilmiş cümlələri oxuyurlar. Dinləmə mətninin məzmununa uyğun olub-olmadığını müəyyənləşdirirlər. Bununla da mətni nə qədər diqqətlə dinlədiklərini nümayiş etdirirlər.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq Ç (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Müəyyən mövzu üzrə çağırış xarakterli cümlə yazır (st. 3.1.4). Fənlərərası inteqrasiya (Təsviri incəsənət)).

Şagirdlər qruplara bölünürlər. Hər qrupa vətman kağızı və ya A3 vərəqi təqdim olunur və mövzuya uyğun plakat hazırlamaq tapşırılır.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdləri qruplara bölərkən hər bir qrupda rəsm çəkməyi bacaran bir şagirdin olmasına diqqət etmək lazımdır.

Tapşırıq təxminən aşağıdakı mərhələlərlə yerinə yetirilir:

1. Qrup üzvləri əvvəlcə mövzu ətrafında şüarlar düşünür, onları qeyd vərəqlərində yazırlar. Sonra qrup üzvləri ilə birlikdə həmin şüarları müzakirə edərək plakat üçün daha uğurlusunu müəyyən edirlər.

2. Plakatda çəkəcəkləri şəkli müzakirə edib uyğun şəkli müəyyənləşdirirlər. Şekli və mətni plakatda necə yerləşdirəcəklərini qərarlaşdırırlar.

Şüarın plakat üzərində diqqəti cəlb etməsi üçün tünd rəngli markerlər seçilir. Şüar iri ölçüdə yazılır. Daha sonra qruplar hazırladıqları plakati təqdim edirlər.

3.1.5 Sonda şagirdlər hər bir təqdimata aşağıdakı meyarlar üzrə münasibət bildirirlər:

1. Şüar maraqlı və təsirlidir.
2. Şəkil mövzuya uyğundur.
3. Plakat gözəl və cəlbedicidir.

Şagirdlər təqdimata hər bir meyar üzrə ulduz verməklə münasibətlərini bildirirlər: 3 ulduz – ən yüksək bal, 1 ulduz – ən aşağı bal.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (1-ci sinif. • Açıqça yazaraq öz arzu və hisslərini ifadə edir (st. 3.1.3)).

Şagirdlər aşağı siniflərdə açıqça tərtib etmək bacarığına yiyələniblər. Bu tapşırıq həmin bacarığın möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə aşağı siniflərdə öyrəndikləri nitq etiketlərini və alqışları xatırladır. Nitq etiketlərinin və alqışların situasiyaya uyğun seçilməsinin vacibliyini vurğulayır.

Diferensial təlim

Bəzi şagirdlər sərbəst şəkildə açıqca yazmaqda çətinlik çəkə bilirlər. Bu zaman tapşırığı cütlərlə yerinə yetirmək olar. Müəllim sərbəst tapşırıq yerinə yetirmə bacarığı yüksək şagirdləri əməkdaşlığa cəlb edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır.	Tap. Ç (dərslük)
Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikirləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)

3-cü dərs. Söz, anlayış

Dərslük: səh. 37

• İş dəftəri: səh. 23

Təlim məqsədləri

- Suallara əsasən varlıq, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri müəyyənləşdirir (st. 4.1.5).
- İfadə etdiyi ümumi anlayışa görə (varlıq, əlamət, say, hərəkət) sözləri qruplaşdırır (st. 4.1.5).
- Eyni və ya əks anlayış ifadə edən söz cütlərini müəyyən edir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlə anlayışın uyğunlaşdırılması
2	Dil qaydaları	Anlayışların sözlə ifadəsi; verilmiş sözlərin ad, əlamət, say, varlıq anlayışı altında qruplaşdırılması; eyni anlayışların müxtəlif sözlərlə ifadə edilməsi; bir şəkildə aid müxtəlif anlayışları ifadə edən sözlərin yazılması
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər “Həmrəylik” sözü ilə adlandırma biləcəkləri şəkli müəyyən edirlər. Bununla da şagirdlərin diqqəti anlayış və söz ifadələrinə cəlb edilir.

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Müəllim söz və anlayış haqqında verilmiş məlumatları şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! “Anlayış” dedikdə sözlərin ifadə etdiyi ümumi leksik məna (ad, əlamət, say, hərəkət) nəzərdə tutulur. Bu termin əsas nitq hissələrini müəyyənləşdirmək, gələcəkdə onları köməkçi nitq hissələrindən fərqləndirmək üçün vacibdir.

4.1.5 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər şəkillərin altında yazılmış suallara əsasən şəkilləri bir sözlə adlandırirlar.

Düzgün cavablar: açar, dörd, qırmızı, üzmək.

Bu tapşırıq hər bir anlayışın söz vasitəsilə izah edildiyini bir daha vurğulayır.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözləri varlıq, əlamət, say, hərəkət adları altında qruplaşdırirlar.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər aşağı siniflərdə yaxınmənalı sözlər haqqında aldıkları biliklərə əsaslanaraq tapşırığı yerinə yetirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim bəzən eyni anlayışın müxtəlif sözlərlə ifadə edildiyini şagirdlərin nəzərinə çatdırır. Məsələn: *eynək, gözlük; şir, aslan*.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yaxınmənalı sözləri seçib anlayışlar üzrə qruplaşdırmaqla aldıkları bilikləri möhkəmləndirirlər.

Düzgün cavablar:

Varlıq: *yardım, kömək*.

Əlamət: *gənc, cavan*.

Hərəkət: *qaçmaq, yüyürmək*.

Say: *xeyli, çox*.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cədvəlin hər sütununda verilmiş sözləri oxuyur, onlara suallar verir, suallara əsasən həmin sözlərin hansı anlayışa aid olduğunu müəyyənləşdirirlər. Həmin anlayışa aid daha iki söz də özləri yazırlar.

Düzgün cavablar:

bayraq, xəritə (*nə?*) – varlıq

güclü, üçrəngli (*necə?*) – əlamət

on iki, üçüncü (*neçə?, neçənci?*) – say

qazanmaq, baxmaq (*nə etmək?*) – hərəkət

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin söz və anlayış haqqında verilmiş məlumatları necə mənimsədiklərini yoxlamağa imkan verir.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şəkllə diqqət edir, şəkllə aid müxtəlif anlayışları ifadə edən sözlər yazırlar. Çətinlik dərəcəsi yüksək olan bu tapşırıq şagirdlərdə assosiativ təfəkkürü dəyərləndirməyə imkan yaradır.

Cavablar təxminən belə ola bilər:

Varlıq: *dostluq, uşaqlar.*

Əlamət: *vəfali, şən, mehriban.*

Say: *çoxlu, yeddi.*

Hərəkət: *birləşmək, sevinmək.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Suallara əsasən ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Mətnədən ad, əlamət, say, hərəkət bildirən sözləri seçib qruplaşdırır.	Tap. C (dərslük), tap. A, B, C, Ç (iş dəftəri)
Eyni anlayış ifadə edən söz cütlərini müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə nümayiş etdirmək üçün müxtəlif xalqların salamlama adətlərini əks etdirən şəkillər əldə etmək tövsiyə olunur.

1-ci dərsl. “Salamlama adətləri”

Dərslük: səh. 38–40

• İş dəftəri: səh. 24

Təlim məqsədləri

- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir (st. 2.2.2).
- Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

• **Köməkçi vasitələr:** müxtəlif xalqların salamlama adətlərinin təsvirinə aid şəkillər.

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müxtəlif xalqların salamlama adətlərinə aid şəkillərin nümayişi
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Salamlama adətləri” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması; mətnin hissələrinin məzmununa görə fərqləndirilməsi; salamlamaya aid nitq etiketlərinin seçilməsi
4	Yazı	İnformativ mətndəki məlumatlara əsasən yazılı təqdimatın hazırlanması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə müxtəlif xalqların salamlama adətlərini əks etdirən şəkillər nümayiş etdirir. Şagirdlər lövhədəki şəkillərə baxır və dərslin mövzusunu təxmin edirlər.

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərə həmin sözləri oxumaq üçün vaxt verir. Daha sonra lövhəyə iki şagird dəvət olunur. Onlar nümunəyə uyğun olaraq seçdikləri dildə bir-birini salamlayırlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

“Salamlama adətləri” mətni üzrə iş. **Növbəli oxu.** Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim şagirdlərin oxu zamanı bir-birini izləməsinə yoxlamaq məqsədilə hər abzasın məzmununa uyğun suallar verir. Oxu zamanı tanış olmayan sözlərin

mənası izah edilir. Bu zaman sözləri əvvəlcə şagirdlər kontekstə əsaslanaraq izah etməyə çalışırlar, daha sonra isə müəllim dəqiq izahını verir.

“Söz boğçası”ndakı sözlərin düzgün izahı:

amin-amanlıq – sülh, sakitlik;

cəngavər – məharətli döyüşçü;

özünəməxsus – yalnız özünə aid olan;

niqab – keçmişdə döyüşçülərin, cəngavərlərin tanınmamaq və qorunmaq üçün taxdıqları üz zirehi, üz örtüsü;

gicgah – kəllənin qulaqdan alın sümüyünə qədər olan hissəsi.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Mətnin hissələri arasındakı fərqin müəyyənləşdirilməsi üçün şagirdlərin diqqəti yarımbaşlıqlara yönəldilir.

Düzgün cavab: Mətnin əvvəlki hissələrində müxtəlif xalqların salamlama adətləri haqqında məlumat verilir. Mətnin sonuncu hissəsində isə əksər xalqlarda qəbul edilmiş hərbi salamlama formasının tarixindən danışılır.

Yazı

Tapşırıq Ç (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Situasiyadan asılı olaraq nitqində müvafiq nitq etiketlərindən (salamlama, sağollaşma, üzrxahlıq) istifadə edir (st. 1.2.3)).

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər şəkillərin hansı xalqın salamlama adətini əks etdirdiyini müəyyənləşdirirlər. Daha sonra “Salamlama adətləri” mətnindən aldıkları məlumatlara əsasən həmin xalqın salamlama adətini təsvir edirlər. Bu tapşırıq oxuyub-anlama ilə yanaşı, informativ xarakterli mətn yazmaq bacarığını da inkişaf etdirir.

Diferensial təlim

Şəkildə gördükləri xalqların salamlama adətlərini təsvir etməkdə çətinlik çəkən şagirdlər dərslərin müvafiq səhifəsində verilmiş mətnlərdən istifadə edə bilərlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə şagirdlər cütlərlə salamlama forması təqdim edəcəklər. Bu məqsədlə müəllim şagirdləri cütlərə ayırır. Cütlər evdə bir-biri ilə əlaqə saxlayaraq salamlama forması hazırlayırlar. Tapşırıq eyni zamanda şagirdlərin məktəbdən kənar da əməkdaşlıq etmək bacarığını formalaşdırır.

2-ci dərsl. Informativ mətnin tərkib hissələri

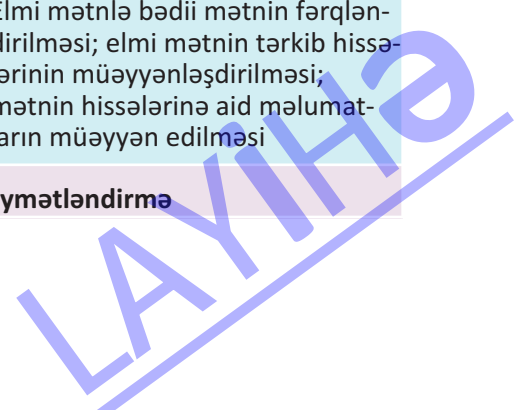
Dərslük: səh. 40 • İş dəftəri: səh. 25

Təlim məqsədləri

- Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir (st. 2.2.2).
- Mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnlərin tərkib hissələrini əlaqələndirən cümlələri müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir (st. 2.2.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Salamlama adətləri” mətninin xatırlanması; şagirdlərin hazırladığı salamlama formalarının təqdimatı
2	Oxuyub-qavrama	Elmi mətnlə bədii mətnin fərqləndirilməsi; elmi mətnin tərkib hissələrinin müəyyənləşdirilməsi; mətnin hissələrinə aid məlumatların müəyyən edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə keçən dərs oxuduqları mətn haqqında suallar verir.

Tapşırıq A (dərslük). Keçən dərstdən müəyyən-ləşdirilmiş salamlama formasını sinfə təqdim edirlər. Əyləncəli xarakter daşıyan bu tapşırıq eyni zamanda yaradıcılıq, həmrəylik və əməkdaşlıq etmək bacarığını da formalaşdırır. Şagirdlər yalnız sinifdə deyil, sinifdən kənar da əməkdaşlıq etməyin vacibliyini anlaşırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim şagirdlərə aşağı siniflərdə öyrəndikləri bilikləri xatırladır.

Düzgün cavab: “Salamlama adətləri” mətni informativ mətnidir, məlumat vermək məqsədilə yazılmışdır. Mətnə dünya xalqlarının salamlama adətləri haqqında məlumatlar verilir.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim informativ mətnin tərkib hissələri haqqında məlumatları şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə aşağı sinifdə bədii mətnin tərkib hissələri haqqında aldıkları məlumatları xatırladır. Bu mətnlər üç hissədən ibarət olur: giriş, əsas və sonluq. Girişdə, əsasən, obrazların adı çəkilir, hadisələrin yeri və zamanı göstərilir. Əsas hissədə qəhrəmanların başına gələn hadisələrdən bəhs olunur. Sonluq hissədə isə nəticə göstərilir. İnformativ mətn də giriş, əsas və sonluq hissələrdən ibarət olur.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Kollektiv formada yerinə yetirilir. Məqsəd informativ mətnin tərkib hissələri haqqında alınan biliklərin tətbiq edilməsidir. Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş sxemə cəlb edir. “Salamlama adətləri” mətni əsasında bu sxemi şərh edir:

– İnformativ mətnin giriş hissəsində mövzu haqqında ümumi məlumat verilir. Gəlin birlikdə bu mətnin giriş hissəsini müəyyənləşdirək.

Şagirdlər fikirlərini söyləyir və əsaslandırırırlar. Daha sonra müəllim “Salamlama adətləri” mətninin giriş hissəsini oxuyur.

Düzgün cavab:

Mətnin giriş hissəsi “Hər birimiz gün ərzində dəfələrlə əl sıxıb salamlışıq” cümləsi ilə başlayır, ““Salam” sözünün özü də sülh, əmin-amanlıq deməkdir” cümləsi ilə bitir.

Əsaslandırma:

Mətnin ilk abzasında salamlama adətlərinin tarixi haqqında ümumi məlumatlar verilir.

Müəllim yenə şagirdlərin diqqətini sxemə yönəldərək oxuyur:

– *İnformativ mətnin əsas hissəsində mövzuya uyğun məlumatlar və faktlar verilir. Gəlin birlikdə mətnin əsas hissəsini müəyyənləşdirək.*

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyir, nə üçün belə düşündüklərini əsaslandırırırlar.

Düzgün cavab:

Mətnin əsas hissəsində hind, türk, yapon xalqlarının salamlama adətləri, eləcə də hərbi salamlamanın yaranma tarixi haqqında məlumat və faktlar verilib.

Müəllim yenə şagirdlərin diqqətini sxemə yönəldərək oxuyur:

– *İnformativ mətnin sonluq hissəsində məlumatlar ümumiləşdirilir və nəticə çıxarılır. Gəlin mətnin sonluq hissəsini müəyyənləşdirək.*

Şagirdlər öz fikirlərini söyləyir, nə üçün belə düşündüklərini əsaslandırırırlar. Daha sonra müəllim mətnin sonluq hissəsini oxuyur.

Düzgün cavab:

“Göründüyü kimi, salamlama adətləri müxtəlifdir. Amma onların məqsədi eynidir: görüşərkən qarşıdakı adama hörmət ifadə etmək”.

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). **Düzgün cavab:** “Bir çox xalqların özünəməxsus salamlama adətləri də var”.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər “Səməni göyərtmək adəti” adlı mətnin giriş, əsas və sonluq hissələrini müəyyənləşdirməklə mətnin tərkib hissələri haqqında biliklərini yeni mətn üzərində tətbiq edirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). **Düzgün cavab:** “Bəs səməni göyərtmək adəti nə ilə bağlıdır?”

2.2.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla informativ mətnin tərkib hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

1-ci sual: Səməni göyərtmək Novruz bayramının adətlərindən biridir.

2-ci sual: Səməni göyərtmək adətinin tarixi əkinçiliklə bağlıdır. Səməni bolluq rəmzidir.

3-cü sual: Adətlərimizin yaranma tarixini öyrənməli, onları qorumaalıyıq.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnlərin məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. B (dərslük)
İnformativ mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
İnformativ mətnlərin tərkib hissələrini əlaqələndirən cümlələri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir.	Tap. C (iş dəftəri)

3-cü dər. İsim – ad bildirən sözlər

Dərslük: səh. 41

• İş dəftəri: səh. 26

Təlim məqsədləri

- Varlıq anlayışı bildirən sözləri suallara əsasən (kim? nə? hara?) qruplaşdırır (st. 4.1.5).
- Qrafik informasiya (sxem) şəklində verilmiş qaydaları şərh edir (st. 1.2.3).
- Sözü şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir (st. 4.1.1).
- Konkret və mücərrəd ismləri bildirən sözləri fərqləndirir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Ad bildirən sözlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	İsim haqqında məlumat
3	Danışma	İsim haqqında sxemin şərh
4	Dil qaydaları	-çi ⁴ şəkilçisi vasitəsilə kim? sualına cavab verən sözlərin düzəldilməsi; konkret və mücərrəd ismlərin fərqləndirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə kim? nə? hara? sualları yazır. Şagirdlər hər suala cavab olan bir söz deyirlər. Müəllim bu sözlərin hansı anlayışa (ad, əlamət, say, hərəkət) aid olduğunu soruşur.

Dil qaydaları

4.1.5 Tapşırıq A (dərslük), tapşırıq A, B (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin ad bildirən sözlər haqqında aşağı siniflərdə aldıkları biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Düzgün cavablar:

Kim? (*Rəşid, idmançı, talış, Aslan, Seymur*)

Nə? (*cüdo, yarış, final, raund, döyüş, bayraq, qələbə*)

Hara? (*Bakı, Qazax, Quba, otaq*)

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim isim haqqında məlumatları şərh edir. Şagirdlər birinci sinifdən ad bildirən sözlərlə tanış olmuşdurlar. İndi isə onların isim adlandırıldığını öyrənirlər.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər isim haqqında verilmiş sxemi şərh edirlər.

Düzgün cavab: İsim canlı və cansız varlıqların, yerin və məkanın adını bildirir. Cansız varlıqları bildirən sözlər nə? sualına cavab olur. Məsələn: *masa, ütü, dəmir*. Heyvanlar canlı varlıqlardır. Lakin heyvanları bildirən sözlər də nə? sualına cavab olur. Məsələn: *şir, delfin, bülbül*. İnsanları bildirən sözlər isə kim? sualına cavab olur. Məsələn: *həkim, əmi, Kamil*.

Yer və məkan adları bildirən sözlər isə hara? sualına cavab olur. Məsələn: *dağ, kənd, küçə*.

Diferensial təlim

Müəllim sxemi şərh etməkdə çətinlik çəkən şagirdlərə yönəldici suallarla kömək edə bilər:

1. *İsim nə bildirir?*
2. *Hansı sözlər kim? sualına cavab olur?*
3. *Hansı sözlər nə? sualına cavab olur?*
4. *Hansı sözlər hara? sualına cavab olur?*

4.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər verilmiş sözlərə uyğun şəkilçilər artırmaqla kim? sualına cavab olan sözlər düzəldirlər. Onlar ikinci sinifdən -çı, -çi, -çu, -çü şəkilçiləri ilə tanışdırlar. Bilirlər ki, bu şəkilçilərin köməyi ilə müəyyən peşə sahibi olan insan bildirən sözlər düzəltmək mümkündür.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim şagirdlərə müraciət edir:

– Dəftərinizə alma şəkli çəkin.

Daha sonra deyir:

– İndi isə ağıl şəkli çəkin.

Müəllim bununla şagirdlərə aşağı sinifdə öyrəndikləri gözlə görünən və görünməyən varlıqlar haqqında məlumatları xatırladır. Daha sonra onlara konkret və mücərrəd isimlər haqqında məlumat verir.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər artıq birinci bölmədə yeni sözlər yaradan şəkilçilər haqqında məlumat alıblar. Onlar sözün və sözün kökünün hansı suallara cavab olduğunu müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər yalnız mücərrəd isimləri bildirən sözləri seçib yazırlar. Sözlərin qarşısından hansı suala cavab olduğunu qeyd edirlər.

Düzgün cavab: həyəcan (nə?), yaxşılıq (nə?), ağıl (nə?), qorxu (nə?), qələbə (nə?).

Deməli, mücərrəd isimlər nə? sualına cavab olur.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin konkret və mücərrəd isim haqqında öyrəndikləri biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Varlıq anlayışı bildirən sözləri suallara əsasən (kim? nə? hara?) qruplaşdırır.	Tap. A (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Qrafik informasiya (sxem) şəklində verilmiş qaydaları şərh edir.	Tap. B (dərslük)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. C (dərslük)
Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir.	Tap. C (iş dəftəri)
Konkret və mücərrəd isimləri bildirən sözləri fərqləndirir.	Tap. Ç (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə nümayiş etdirmək üçün müxtəlif ölkələrə məxsus tarixi abidələrin şəkillərini hazırlamaq tövsiyə edilir.

1-ci dər. Piza qülləsi

Dərslük: səh. 42–43

• İş dəftəri: səh. 27

Təlim məqsədləri

- Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsahibə almaq) üçün suallar tərtib edir (st. 1.2.2).
- Oxuyarkən qabaqcadan müəyyən olunmuş sualların cavablarını mətndən seçir (st. 2.2.2).
- Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətnlə bağlı fikirlərin fakt və ya münasibət olduğunu əsaslandırır (st. 2.2.2).
- Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

• **Köməkçi vasitələr:** müxtəlif ölkələrə məxsus tarixi abidələrin şəkilləri.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Danışma	Şirvanşahlar sarayı haqqında məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi
3	Oxu	“Piza qülləsi” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmununa aid olmayan sualların müəyyənləşdirilməsi; fakt və münasibət bildirən cümlələrin fərqləndirilməsi
6	Yazı	İnformativ mətndəki faktların yazıda əks edilməsi
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim müxtəlif ölkələrə məxsus tarixi abidələrin şəkillərini nümayiş etdirib soruşur:

– Hansı abidələr sizə tanışdır? Bu abidələr haqqında nə bilirsiniz?

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər Şirvanşahlar sarayının şəklinə baxır, bu abidə haqqında bildiklərini söyləyirlər. Çox ehtimal ki, üçüncü sinif şagirdlərinin bu abidə haqqında məlumatları azdır və yaxud heç yoxdur. Tapşırığın məqsədi şagirdlərdə müəyyən mövzuya aid məlumat almaq üçün düzgün sual vermək bacarığının formalaşdırılmasıdır. Müəllim şagirdlərə sualları daha vacib məlumatları almaq istiqamətində tərtib etməyi tapşırır. Şagirdlər sualları verilmiş müəyyən vaxt ərzində (5-6 dəqiqə) tərtib etməlidirlər. Bu fəaliyyət auditoriya ilə beyin fırtınası (əqli həmlə) şəklində də qurula bilər. Şagirdlər sualları səsəndirirlər. Müəllim lövhədə yazır. Sonda aşağıdakı suallardan ibarət siyahı tərtib oluna bilər:

1. Saray harada yerləşir?
2. Saray nə vaxt tikilib?
3. Sarayı kim tikib?
4. Saray nə məqsədlə tikilib?
5. İndi bu sarayda yaşayırlarmı?
6. Sarayda neçə otaq var? və s.

Oxu

2.2.2 Piza qülləsi mətni üzrə iş. İstiqamətləndirilmiş oxu. Oxudan əvvəl müəllim lövhədə suallar yazır:

1. Piza qülləsi hansı ölkədə, hansı şəhərdə yerləşir?
2. Bu abidənin özəlliyi nədədir?
3. Piza qülləsinin memarı kimdir?
4. Piza qülləsinin tikilişi neçə il çəkib?
5. Piza qülləsinin quruluşu necədir?

Söz ehtiyatı

2.1.1 "Söz boğçası" rubrikası. Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş izahları oxuyur, söz boğçasındakı sözlərlə uyğunlaşdırırlar. Bu tapşırıq şagirdlərin yeni sözlərin mənasını necə anladıklarını yoxlamağa imkan yaradır.

Şagirdlər hər bir sözü cümlədə işlədirlər.

Oxuyub-qavrama

İstiqamətləndirilmiş oxu üçün qoyulmuş suallar cavablandırılır. Şagirdlər, sadəcə, hər bir sualın cavabını tapıb məndən oxuya bilərlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını yoxlamaq mümkündür. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları oxuyur, məndən cavabını tapıb bilmədikləri sualları seçirlər.

Düzgün cavab:

3. Piza qülləsi hansı məqsədlə tikilib?
5. Qüllə hansı materiallardan tikilib?

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqlarının inkişafına yönələn tapşırıq eyni zamanda riyaziyyat fənni ilə inteqrasiya yaratmağa imkan verir.

Düzgün cavab:

1. Piza qülləsi silindrə bənzəyir.
2. Şagirdlər ikinci sualı cavablandırmaq üçün məndən lazımı cümlələri seçərək oxuyub-qavrama bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. (Qüllə 8 mərtəbədə ibarətdir. Hündürlüyü təxminən 56 metrdir.) Daha sonra bölmə əməlidən istifadə edərək birpilləli məsələ həll etmək yolu ilə suala cavab tapırlar: $56 : 8 = 7$.

Qüllənin hər mərtəbəsinin hündürlüyü 7 metrdir.

2.2.2 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər ikinci sinifdə fakt və münasibət bildirən cümlələri fərqləndirmək bacarığına yiyələniblər.

Düzgün cavab:

- Piza qülləsi İtaliyada yerləşir – **fakt**;
- Məncə, Piza qülləsi qeyri-adi tikilidir – **münasibət**;
- Mən də Piza qülləsini görmək istəyərdim – **münasibət**;
- Piza qülləsinə inşa edildiyi şəhərin adı verilib – **fakt**.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Keçən dərslərdə şagirdlər hər hansı bir mövzu haqqında təqdimat hazırlayarkən daha vacib məqamların işıqlandırılması haqqında məlumat alıblar. Bu dərslərdə isə müəllimin istiqamətləndirici suallarına əsasən "Piza qülləsi" haqqında mətni oxuyublar. İstiqamətləndirilmiş oxu şagirdlərin diqqətini məndəki əsas məqamlara cəlb edir. Bu biliklərdən istifadə edərək şagirdlər Piza qülləsi haqqında turistlərə verəcəkləri məlumatları qeyd edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim sinifdə kiçik bir tamaşa da hazırlaya bilər. Arzu edən şagirdlər bələdçi, digər şagirdlər isə turist rolunda iştirak edə bilərlər. Bələdçilər Piza qülləsini turistlərə tanıtmaya çalışırlar.

Araşdırma (Ev layihə tapşırığı)

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlərin araşdırma bacarığının formalaşdırılmasına xidmət edir. Tapşırıq

rığın evdə icra edilməsi nəzərdə tutulub. Növbəti dərstdə şagirdlər sinifdə Qız qalası haqqında məlumat vərəqi hazırlamalıdır. Bu səbəbdən əvvəlcə Qız qalası haqqında araşdırma aparır, məlumat toplayırlar. Tapşırığı qruplarla yerinə yetirmək daha məqsəduşdur. Müəllim şagirdləri qruplara ayırır. Qız qalası haqqında araşdırma apararaq məlumat toplamağı tapşırır. Qrup üzvləri arasında əvvəlcədən iş bölgüsü aparılır. İnternetdən istifadə etmək imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün linklər verilir. İnternetdən istifadə imkanları olmayan şagirdlərə kitablar, jurnallar, ensiklopediyaların adı verilir. Onlar bu kitabları kitabxanadan əldə edə bilərlər. Müəllim araşdırma apararkən aşağıdakı suallara cavab tapmağı tövsiyə edir:

1. Qız qalası hansı ölkədə, hansı şəhərdə yerləşir?
2. Qız qalası nə vaxt tikilmişdir?
3. Memarı kim olub?
4. Qız qalasının quruluşu necədir? (hündürlüyü, neçə mərtəbədə ibarət olması və sairə)

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C, Ç (dərslük)
Mətnə bağlı fikirlərin fakt və ya münasibət olduğunu əsaslandırır.	Tap. D (dərslük)
Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. 1. Növbəti dərsin mövzusu məlumat vərəqinin tərtib edilməsidir. Dərslükdə Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqi təqdim edilmişdir. Müəllimə şagirdlərə nümayiş etdirmək üçün Eyfel qülləsi haqqında təqdimat vərəqini çap etməyi tövsiyə edirik.

2. Müəllim şagirdlərə növbəti dərse üçün Piza qülləsinin şəklini gətirməyi tapşırır. Şagirdlər Piza qülləsinin şəklini çəkə də bilərlər.

2-ci dərse. Məlumat vərəqinin hazırlanması

Dərslük: səh. 44

• İş dəftəri: səh. 28

Təlim məqsədləri

- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir (st. 3.1.4).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəhbərlik mətn şəklində təqdim edir (st. 1.2.3).
- Verbal və vizual təqdimat materiallarını meyarlar əsasında dəyərləndirir (st. 3.1.5).

• **Köməkçi vasitələr:** Eyfel qülləsi haqqında təqdimat vərəqi.

Dərslük qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Yazı	Piza qülləsi haqqında məlumat vərəqinin hazırlanması; Alov qüllələri haqqında məlumatların "Məlumat vərəqi"ndə yerləşdirilməsi
3	Danışma. Oxuyub-qavrama	Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqindəki məlumatların analiz edilməsi
4	Danışma	Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqindəki materialın rəhbərlik mətnə çevrilərək şifahi təqdimatı
5	Yazı	Qız qalası haqqında məlumat vərəqinin hazırlanması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə Eyfel qülləsi haqqında təqdimat vərəqini nümayiş etdirib soruşur:

– *Sizcə, bu vərəq hansı məqsədlə hazırlanıb?*
Şagirdlərin fikirləri dinlənilir.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A (dərslük). Məqsəd şagirdlərə məlumat vərəqinin hazırlanmasını öyrətməkdir. Kollektiv formada yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. Təlimatdakı göstərişlər yerinə yetirilir:

1. **Başlıq yazılır.** Piza qülləsi.

2. **Abidənin şəkli verilir.** Şagirdlər Piza qülləsinin şəklini yapışdırırlar.

3. **Nümunəyə uyğun cədvəl tərtib edin.** Şagirdlər cədvəli dəftərlərində çəkirlər.

4. **Məlumatları cədvəlin uyğun xanalarında yazın.** Şagirdlər mətndən aldıkları məlumatları cədvəlin uyğun xanalarında qeyd edirlər.

Yerləşdiyi ölkə – İtaliya

Yerləşdiyi şəhər – Roma

Tikilmə tarixi – 1174–1350-ci illər

Hündürlüyü – 56 metr

Memarı – Dəqiq məlum deyil.

Əlavə məlumatlar – Əyri durması səbəbindən “Yıxılan qüllə” kimi də tanınır.

5. **Məlumat vərəqini zövqünüzə uyğun bəzəyin.**

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərin hazırladıkları məlumat vərəqini “Piza qülləsi” mətni ilə müqayisə edir:

1. *Hansı material Piza qülləsi haqqında qısa və lakonik məlumat verir?*

2. *Hansı material Piza qülləsi haqqında geniş məlumat verir?*

3. *Hansı materialdan Piza qülləsi haqqında məlumatları qısa müddətdə əldə etmək olur?*

Beləliklə, şagirdlər məlumat vərəqinin nə məqsədlə hazırlandığını öyrənirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər Alov qüllələri haqqında verilən məlumatları məlumat vərəqində yerləşdirərək onu tamamlayırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Eyfel qülləsi haqqında məlumatlar analiz edilir. Məlumat vərəqində istifadə olunan simvolik işarələrin mənası açıqlanır, az yer tutduğuna görə belə işarələrdən istifadə edilməsi vurğulanır.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. A tapşırığında məlumat vərəqinin hazırlanması, bu tapşırıqda isə məlumat vərəqindəki məlumatların rabitəli mətn şəklində təqdim edilməsi öyrədilir. Tapşırıq qruplarla yerinə yetirilir. Qrup üzvləri Eyfel qülləsi haqqında məlumat vərəqindəki məlumatları rabitəli cümlələrə çevirərək abidə haqqında şifahi təqdimat hazırlayırlar. Təqdimat zamanı söyləyəcəkləri məlumatları dəftərdə qeyd edirlər. Sonra qrupdan təqdimatı təqdim edəcək bir nümayəndə seçirlər.

Təqdimat aşağıdakı məzmununda ola bilər:

Eyfel qülləsi Fransanın paytaxtı Paris şəhərində, Sena çayının sahilində yerləşir. 1887–1889-cu illərdə inşa edilən qülləyə onun memarı Qustavo Eyfelin adı verilib. Hündürlüyü 300 metr və 65 santimetrdir. Hər il milyonlarla turist Eyfel qülləsinə baxmağa gəlir.

Hər qrup hazırladığı məlumatı təqdim edir.

Yazı

3.1.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Keçən dərstdə şagirdlərə evdə Qız qalası haqqında araşdırma aparmaq tapşırılıb. Şagirdlər qruplara ayrılır. Qruplar topladıqları məlumatlar əsasında Qız qalası haqqında məlumat vərəqi hazırlayırlar. Bu tapşırıq həm nəzəri biliklərin tətbiqi üçün imkan yaradır, həm də şagirdlərdə sinifdən kənarında əməkdaşlıq etmək bacarığını formalaşdırır.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə hazırladıkları məlumat vərəqinin hansı meyarlara əsasən qiymətləndiriləcəyi barədə əvvəlcədən məlumat verilməlidir. Bu məqsədlə müəllim şagirdlərə aşağıdakı meyarlar cədvəlini təqdim etməlidir.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mövzuya uyğun başlıq seçib.			
Mövzuya uyğun şəkil seçib.			
Məlumatları qrafik işarələrə uyğun yazıb.			
Abidə haqqında əsas məlumatları qeyd edib.			
Məlumat vərəqi səliqəli və aydın tərtib olunub.			

Təqdim edilmiş meyarlar əsasında Qız qalası haqqında hazırlanan məlumat vərəqi bir daha yoxlanılır. Məlumat vərəqləri qruplar arasında dəyişdirilir. Qrup üzvləri eyni meyarlar əsasında digər qrupun hazırladığı məlumat vərəqini yoxlayırlar. Tapşırıq şagirdlərdə başqasının təqdimatına münasibət bildirmək bacarığını da formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında məlumat vərəqi hazırlayır.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
İnformativ mətndəki əsas məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəbitəli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. C (dərslük)
Verbal və vizual təqdimat materiallarını meyarlar əsasında dəyərləndirir.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dərslük. Ümumi və xüsusi isimlər

Dərslük: səh. 45

• İş dəftəri: səh. 29

Təlim məqsədləri

- Ümumi və xüsusi isimləri fərqləndirir (st. 4.1.5).
- Xüsusi isimlərin böyük hərf ilə yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Üzərində xüsusi isimlər yazılmış kartlarla iş
2	Dil qaydaları	Xüsusi isimlərin qruplaşdırılması; kontekstə əsasən sözlərin kiçik və yaxud böyük hərf ilə yazılması
3	Söz ehtiyatı	Sözlərin cümlədə həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işlədilməsi
4	Yazı	Mətdəki səhvlərin düzəldilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərin aşağı siniflərdə şəxs və yer adları, heyvanlara verilən adlar haqqında aldıkları məlumat xatırladırlar.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim rubrikadakı məlumatları izah edir.

Dil qaydaları

4.1.5 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar ümumi və xüsusi isimlər haqqında biliyin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

“Diqqət et” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdən şəxs, yer və heyvanlara verilən adların ilk hərfinin böyük yazıldığını bilirlər. Bu sinifdə isə həmin sözlərin xüsusi isim olduğunu öyrənirlər.

4.1.5 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq Ç (dərslük), tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlərin kontekstə görə sözlərin ümumi və yaxud xüsusi isim olduğunu müəyyənləşdirmək bacarığının inkişafına yönəlib.

C tapşırığının doğru cavabı: “Seymurla Aslan Rəşidi dəstəkləyir, onu alqışlayırdılar” cümləsində “aslan” sözü insan adı bildirdiyi üçün böyük hərf ilə yazılır. Digər cümlədə isə şir mənasında verilib.

Ç tapşırığının doğru cavabı: Ceyran, Yasəmən, Arzu, Zəfər sözləri kontekstə görə həm böyük, həm də kiçik yazıla bilər. Şagirdlər həmin sözləri cümlələrdə işlətməklə seçimlərini əsaslandırırlar. Məsələn:

- Atam Zəfərə yeni kompüter aldı.
- İgidlərimiz döyüşdə zəfər çaldılar.

Yazı

Tapşırıq C (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (1-ci sinif. Sadə orfoqrafiya biliklərindən istifadə etməklə sözlərdəki səhvləri düzəldir (st. 3.1.5)).

Şagirdlər cümlələrdəki səhvləri tapıb düzəltməklə ümumi və xüsusi isimlər haqqında bilikləri necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Ümumi və xüsusi isimləri fərqləndirir.	Tap. B (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Xüsusi isimlərin böyük hərf ilə yazılış qaydalarına əməl edir.	Tap. C, Ç (dərslük)

1-ci dər. Müsahibə (I)

Dərslük: səh. 46–48 • İş dəftəri: səh. 30

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Verilmiş yeni məlumatları mətnin hissələri ilə uyğunlaşdırır (st. 2.2.2).
- Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsahibə almaq) üçün suallar tərtib edir (st. 1.2.2).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir (st. 3.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Müsahibə" mətninin oxusu. Söz boğçası üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması; fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunu müəyyənləşdirilməsi; Holi bayramı və Şirlər rəqsi haqqında əlavə məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi
4	Yazı	Holi bayramı haqqında fakt və münasibət bildirən cümlələrin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Motivasiya sualı ətrafında şagirdlərin fikirləri dinlənir. Fikirlərini tam ifadə etmələri üçün yardımçı suallar da verilə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 "Müsahibə" mətni üzrə iş. Səssiz oxu.

Müəllim şagirdlərə mətni oxumaq üçün müəyyən vaxt verir. Mətn səssiz oxunur. Şagirdlər mətndən tanış olmayan sözləri dəftərlərinə qeyd edirlər. Sonra onların və söz boğçasındakı sözlərin məna-larını kontekstə əsasən təxmin edir, daha sonra isə lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Söz boğçasındakı yeni sözlərin izahı:

müxbir – yerlərdən xəbər yığıb göndərən jurnalist; qəzet, jurnal, radio, televiziya işçisi;

cənab – hörmət, sayğı məqamında işlədilən müraciət forması;

festival – incəsənətin hər hansı növü üzrə keçirilən ictimai tədbir; məsələn: *musiqi festivalı*, *teatr festivalı*;

müsahib – jurnalistə müsahibə verən, onun suallarını cavablandıran şəxs;

müsahibə – jurnalistin müəyyən məsələlər barədə hər hansı şəxslə söhbəti;

süvari – atlı əsgər;

təbil – zərb aləti; iri nağara.

Sözlərin mənası izah edildikdən sonra şagirdlər onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Fikirlərin hansı yarımbaşlığa aid olduğunu müəyyənləşdirməklə mətnin məzmununu qavradıqlarını göstərir.

Doğru cavablar: 1-ci, 3-cü, 5-ci fikirlər Holi bayramına, 2-ci, 4-cü, 6-cı fikirlər isə Şirlər rəqsinə aiddir.

1.2.2 Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlərdə hər hansı bir mövzu ilə əlaqədar məlumat almaq üçün sual vermək bacarığını formalaşdırır. Eyni zamanda tapşırıq şagirdlərdə jurnalistika peşəsi, müxbirlərin iş prinsipi haqqında təsəvvür yaradır. Şagirdlər onlara ayrılmış vaxt ərzində tərtib etdikləri sualları təqdim edirlər.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin ikinci sinifdə yiyələndikləri fakt və münasibət bildirən cümlələri fərqləndirmək bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə imkan yaradır. Şagirdlər Holi bayramı haqqında fakt və münasibət bildirən cümlələr yazırlar.

Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq evdə yerinə yetirilmək üçün nəzərdə tutulub. Şagirdlərin araşdırma bacarığının inkişafına xidmət edir. Şagirdlərə Azərbaycan rəqsləri haqqında araşdırma aparaq məlumat toplamaq tapşırılır. Yaxşı olardı ki, konkret bir rəqs seçilsin: *Yallı rəqsi*, *Qazağı rəqsi*, *Cəngi rəqsi* və sairə.

İnternetdən istifadə etmək imkanları olan şagirdlərə internet resurslarından istifadə üçün link-

lər verilir. İnternetdən istifadə imkanları olmayan şagirdlərə kitablar, jurnallar, ensiklopediyaların adı verilir. Onlar bu kitabları kitabxanadan əldə edə bilərlər. Müəllim araşdırma apararkən aşağıdakı suallara cavab tapmağı tövsiyə edir:

1. Rəqslərin yaranma tarixi
2. Rəqslərin mövzusu
3. Rəqslərin musiqisi
4. Rəqslərin ifa xüsusiyyətləri

Müəllimin nəzərinə! Yaxşı olardı ki, həmin rəqslər (“Yallı”, “Qazağı”, “Cəngi”) haqqında müəllim də araşdırma aparsın və məlumat toplasın. Növbəti dərstdə şagirdlər bu rəqslər haqqında suallar tərtib edəcək, müsahibəyə hazırlaşacaqlar. Ola bilər ki, şagirdlərdən bəziləri bu rəqslər haqqında məlumat toplaya bilməsin. Bu zaman müəllim hazır etdiyi məlumatları həmin şagirdə təqdim edir.

Yallı rəqsi

“Yallı” an qədim rəqs növlərindən biridir. Qobustan qayalarının üzərində təsvir edilmiş əl-ələ verib rəqs edən insan şəkilləri bu rəqsin çox qədim tarixi olduğunu sübut edir.

“Yallı” – hamraylik rəmzidir. Bu rəqsdə insanlar kollektiv surətdə öz sevinclərini əks etdirirlər.

“Yal” sözünün mənası – cərgə, zəncir deməkdir. İştirakçılar cərgəyə düzülərək dəstə ilə rəqsi ifa edirlər. Rəqs zamanı yallıya kollektivin önündə gedən rəqqas rəhbərlik edir. Ona xalq arasında “yallıbaşı” deyirlər. Yallıbaşı hər bir hərəkətin bütün iştirakçılar tərəfindən eyni qaydada yerinə yetirilməsinə, rəqsin düzgün başlamasına və vaxtında sona yetməsinə nəzarət edir. Bu işdə yallıbaşıya ondan sonra gələn ikinci rəqqas, yəni “müavin” və dəstənin sonuncu rəqqası “ayaqçı” kömək edir. Yallını oynayarkən yallıbaşının və ayaqçının əlində yaylıq olmalıdır. Onlar əllərini yuxarı qaldıraraq yaylığı yellədir, bununla da dəstənin əvvəlinin və axırının harada olduğunu bildirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	“Müsahibə” mətni. Söz ehtiyatı üzrə iş
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarına uyğun yarımbaşlıqları müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
İnformativ mətnin mövzusu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərstdə şagirdlər Tailandda keçirilən Sonqkran bayramı haqqında suallar hazırlayacaqlar. Müəllimə həmin sualları cavablandırmaq üçün Sonqkran bayramı haqqında məlumat toplamaq tövsiyə edilir.

2-ci dər. Müsahibə (II)

Dərslük: səh. 48

• İş dəftəri: səh. 31

Təlim məqsədləri

- Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st. 1.2.2).
- Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir (st. 1.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə
2	Oxuyub-qavrama	Sonqkran rəqsinə aid əlavə məlumat almaq üçün sualların tərtibi; Azərbaycan rəqsləri haqqında məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənalari ilə uyğunlaşdırılması

4	Dinləmə	Nar bayramı haqqında dinləmə mətni üzrə iş
5	Oxuyub-qavrama	Nar bayramına aid əlavə məlumat almaq üçün sualların tərtibi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim aşağıdakı suallarla şagirdlərə müraciət edir:

– *Müxbir olsaydınız, hansı mövzuda müsahibə alardınız? Müsahibiniz kim olardı?*

Şagirdlərin cavabları dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca şagirdlərə fikirlərini tam ifadə etmələri üçün yardımçı suallar da verə bilər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim lövhədə

ikisütunlu cədvəl çəkir. Sütunun birinə “Nə öyrəndim?”, digərinə isə “Daha nə bilmək istədim?” başlıqlarını yazır. Şagirdlər həmin cədvəli dəftərlərinə çəkirlər. Tailandda keçirilən Yeni il bayramı haqqında qısa məlumata və şəklə əsasən cədvəlin “Nə bilirdim?” xanasında qeydlər edirlər.

Şagirdlər təxminən bu qeydləri yazıya bilirlər:

- Bu bayram Sonqkran adlanır.
- Tailandda keçirilir.
- Bayram yeni il münasibətilə qeyd olunur.
- Bayramda insanlar bir-birinə su atırlar.
- Bayramda fillər də iştirak edir.
- Bayramda filləri xüsusi olaraq bəzəyirlər.

Daha sonra şagirdlər Sonqkran bayramı haqqında əlavə məlumat almaq üçün suallar tərtib edib cədvəlin “Daha nə bilmək istədim?” sütununda yazırlar. Sonra sualları oxuyurlar.

Müəllimin nəzərinə! Yaxşı olardı ki, müəllim şagirdlərin suallarını cavablandırın. Müəllim Tailandan gələn müsahib, şagirdlər isə müsahibə götürən müxbir rolunu oynaya bilərlər. Müəllimə Sonqkran bayramı haqqında material təqdim edirik.

Sonqkran bayramı

Dünyada su festivalı kimi tanınan bu bayram 13–15 aprel tarixlərində keçirilir. Sonqkran sözü-nün mənası “keçid” mənasını verir.

Tailand əhalisi ili üç fəslə ayırır: yağış fəslı, soyuq fəsil və isti fəsil. Sonqkran bayramı soyuq fəslin bitməsi və yağış fəslinin başlanması münasibətilə qeyd olunur. Yağış bərəkət rəmzidir. Bol yağış Tailand əhalisinin əldiyi düyü sahələrinə can verir. Bol yağış bol məhsul deməkdir.

Bir-birinin üzərinə su atmaq bu bayramın adətlərindən biridir. İnsanlar suyun pis hadisələri, xəstəlikləri, çətinlikləri yuyub-aparmasına inanırlar.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Hər hansı bir mövzu haqqında müsahibəyə hazırlaşmaqla bağlı tövsiyələr şərh edilir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər evdə Azərbaycan rəqsləri haqqında araşdırma aparıb məlumatlar toplayıblar. Sınıfdə isə həmin mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edirlər. Onların mövzu üzrə topladıqları məlumatlar məzmunlu suallar tərtib etməyə kömək edəcək.

Müəllimin nəzərinə! 1. Müəllim sınıfa musiqi müəllimini dəvət edə bilər. Şagirdlər hazırladıqları sualları həmin şəxsə ünvanlaya bilərlər. Beləliklə, özlərini müxbir kimi təcrübədə sınamış olurlar.

2. Müəllim sinfi iki qrupa ayıra bilər. Bir qrup şagirdlər müsahib, digər qrup isə müxbir rolunu oynaya bilərlər. Müxbirlər mövzuya dair sual verir, müsahiblər isə cavablandırırlar. Beləliklə də, müəllim şagirdlərin necə araşdırma aparmalarını, nə qədər ətraflı məlumat topladıqlarını müşahidə edə bilər.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər söz boğçasına daxil edilmiş sözləri izahları ilə uyğunlaşdıraraq bu sözlərin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavablar: 1 – c, 2 – a, 3 – b.

Dinləmə

1.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Müəllim “Nar bayramı” adlı dinləmə mətnini səsləndirir.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əvvəlcədən bəzi məlumatları: tarixləri, adları qeyd etməyi məsləhət görür.

“Nar bayramı” dinləmə mətni

Hər il noyabr ayının əvvəlində Göyçayda Nar bayramı qeyd olunur. Bayram ilk dəfə 2006-cı ildə keçirilib. Hazırda isə populyar festival sayılır. Festivala Azərbaycan vətəndaşları ilə yanaşı, xarici ölkələrdən qonaqlar da qatılırlar.

Bayram günü şəhər meydanı xüsusi olaraq bəzədilir, təşkil olunmuş sərgilərdə nardan hazırlanmış müxtəlif məhsullar nümayiş etdirilir. Bağbanlar hər kəsi yetişdirdikləri nar növləri ilə təəccübləndirmək istəyirlər. Nar məhsullarının –

mürəbbə, şirə, narşərabların satışı üçün yarmarkalar təşkil edilir. Qonaqları əyləndirmək üçün müxtəlif müsabiqələr, oyunlar keçirilir.

Nar bayramının qeyd olunması qədim zamanlardan insanların bu meyvəyə verdiyi anlamla bağlıdır. Uzunömürlülük simvolu sayılan nar müqəddəs meyvə sayılır. Xarici görünüşünə görə tacı xatırladan nar “meyvələrin şahı” hesab olunur. Belə rəvayət edirlər ki, padşahların tacının quruluşu da məhz nara bənzədilib.

Tapşırıqda mətnin məzmununa aid cümlələr verilib. Şagirdlər yaddaşlarına və götürdükləri qeydlərə əsasən cümlələrdə buraxılmış sözləri yerinə yazır, cümlələri tamamlayırlar.

Düzgün cavablar: (Mətnə əlavə ediləcək sözlər sıra ilə göstərilir.) Noyabr, mürəbbə, şirə, narşərab, yarmarkalar, tacı, uzunömürlülük.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırığın icrasını asanlaşdırmaq üçün əvvəlcə mətnin məzmununa aid sual-cavab etmək tövsiyə edilir. Məsələn:

1. Nar bayramı nə vaxt keçirilir?
2. Bayram necə keçirilir?
3. Nardan hansı məhsullar hazırlanır?
4. Nə üçün nar meyvələrin şahı hesab olunur?

2.2.3 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər dinləmə mətnindən aldıkları məlumatlara əsasən cədvəlin “Nə öyrəndim?” xanasında qeydlər edirlər. Cədvəlin “Daha nə bilmək istərdim?” sütununda isə Nar bayramı haqqında əlavə məlumat almaq üçün suallar yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı məlumat almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük), tap. B (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Dinlədiyi mətndəki əsas məqamları yadda saxlayaraq mətni tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllim üzərində söz, söz birləşməsi və cümlələr yazılmış kartlar hazırlamaq tövsiyə edilir.

3-cü dərs. Söz və söz birləşməsi

Dərslük: səh. 49

• İş dəftəri: səh. 32

Təlim məqsədləri

- Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir (st. 4.1.6.).
- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyənləşdirərək söz birləşmələri yaradır (st. 4.1.6.).
- Uyğun şəkildən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.6.).
- Cümləni təşkil edən söz və söz birləşmələrini müəyyən edir (st. 4.1.6.).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Motivasiya tapşırığı üzrə iş
2	Dil qaydaları	Söz cütlərindən söz birləşmələrinin yaradılması; söz birləşmələrinin birinci tərəfinin artırılması; söz, söz birləşməsi və cümlənin fərqləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Motivasiya xarakterli bu tapşırıqda şagirdlərə şəkildə gördükləri maşınları təsvir etmək tapşırılır. Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə şagirdlərə kömək edə bilər:

– Tapşırıqdakı şəkillərin üçü də maşın təsvirləridir. Bəs bu maşınları fərqləndirmək üçün hansı sözlərdən istifadə edərdiniz?

Şagirdlər təxminən belə cavab verə bilərlər:

1. Qırmızı maşın
2. Yaşıl maşın
3. Yük maşını

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Müəllim söz birləşmələri haqqında verilmiş məlumatları şərh edir. “Söz” və “söz birləşməsi” arasındakı fərqi şagirdlərə nümunələr əsasında izah edir.

Tətbiqi tapşırıq. Müəllim “Bunları bilməliyə” rubrikasında verilmiş nəzəri biliklərin tətbiqi məqsədilə şagirdlərlə şifahi tapşırıq yerinə yetirə bilər.

Üzərində söz, söz birləşməsi və cümlələr yazılmış kartları masanın üzərinə düzür. Şagirdlər növbə ilə masaya yaxınlaşır, kartlardan birini seçib oxuyaraq söz, söz birləşməsi və yaxud cümlə olduğunu müəyyənləşdirirlər.

4.1.6 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq söz birləşməsi yaratmaq bacarığının inkişafına yönəlib. Tapşırıqda ad bildirən sözlər söz birləşmələrinin ikinci tərəfi kimi verilmişdir. Şagirdlər həmin söz birləşmələrinin birinci tərəfi kimi işləmə bilən sözləri təxmin edərək söz birləşməsi düzəldirlər. Məsələn: *marafqlı həyat, bacarıqlı müxbir, qədim şəhər, üçrəngli bayraq, sıx meşə, həzin musiqi.*

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim bəzi söz birləşmələrini yaradarkən sözlərə müəyyən şəkilçilər əlavə olunduğunu izah edir. Dil daşıyıcıları öz nitqlərində bu şəkilçilərdən asanlıqla istifadə edirlər. Onlara bu şəkilçilərin adı, funksiyası haqqında əlavə məlumat verməyə ehtiyac yoxdur. 1-ci bölmədə bu barədə məlumat verilib.

4.1.6 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqlar “Bunları bilməliyik” rubrikasında aldıkları biliklərin tətbiqi üçün imkan yaradır. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş söz cütlərindən söz birləşməsi düzəldirlər. Bu zaman uyğun şəkilçidən istifadə edirlər.

Dərslükdə verilmiş C tapşırığının düzgün cavabları: divar qəzeti, rəng festivalı, ölkə nümayəndəsi, bayram şənliyi.

İş dəftərində verilmiş A tapşırığının düzgün cavabları: qəzet müxbiri, dəniz sahili, xalq rəqsi, bayram xonçası, ana laylası.

Tapşırıq Ç (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şəkillərə aid söz birləşmələri yazırlar. Bununla da söz birləşmələrinin yaranması haqqında aldıkları bilikləri tətbiq edirlər. İş dəftərində təqdim edilmiş tapşırıqda isə şagirdlər verilmiş şəkilləri təsvir edə biləcək söz, söz birləşməsi və cümlə yazırlar. Bununla da söz birləşmələrini digər sintaktik vahidlərdən fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

İş dəftərində verilmiş C tapşırığının cavabları belə ola bilər:

1-ci şəkil

Söz: bayraq

Söz birləşməsi: üçrəngli bayraq

Cümlə: Əsgərlər üçrəngli bayrağı başları üzərinə qaldırdılar.

2-ci şəkil

Söz: nəvə

Söz birləşməsi: sevimli nəvə

Cümlə: Nənə nəvələrinə nağıl oxuyurdu.

4.1.6 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələrin tərkibindən söz birləşmə-

lərini seçib yazırlar. Bununla da söz birləşmələrini digər sintaktik vahidlərdən fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavablar:

1. Qədim abidələr
2. Gənc müxbirlər
3. Məlumat vərəqi

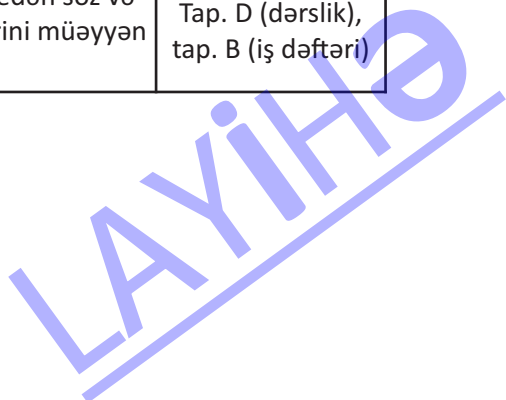
4.1.6 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər aşağı siniflərdə cümlə haqqında ilkin biliklər alıblar. Cümlənin bitmiş fikir bildirdiyini artıq bilirlər. Bu tapşırıq şagirdlərə söz, söz birləşməsi və cümləni müqayisə etmək imkanı yaradır.

	Söz	Söz birləşməsi	Cümlə
1	Əli	Əlinin komandası	Əlinin komandası qalib gəldi.
2	karandaş	rəngli karandaş	Rəngli karandaş aldım.
3	kitab	marafqlı kitab	Mən marafqlı kitab oxudum.
4	vətən	doğma vətən	Azərbaycan doğma vətənimdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir.	Tətbiqi tapşırıq (MV)
Sözlər arasında mənə əlaqəsini müəyyənləşdirərək söz birləşmələri yaradır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur.	Tap. C, Ç (dərslük), tap. C (iş dəftəri)
Cümləni təşkil edən söz və söz birləşmələrini müəyyən edir.	Tap. D (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

fəsil 5 SƏYAHƏT

1-ci dərs. “Səksən gün dünya ətrafında” (I hissə)

Dərslik: səh. 50–51 • İş dəftəri: səh. 33

Təlim məqsədləri

- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir (st. 2.2.1).
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək obrazlar haqqında fikirləri əsaslandırır (st. 2.2.5).
- İllüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin məzmunu ilə bağlı əlavə məlumat əldə edir (st. 2.2.3).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir (st. 2.2.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Səksən gün dünya ətrafında” mətninin I hissəsinin oxusu; söz boğçası üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Obraz haqqında fikirlərin əsaslandırılması; illüstrasiyaya əsasən sualın cavablandırılması; mətnin məzmununa əsasən sualların cavablandırılması; mətndəki məlumatlara əsasən nəticə çıxarması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıqda verilmiş motivasiya sualı ətrafında müzakirə aparılır, şagirdlərin fikirləri dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca fikirlərini tam ifadə etmələri üçün şagirdlərə yardımçı suallar da verə bilər.

Oxu

2.2.1 “Səksən gün dünya ətrafında” mətninin I hissəsi üzrə iş. Rollu oxu. Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Səksən gün dünya ətrafında” mətninin I hissəsini səssiz oxuyurlar. Müəllim şagirdlərə oxu zamanı əsas obrazın xarakterinə diqqət etməyi tapşırır.

Şagirdlər səssiz oxu zamanı obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hisslərlə tanış olurlar. Daha sonra müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Bu dəfə şagirdlər mətni səslə oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirmələrinə diqqət yetirir.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını açıqlayır:

centlmen – nəzakət qaydalarına və əxlaq normalarına riayət edən, ciddi, zövqlü geyimi, incə davranışı ilə fərqlənən, sözünün yiyəsi olan, nəzakətli, tərbiyəli kişi;

soyuqqanlı – hər cür şəraitdə özünü sakit, səbirli, təmkinli, dözümlü aparan;

klub – eyni maraq dairəsinə mənsub şəxslərin birgə istirahət etdiyi, əyləndiyi yer;

mister – kişilərə müraciət məqamında işlənən söz; cənab.

Şagirdlər sözlərin izahından sonra onları cümlələrdə işlədirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq B (dərslik). Bu tapşırıqı yerinə yetirməklə şagirdlər mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Şagirdlər mətnin uyğun hissələrini oxumaqla tapşırıqda mister Foqun xarakterini təsvir edən cümlələri əsaslandırirlar.

Düzgün cavablar:

1. Mister Foq hər şeyi dəqiq planlaşdırmağı sevir.

Mətnə uyğun hissə: Mister Foq çox dəqiq adam idi: hər gün səhər saat səkkizdə oyanar, doqquza qalmış səhər yeməyini yeyərdi. Saat on ikinin yarısında üzvü olduğu “Dostluq” klubuna gedərdi.

2. O, təmkinli və soyuqqanlı idi.

Mətnə uyğun hissə: Klubda hamı onu soyuqqanlı, bir qədər qaraqabaq adam kimi tanıyırdı.

3. Qətiyyətli və özünə inamlı idi.

Mətnə uyğun hissə: Foq həmişəki kimi təmkinlə, lakin qətiyyətli səslə dilləndi.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin obrazı təsvir etmək bacarıqlarını möhkəmləndirir.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərə sualları cavablandırarkən təkcə mətnin məzmununa deyil, eyni zamanda mətnə çəkilmiş illüstrasiyalara da diqqət etməyin vacibliyini nümayiş etdirir. Tapşırıqda verilmiş sualın cavabı mətnə yoxdur. Bu sualı cavablandırmaq üçün mətnə çəkilmiş illüstrasiyaya diqqət etmək lazımdır.

Düzgün cavablar: Mister Foq səyahət zamanı qatar, gəmi, hava balonu kimi nəqliyyat vasitələrindən istifadə etməyi planlaşdırırdı.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırır, mətndən cavab tapa bilmədikləri sualları seçirlər.

Düzgün cavablar:

- Mister Foqun neçə yaşı var?
- Mister Foq hansı şəhərdə yaşayırdı?
- Paspартu kim idi?
- Mister Foq hansı fəsildə səyahət etməyi planlaşdırırdı?
- Hadisələr neçənci ildə baş verib?

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıq şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını yoxlamaqla yanaşı, dərinlən düşünmək, analiz etmək bacarıqlarını da inkişaf etdirir. Tapşırıqda elə suallar var ki, cavabı mətnə birbaşa verilməmişdir. Lakin mətnin bəzi cümlələrini analiz edərək sualı cavablandırmaq mümkündür.

Məsələn: “Paspартu kim idi?” sualını cavablandırmaq üçün “Paspартu təəccüb-lənsə də, ağasının əmrini yerinə yetirməyə başladı” cümləsindən aydın olur ki, mister Foq Paspартunun ağasıdır. Deməli, Paspартu mister Foqun xidmətçisidir.

“Mister Foq hansı fəsildə səyahət etməyi planlaşdırırdı?” sualını cavablandırmaq üçün “Bu gün oktyabrın 2-də mən Yer ətrafına səyahətə çıxıram. Dekabrın 21-də burada, bu klubda sizinlə görüşərik” cümləsindəki bəzi məqamlara diqqət etmək lazımdır. Mister Foq 2 oktyabr – 21 dekabr tarixlərində səyahət etmək fikrindədir. Oktyabr, noyabr və 21 dekabr tarixinə qədər olan vaxtlar payız fəslini əhatə edir. Mətnə çəkilən illüstrasiyadan görünür ki, mister Foqun səyahətə çıxdığı məntəqə London şəhəridir və sonda da o məhz bu şəhərə qayıdır. Deməli, o, London şəhərində yaşayır.

Ola bilər ki, bəzi şagirdlər bu məqamlara diqqət yetirib mətnə cavabı olmayan sualların sayını azaltsın. Bu halda müəllim onları təqdir etməli, fikirlərini əsaslandırmağı tapşırmalıdır. Tapşırıq müəllimə daha diqqətli şagirdləri fərqləndirmək imkanı yaradır.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər mətnə fərqləndirilmiş cümləni oxuyaraq tapşırıqdakı sualı cavablandırmağa çalışırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətnə verilmiş məlumatlara əsasən nəticə çıxarmaq bacarığını inkişaf etdirir.

Düzgün cavab: “Qatar, hava balonu meydana çıxdıqdan sonra dünya xeyli balacalaşmış” cümləsindən anlamaq olar ki, artıq hava balonu və qatar kimi nəqliyyat vasitələri ixtira edilib. Hamıya məlumdur ki, nəqliyyat vasitələri məsafələri qısaltır, bir yerə daha tez çatmağa imkan verir. Yer kürəsi isə günü-gündən balacalaşa bilməz. Mister Foq “Dünya xeyli balacalaşmış” deməklə “Artıq dünya ətrafında daha az müddətə səyahət etmək olar” fikrini söyləmək istəyir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin verilmiş məlumatları analiz etmək, nəticə çıxarmaq bacarığının inkişafına yönəlib. “Mister Foq neçənci ildə səyahət etmişdir?” sualını cavablandırmaq üçün nəqliyyat vasitələrinin ixtiraları haqqında cədvələ diqqətlə baxmaq, bəzi məqamları analiz edib nəticə çıxarmaq lazımdır.

Düzgün cavab: Şagirdlər artıq mister Foqun səyahət zamanı gəmi, qatar və hava balonundan istifadə etdiyi haqqında məlumat alıblar. Mister Foq 1801-ci ildə də səyahət edə bilməzdi. Çünki bu ildə hələ qatar ixtira edilməmişdi. Əgər onun səyahət etdiyi illərdə avtomobil və təyyarə ixtira edilsəydi, yəqin ki, mister Foq onlardan da istifadə edərdi. Deməli, mister Foq 1998-ci ildə səyahət etməyib. Belə nəticəyə gəlmək olur ki, mister Foq 1872-ci ildə səyahət edib.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər əyləncə xarakterli bu tapşırığı yerinə yetirməklə mətnin ikinci hissəsində mister Foqun səyahət edəcəyi ölkələrdən birinin adını öyrənirlər.

Düzgün cavab: Yaponiya.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	“Səksən gün dünya ətrafında” mətninin oxusu
Faktlardan istifadə etməklə mətndə birbaşa əks olunmayan məlumat haqda nəticəyə gəlir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
İllüstrasiyaya əsasən mətnin məzmununa aid sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Faktlardan istifadə etməklə mətndə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.	Tap. Ç, D (dərslük)

2-ci dər. “Səksən gün dünya ətrafında” (II hissə)

Dərslük: səh. 52–53 • İş dəftəri: səh. 34

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- Faktlardan istifadə etməklə mətndə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir (st. 2.2.5).
- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir (st. 3.1.4).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Səksən gün dünya ətrafında” mətninin II hissəsinin oxusu; söz boğçası üzrə iş
3	Oxuyub-qavrama	Mətndəki faktlara əsasən məlumatların uyğunlaşdırılması; mətndə səyahət edilmiş ölkələrin ardıcılığının müəyyənləşdirilməsi

4	Yazı	Məlumat vərəqinin yazılması; səyahət planının cədvəl şəklində hazırlanması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıqda verilmiş motivasiya sualı ətrafında müzakirə aparılır, şagirdlərin fikirləri dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca fikirlərini tam ifadə etmələri üçün şagirdlərə yardımçı suallar da verə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 “Səksən gün dünya ətrafında” mətninin II hissəsi üzrə iş. Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Səksən gün dünya ətrafında” mətninin II hissəsini səssiz oxuyurlar. Müəllim mətnin oxusundan əvvəl şagirdlərə mister Foqun səyahət etdiyi yerlərin ardıcılığına diqqət etməyi tapşırır.

Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (*paqoda, ziyarətçi, məmnun, məbəd, ibadət*) təxmini mənasını soruşur. Sonra sözlərin dəqiq mənasını (*paqoda* – Uzaq Şərq ölkələrində buddizmə aid dini tikilidir. Dini əşyaları saxlamaq üçün inşa olunan paqoda memorial xarakterli tikilidir və “müqəddəs yer” sayılır. Paqoda eramızın ilk əsrlərində Çində meydana gəlir, daha sonra isə Vyetnam, Koreya, Yaponiya və s. ölkələrə yayılıb. O, müxtəlif formalarda (çoxyaruslu pavilyon, qüllə və s.) olur, kvadrat və ya 6, 8, 12 bucaqlı planda inşa edilir; *ziyarətçi* – ziyarət edən adam, ziyarətə gedən (gələn) adam; *məmnun* – razı olan; *məbəd* – dindarların ibadət etdikləri və dini ayinləri yerinə yetirdikləri bina; məscid, kilsə, paqoda, sinaqoq; *ibadət* – dua oxuma, namaz qılma şəklində icra edilən dini ayin) açıqlayır. Şagirdlər sözlərin dəqiq izahından sonra onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər. Bununla da sözlərin mənasını anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.5 Tapşırıq B (dərslük). Müəllim mətnin oxusundan əvvəl şagirdlərə mister Foqun səyahət etdiyi yerlərin ardıcılığına diqqət etməyi tapşırırdı. Şagirdlər mətnə verilmiş bəzi faktları tutuşdurur, gəldikləri nəticəyə əsasən tapşırığı yerinə yetirirlər. Məsələn, şagirdlər bu cümlələrdəki faktlara diqqət etməlidirlər:

– Cənab, sanki yuxudayam. **Dünən Fransada idik, bu gün isə artıq Misirdəyik.**

– Bəli, Paspартu, macəralara hazır ol. **Dünən Avropadaydın, bu gün Afrikada.** İndi isə yolumuz Bombay şəhərinədir – Hindistana. Yəni bir neçə gündən sonra Asiyada olacağımız.

Bu cümlələrdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Fransa Avropada, Misir Afrikada, Bombay isə Asiyada yerləşir. Bu tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavablar: 1 – Ç, 2 – C, 3 – A, 4 – B.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mister Foqun səyahət etdiyi ölkələrin adını ardıcılıqla yazmaqla mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Tapşırıqda istifadə üçün verilmiş ölkə adları şagirdlərə tapşırığı asanlıqla yerinə yetirməyə kömək edəcək.

Düzgün cavablar: Fransa, Misir, Hindistan, Yaponiya, Amerika, İngiltərə.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya. (2-ci sinif. Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin səbəbini izah edir (st. 2.2.5)).

Tapşırıq mətnin məzmununa əsasən hadisələrin səbəbini müəyyənləşdirmə bacarığının möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Düzgün cavablar:

1. Mister Foq çox məmnun idi, çünki hər şey planlaşdırdığı kimi gedirdi.

2. Camaat Paspартunu paqodadan çıxardı, çünki müqəddəs yer olduğu üçün paqodaya ayaqqabı ilə girmək olmazdı.

3. Paspартunu polis idarəsindən buraxdılar, çünki mister Foq bunun üçün cərimə ödəmişdi.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq aldığı məlumatlardan istifadə edərək hər hansı formada olan məlumat vərəqlərinin hazırlanması bacarığını inkişaf etdirir. Şagirdlər “Səksən gün dünya ətrafında” mətnindən aldıkları məlumatlara əsasən paqoda haqqında məlumat vərəqini tamamlayırlar.

3.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin çatdırmaq istədikləri məlumatları qrafik informasiya şəklində təqdim etmək bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər səyahət etmək istədikləri ölkələr haqqında səyahət planı hazırlayırlar. Bu zaman tapşırıqda təqdim olunmuş cədvəldən nümunə kimi istifadə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim şagirdlərə təkcə xarici ölkələrə deyil, vətənimizin müxtəlif bölgələrinə səyahəti də nəzərə almağı tapşırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Söz boğçası üzrə iş
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında məlumat vərəqi hazırlayır.	Tap. C (iş dəftəri)
Məlumatları qrafik informasiya şəklində təqdim edir.	Tap. C (dərslük)

3-cü dərslük. Ölkə və xalq adlarının yaranması

Dərslük: səh. 54

• İş dəftəri: səh. 35

Təlim məqsədləri

- Sözsəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).
- Sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etmək üçün lüğətdən istifadə edir (st. 4.1.3).
- Tanış olduğu orfoqrafik qaydanı müxtəlif sözlərə tətbiq edir (st. 4.1.3).
- Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir (st. 4.1.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Motivasiya tapşırığı üzrə iş
2	Dil qaydaları	Uyğun şəkilçilər vasitəsilə ölkə adlarının düzəldilməsi; ölkə və xalq adlarının yazılışı
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər bölmədə rast gəldikləri xalq, şəhər, ölkə adlarını cədvəlin uyğun sütunlarında yazırlar.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim xalq adları bildiren sözlərə bəzi sözdüzəldici (leksik) şəkilçilər artırmaqla ölkə adlarının yaranması qaydasını nümunələrlə izah edir.

Ölkə adları yaratmaq üçün bəzi xalq adlarına -stan, bəzilərinə isə -iya² şəkilçisini əlavə etmək lazımdır. Hansı sözlərə məhz hansı şəkilçinin artırılması haqqında isə xüsusi bir qayda yoxdur. Şagirdlərin bu iki şəkilçi arasından seçimi onların dil duyumu, söz ehtiyatı, çox mütaləə etmələri ilə inkişaf etdirilə bilər.

Nəzərə alsaq ki, bu bölmədə şagirdlər müxtəlif xalq, ölkə adları ilə tanış olublar, bölmənin giriş dərsi də məhz bu mövzuya həsr edilib, o zaman demək olar ki, şagirdlər bu qaydaya aid tapşırıqları asanlıqla yerinə yetirəcəklər.

Müəllim ölkə adlarının böyük, xalq adlarının isə kiçik hərflə yazılmasını şagirdlərin nəzərinə çatdırır.

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Möhkəmləndirmə xarakterli bu tapşırıqlar “Bunları bilməliyik” rubrikasında aldıkları biliklərin tətbiqi üçün şagirdlərə imkan yaradır. Şagirdlər uyğun leksik şəkilçi artırmaqla xalq adlarından ölkə adları düzəldirlər. Daha sonra orfoqrafiya lüğəti vasitəsilə yazdıqları sözləri yoxlayırlar.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Diqqət et” rubrikasına cəlb edərək burada verilmiş məlumatları şərh edir. Bəzən ölkə adlarına -lı⁴ şəkilçisi artırmaqla xalq adları düzəlir. Məsələn: Çin – çinli.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər aşağı siniflərdə artıq -lı⁴ şəkilçisi ilə tanış olublar. Onlar bu şəkilçi vasitəsilə ad bildiren sözlərdən əlamət bildiren sözlərin yandığını bilirlər. Müəllim əlamət bildiren sözlərin *necə?*, xalq adlarının isə *kim?* sualına cavab verdiyini şagirdlərin nəzərinə çatdırmalıdır.

4.1.3 Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər artıq xalq adlarının kiçik, ölkə adlarının isə böyük hərflə yazıldığını bilirlər. Bu tapşırıqlar həmin qaydanın tətbiqi üçün imkan

yaradır. İş dəftərindəki B tapşırığında verilmiş ölkə adları məqsədyönlü olaraq kiçik hərflə verilmişdir.

4.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük), tapşırıq C (iş dəftəri). Möhkəmləndirmə xarakterli bu tapşırıqlarda şagirdlər ölkə və xalq adlarının yazılışı ilə bağlı səhvləri tapıb düzəldirlər. Beləliklə, qaydaları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bəzi leksik şəkilçilərin sözlə qoşularaq yaratdığı mənanı müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Tanış olduğu orfoqrafik qaydanı müxtəlif sözlərə tətbiq edir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

4-cü dərslük. Ümumiləşdirici təkrar

Dərslük: səh. 55

• İş dəftəri: səh. 36

Təlim məqsədləri

- Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsahibə almaq) üçün suallar tərtib edir (st. 1.2.2).
- Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəhbərli mətn şəklində təqdim edir (st. 1.2.3).
- Eyni və yaxud əks anlayışı ifadə edən söz cütlərini müəyyən edir (st. 4.1.5).
- Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir (st. 4.1.1).
- Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir (st. 4.1.5).
- Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.6).
- Mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir (st. 2.2.2).
- İfadə etdiyi ümumi anlayışa görə (varlıq, əlamət, say, hərəkət) sözləri qruplaşdırır (st. 4.1.5).
- Sözlə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Motivasiya tapşırığı üzrə iş
2	Danışma	Maraqlandığı ölkə haqqında məlumat almaq məqsədilə sualların tərtibi; qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatların rabitəli təqdim edilməsi
3	Dil qaydaları	Əks anlayışı ifadə edən söz cütlərinin müəyyən edilməsi; düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarının müqayisəsi; konkret və mücərrəd isimlərin fərqləndirilməsi; söz birləşməsinin yaradılması; varlıq, əlamət, say, hərəkət bildirən sözlərin qruplaşdırılması; ümumi və xüsusi isimlərin fərqləndirilməsi; ölkə adlarının düzəldilməsi
4	Oxuyub-qavrama	İnformativ mətnin tərkib hissələrinin müəyyənləşdirilməsi
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bölmədəki mövzuları xatırlatmaq məqsədilə suallar verir:

– *Bu bölmədə hansı mövzular haqqında oxudunuz? Hansı mövzularda mətnlər dinlədiniz? Hansı mövzular haqqında araşdırmalar apardınız? Hansı mövzularda təqdimatlar hazırladınız? Sizin üçün hansı mövzu daha maraqlı oldu?*

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər hər hansı bir ölkə haqqında onları maraqlandıran məlumatları almaq üçün suallar tərtib edirlər.

1.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər bu bölmədə məlumat vərəqinin hazırlanması, oxunması, buradakı məlumatların rabitəli mətnə çevrilərək təqdim edilməsi haqqında bir çox tapşırıqlar yerinə yetiriblər. Bu tapşırıq yazı məzmun xətti ilə inteqrasiyaya imkan yaradır. Şagirdlər vətənimiz haqqında məlumat vərəqindəki məlumatları rabitəli cümlələrə çevirərək Azərbaycan haqqında yazılı təqdimat edirlər.

Təqdimat təxminən aşağıdakı məzmununda ola bilər:

Azərbaycan Avrasiya materikində yerləşir. Vətənimizin paytaxtı Bakı şəhəridir. Azərbaycanın

ərazisi 86 min km², əhalisinin sayı isə 10 milyondan çoxdur.

Dövlət atributlarından biri olan bayrağımız mavi, qırmızı və yaşıl zolaqlardan ibarətdir. Qırmızı zolağın üzərində aypara və səkkizguşəli ulduz əks olunub. Azərbaycanın dövlət dili Azərbaycan dilidir. Dövlətimizin pul vahidi manatdır.

Dil qaydaları

4.1.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər əksmənalı sözlər haqqında aldıkları biliklərini nümayiş etdirirlər.

4.1.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər bu tapşırıqla sözün kökünü müəyyən etmək bacarıqlarını, nitq hissələri haqqında aldıkları bilikləri nümayiş etdirirlər.

4.1.5 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər bu tapşırıqla konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

4.1.5 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş söz cütlərindən söz birləşməsi yaradaraq bu dil qaydası haqqında aldıkları bilikləri tətbiq edə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

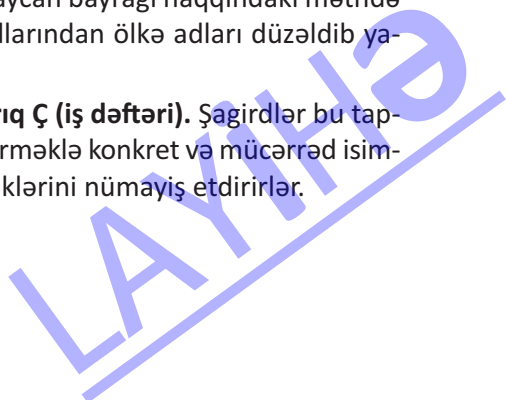
2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bu bölmədə informativ mətnlərin tərkib hissələri haqqında məlumat alıblar. Bu tapşırıqda Azərbaycan bayrağı haqqında informativ mətn təqdim edilib. Şagirdlər mətni oxuyur, mətnin tərkib hissələrini, yəni giriş, əsas və sonluq hissələrini əks etdirən cümlələri bayrağın rənglərinə uyğun boyayırlar. Bununla da informativ mətnlərin tərkib hissələrini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Dil qaydaları

4.1.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər A tapşırığında Azərbaycan bayrağı haqqında verilmiş mətndən cədvəlin sütunlarına uyğun varlıq, hərəkət, əlamət, say bildirən sözlər seçib yazaraq bu dil qaydaları haqqında biliklərini nümayiş etdirirlər.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər A tapşırığında Azərbaycan bayrağı haqqındakı mətndə verilmiş xalq adlarından ölkə adları düzəldib yazırlar.

4.1.5 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırıqı yerinə yetirməklə konkret və mücərrəd ismləri fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə bağlı dialoq qurmaq (müsaibə almaq) üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük)
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəbətli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. B (dərslük)
Əks anlayışı ifadə edən söz cütlərini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Düzəltmə sözlə söz kökünün mənalarını müqayisə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir.	Tap. D (dərslük), tap. Ç (iş dəftəri)
Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur.	Tap. E (dərslük)
İnformativ mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
İfadə etdiyi ümumi anlayışa görə (varlıq, əlamət, say, hərəkət) sözləri qruplaşdırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Sözə şəkilçi artırmaqla yeni sözlər düzəldir.	Tap. C (iş dəftəri)

Mövzu	Qəribə heyvanlar	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	• Şəkil və ya xəritə əsasında danışma • Şifahi təqdimat
	Söz ehtiyatı	• Verilmiş izah, əlamətə uyğun sözün müəyyən olunması; • Yeni sözlər: mamont, begemot, nəsil, morj, üzgəc, oyuq, buzlaq, delfinari, qəlsəmə, ağ ciyər, pulcuq.
	Oxu	• İnformativ mətnin struktur və məzmun xüsusiyyətlərinin təhlili • Obrazların nitqinin məzmununu nəzərə alaraq mətnin oxunması • Dialoqlarda obrazların nitqinin fərqləndirilməsi • Qrafik simvolların təsviri
	Yazı	• Hekayə xəritəsinə və şəkillərə əsasən bədii mətnin yazılması • Araşdırma işi • Araşdırma əsasında informativ mətnin yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	• Söz ortasında k, t, p, q samitlərinin yazılışı • Söz, söz birləşməsi, cümlə • Cümlənin məqsədə görə növləri • Sifət
	Filoloji anlayışlar	Venn diaqramı, haşiyə, bədii və informativ mətndə yarımbaşlıq, mülahizə, şərh
Kompetensiyalar	Təbiətdəki varlıqlara dəyər verilməsi, canlıların həyatının bir-biri ilə sıx bağlı olması, heyvanlara qayğı, xeyrxahlıq	

Bu bölmədə müxtəlif heyvanlardan bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Əsas məqsəd şagirdlərin maraq dairəsində olan mövzulardan istifadə etməklə onların dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, söz ehtiyatını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirir, sadə formada təhlil edir.
- Verilmiş mövzu ilə bağlı araşdırma aparır, şifahi təqdimat hazırlayır.

Mənimsəməkdə çətinlik doğuran məqamlar:

- İnformativ mətn yazma və mülahizələri təhlil etmə

Diferensial təlim

Bu bölmənin tədrisi zamanı araşdırma materiallarının toplanmasında, şifahi və yazılı təqdimatların dəyərləndirilməsində şagirdlərin fəaliyyətinə fərdi, diferensial yanaşma faydalı ola bilər.

Bu bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vasitələr: *iş vərəqləri, heyvan şəkilləri, heyvanlar haqqında məlumat vərəqləri və s.*

Bölməyə giriş dərsi

- Dərslük: səh. 56–57
- İş dəftəri: səh. 37

Təlim məqsədləri

- Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir (st. 2.1.1).
- Anlayışların oxşar və fərqli əlamətlərini müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında qrafik informasiyanı şərh edir (st. 1.2.1).
- Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözləri orfoqrafik normalara uyğun yazır (st. 3.1.1).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** heyvan şəkilləri (dəvəquşu, qaranquş, balıq, balina).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Qəribə heyvanlar” şeirinin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Danışma	Bölmə titulundakı xəritə üzrə danışma
4	Dil qaydaları	Əlifba üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsi
5	Yazı	Sözün düzgün yazılışı üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim yönəldici suallarla diqqəti bölmənin adına yönəldir: “Qəribə” sözünü necə izah edərdiniz? Şagirdlər “qeyri-adi, fərqli olan” cavabını təxmin edirlər.

Sonra müəllim dəvəquşu və qaranquş şəkli nümayiş etdirir və soruşur: *Hər ikisinin aid olduğu ümumi məna qrupu hansıdır?* (Şagirdlər quş olduğunu bildirirlər.) *Bəs onları fərqləndirən xüsusiyyətlər hansılardır?* (Şagirdlər dəvəquşunun çəkisinin böyük olduğunu və uça bilmədiyini qeyd edirlər.)

Müəllim suallar verməklə müxtəlif heyvan şəkilləri nümayiş etdirir və hər bir heyvanın fərqli xüsusiyyətləri müzakirə edilir.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 Növbəli oxu. “Qəribə heyvanlar” şeirinin oxusuna keçməzdən əvvəl diqqət şeirin başlığına

yönəldilir: *Sizcə, bu şeirdə hansı heyvanlardan bəhs edilir?*

Müəllim şeiri bir dəfə oxuyur, şagirdlər mətni kitabdan izləyir, tanış olmayan sözləri qeyd edirlər. Sonra isə *manqust, okapi, tenrek* sözlərinin həmin səhifədə verilmiş izahları ilə tanış olurlar. Şagirdlərin diqqətinə çatdırılır ki, bu heyvanlar haqqında növbəti fəsillərdə ətraflı məlumat verilməkdir.

Daha sonra şagirdlər bənd-bənd şeiri oxuyur və şeirdə verilən heyvanların xüsusiyyətlərini müzakirə edirlər.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq oxuyub-qavrama və söz ehtiyatı üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər şeirin oxusundan və təhlilindən sonra şeirdə verilmiş heyvanların oxşar əlamətlərini müəyyən edib yazırlar.

Doğru cavablar: koala və kenquru – kisəsi var, zebr və pələng – zolaqları var, pinqvin və dəvəquşu – uça bilmir.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər şeirdən öyrəndikləri heyvanlara aid əlamətləri oxuyur və həmin əlamətlərə uyğun canlıların adlarını yazırlar.

Doğru cavablar: dəvəquşu, okapi, pinqvin, zürafə.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A, B (dərslük). Xəritə və suallar əsasında danışma fəaliyyəti yerinə yetirilir. Tapşırıq iki mərhələdə həyata keçirilir:

1. Şagirdlərin diqqəti yenidən şeirə yönəldilir. Şeirdə verilmiş heyvanların adları xatırlanır.

2. Müəllim aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

– Xəritədə nə görürsünüz?

– Xəritəyə baxaraq bu heyvanların Yer kürəsində necə yayıldığı haqqında nə deyə bilərsiniz?

– Hansı heyvanlara Yer kürəsində daha çox rast gələ bilərsiniz?

– Azərbaycanda hansı heyvanlar təsvir edilib?

– Hansı heyvanlar soyuq ərazilərdə yaşayırlar?

– Şeirdə adıçəkilən heyvanlar xəritədə hansı materiklərin üzərindədir?

– Bu heyvanların hansı xüsusiyyətləri var?

Tapşırıq C (dərslük). Müəllim danışma üzrə fəaliyyəti yekunlaşdırmaq üçün sual verir:

– *Bəs siz hansı heyvanlarda qəribə xüsusiyyətlər görmüsünüz? Hansı heyvanlar haqqında öyrənmək istərdiniz?*

Dil qaydaları

Tapşırıq C (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya (2-ci sinif. Daxili əlifbaya görə sözləri sıralayır (st. 4.1.4)). Tapşırıq daxili əlifba sırasına uyğun sözlərin düzülməsi üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər şeirdə adıçəkilən heyvanları əlifba sırası ilə nömrələyirlər.

Doğru cavab: 1 – bəbir, 2 – canavar, 3 – ceyran, 4 – kenquru, 5 – koala, 6 – manqust, 7 – maral, 8 – okapi, 9 – pələng, 10 – pinqvin, 11 – zebr, 12 – zürafə.

Diferensial təlim

Müəllim çətinlik çəkən şagirdlərin əlifba sırasını xatırlaması üçün şərait yarada bilər.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıq söz sonunda b, d, g, c samitlərinin düzgün yazılış qaydasının tətbiqinə yönəlib. Şagirdlər bu tapşırıqda *pələng, rəngbərəng, ağac* sözlərinin düzgün yazılışını müəyyən edir və cümlədə işlədirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şeirdəki tanış olmayan sözləri müəyyən edir.	“Qəribə heyvanlar” şeiri
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında varlıqların oxşar xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilmiş izahın aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında xəritəni şərh edir.	Tap. A, B (dərslük)
Sonu b, c, d, g samitləri ilə bitən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 1 MAMONT VƏ FİL

1-ci dərs. Mamont balası

• Dərslük: səh. 58–59 • İş dəftəri: səh. 38

Təlim məqsədləri

- Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Mətdəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir (st. 2.2.1).
- Mətdə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Epizodların mətdəki ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir (st. 2.2.3).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Mamont və fil şəkli, nəslı kəsilmış heyvan haqqında məlumat.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mamont və fil haqqında sual-cavab
2	Danışma	Mövzu üzrə danışma
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Mamont balası” mətninin oxusu; “söz boğçası” üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə mamont və filin şəklini nümayiş etdirir və bu heyvanlar haqqında biliklərini soruşur.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

– *Bəzi heyvanları niyə nəslı kəsilmış heyvanlar adlandırır?*

– *Hansı nəslı kəsilmış heyvanları tanıyırsınız?*

– *Sizcə, heyvanların nəslinin kəsilməsinə nə səbəb olur?*

– *Bunun qarşısını almaq üçün nə etmək olar?*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 “Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “söz boğçası”na yönəldir və

şagirdlər sözlərin mənasını təxmin edirlər. Sonra isə müəllim sözləri dəqiq izah edir. Müəllim izah zamanı heyvanların şəkillərini nümayiş etdirir.

“**Mamont balası**” mətni. **Rollu oxu.** Şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində “Mamont balası” mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hisslərlə tanış olurlar. Müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Mətnin I hissəsində müəllif, mamont balası, ayı balası və morj, II hissəsində isə mamont balası, meymun, begemot və fil obrazlarının nitqi verilmişdir. Bu dəfə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində istifadə etməsinə, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirməsinə diqqət yetirir.

Müəllimin nəzərinə! Bu cür mətnləri “Rollu oxu” üsulu ilə oxumaq şagirdlərdə dinləyərək mətni izləmək, durğu işarələrinin köməyi ilə müəllif nitqini obrazların nitqindən fərqləndirmək kimi bacarıqları inkişaf etdirir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnlə bağlı sualları cavablandırmaqla mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər baş qəhrəmanın rastlaşdığı obrazları hadisələrin ardıcılığına uyğun sıralayırlar.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda mətnin hər iki hissəsinə aid məkan, obrazlar və əsas hadisələri yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Verilmiş mövzu ətrafında fikirlərini şərh edir və əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni rollar üzrə oxuyur.	“Mamont balası” mətni
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)

Mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Tapşırıq Ç (dərslük). Araşdırma. Qruplarla iş. Layihə tapşırığının evdə yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulub. Müəllim şagirdləri 4 qrupa ayırır. Şagirdlərə heyvanlar haqqında kitab və ya jurnallardan, ensiklopediya və ya internet resurslarından istifadə edərək məlumat toplamaq tapşırılır. Qrup üzvləri evdə bir-biri ilə əlaqə saxlayaraq tapşırığı birlikdə yerinə yetirir, növbəti dərsdə təqdim edirlər. Bu tapşırıq şagirdlərdə sinifdən kənar da əməkdaşlıq etmək bacarığını formalaşdırır.

Diferensial təlim

Müəllim növbəti dərsdə C tapşırığının icrası üçün araşdırma imkanı olmayan qruplara məlumat vərəqi hazırlaya bilər.

Ağ ayı və qonur ayı

Ağ ayı – Şimal Buzlu okeanın sahillərində yaşayır. Quruda yaşayan yırtıcı heyvanlar arasında ən böyükdür; orta çəkisi 400 kq-a yaxındır. Əsasən, suitilərlə qidalanır. O, yaxşı üzür, balıq tuta bilir.

Qonur ayı – yırtıcı məməli heyvandır. Meşələrdə yaşayır. Çəkisi 340 kq-a çatır. Balaca quyruğu var. Tükü qalın, qəhvəyi-boz rəngdədir.

Qonur ayı mağaralarda yuva qurur. Adətən, tək həyat tərzini sürür. Ağaca dırmaşmaq arılarının yuvalarını dağıdır. Hər şey yeyir: meyvə gilələri, bal, həşərat, ət, yabanı taxıl bitkiləri və s. Qışda qonur ayı uzunmüddətli qış yuxusuna gedir.

Morj və begemot

Morj – Şimal Buzlu okeanının, həmçinin Atlantik okeanının sahillərində yaşayır. Sarımtıl rəngli qalın dərisi var. Ağırlığı 1,5 tona çatır.

Qidasının əsasını kiçik dəniz heyvanları təşkil edir. Bəzən suitilərə də hücum edir.

Begemot – quruda yaşayan ən iri heyvanlardan biridir. Afrikada yaşayır. Çəkisi bəzən 4 tonadək olur. Dərisi çox qalındır. Bədəninə nisbətən başı çox böyükdür. Ağzı 120 santimetrə qədər açıqlır. İri bir timsahı yarıya bölə bilər. 3 həftə yeməksiz qala bilər. 40 ildən çox yaşayır.

Şimpanze və qorilla

Şimpanze – Asiya və Afrikada yaşayır. Əlləri uzun, ayaqları isə gödək olur. Boyu 135–150 sm, çəkisi isə 45–70 kq-a qədərdir.

Şimpanzələr ünsiyyət zamanı mimika və jestlərdən istifadə edir, 30-dək səs çıxarırlar. Onlar əllərini bir-birinin belinə və yaxud çiyinə vurub qucaqlaşaraq “salamlşırlar”.

Şimpanze hətta sadə alətlər də düzəldə bilir. Əl və dişlərinin köməyi ilə iti çubuqlar düzəldir, iri yarpaqdan “fincan” kimi istifadə edib su içir.

Qorilla – güclü və iri meymundur. Bu meymuna yalnız Afrikada rast gəlmək mümkündür. Qorillanın boyu 180–200 sm-ə, çəkisi isə 200 kq-a çatır. Dərisi və saçları qara rəngdədir. Yarpaq və meyvə ilə qidalanır.

Qorillalar sürü şəklində yaşayırlar. Təhlükəli heyvan kimi tanınır. Amma narahat etməsələr, insanlara hücum etmz. Təbiətdə əsas düşməni bəbirdir.

Dinozavr və ixtiozavr

Dinozavr – uşaqların “Dino” adlandırdığı dinozavrlar cizgi filmlərində, adətən, xeyirxah qəhrəman kimi təsvir olunur. Təxminən 225 milyon il əvvəl yaşamış dinozavrlar planetimizdə ən böyük canlılar idi. Həmin dövrdə insanlar hələ mövcud deyildilər. Bu nəhəng sürünənlərin bəziləri bitkilərlə qidalanan təhlükəsiz dinozavrlar, digərləri isə qorxunc yırtıcılar idi.

İxtiozavr – iri yırtıcı heyvan olub. Onun uzunluğu 12 m-ə çatmış. Əvvəl quruda, sonra isə dənizdə yaşamışdır. Suyu uyğunlaşdığı üçün ixtiozavrın bədəni balıq şəklinə düşmüş, burnu uzanmış, boynu itib getmişdi. Balıqlar və molusklarla qidalanmışlar.

2-ci dər. Venn diaqramı

- Dərslik: səh. 60
- İş dəftəri: səh. 39

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında varlıq və hadisələri müqayisəli təhlil edir (st. 1.2.1).
- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat və rəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir (st. 3.1.4).

- **Köməkçi vasitələr (təchizat):** araşdırma materialları.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müzakirə
2	Söz ehtiyatı	Suallar üzrə müzakirə
3	Oxu	Məlumatları oxumaq və varlıqları müqayisə etmək
4	Oxuyub-qavrama	Araşdırma materialları əsasında Venn diaqramı tərtib etmək; əldə olunan məlumatlar əsasında cədvəli tamamlamaq
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– “*Mamont balası*” mətnində fil və mamont balasını fərqləndirən xüsusiyyətlər nə idi?

Şagirdlər mətnə filin sözlərinə və şəkllə istinad edərək (*Sən mənə oxşayırsan. Amma tük-lüsən.*) suala cavab verirlər.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər mətnə fillə mamont balasının dialoqunu yenidən oxuyurlar. Müəllim sual verir: “*Əslində, ikimiz də eyni nəsilənlik*” ifadəsi ilə fil nə demək istəyir? Tapşırıq şagirdlərin mətnə açıq şəkildə verilməyən informasiya haqqında düşünmək və fikir söyləmək bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər *nəsil* sözünün mənasını əvvəlki dərstdən öyrəniblər. Müəllim sözün mənasını yenidən yada salır. Şagirdlər müəyyən fərqləri olsa da, fillə mamont balasının oxşar olduqlarını bildirirlər. Müəllim şagirdlərin diqqətinə çatdırır ki, fillər tükklü mamontların nəslindən törəyib. Xüsusilə Asiya filinin mamontlarla qohum olduğu nəzərə çatdırılır.

1.2.1 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, müqayisəli təhlil bacarıqlarının inkişafına xidmət edir. Şagirdlər müəyyən vaxt ərzində Afrika fili və tükklü mamont haqqında verilmiş məlumatları səssiz oxuyub vərəqdə heyvanlara xas olan cəhətləri qeyd edirlər. Sonra məlumatlardan istifadə edərək hər iki heyvanın oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müqayisəli təhlil edirlər.

Doğru cavab: Oxşar xüsusiyyətlər: hər ikisi sürü halında yaşayır, otqeyən heyvanlardır, güclü xortumları var, hündürlükləri təxminən eynidir.

Fərqli xüsusiyyətlər: fillər isti ərazilərdə yaşayır, dərisi tüksüzdür, mamontlar nəslə kəsilmiş heyvanlardır, soyuq ərazilərdə yaşayıblar, çəkisi fildən daha çoxdur, dərisi isə tüklüdür.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətinə çatdırır ki, biz artıq məlumatların cədvəl, diaqram, məlumat vərəqi əsasında təqdim olunması ilə tanışdır. İndi isə varlıqları müqayisə edərkən istifadə olunan Venn diaqramı ilə tanış olacağıq. Rubrikada Venn diaqramı haqqında verilmiş məlumatları şərh edir və nümunə təhlil olunur.

Müəllimin nəzərinə! Nümunədə “Afrika fili və tüklü mamont” məlumat vərəqindəki informasiya üzrə Venn diaqramı verilmişdir.

Əlavə tapşırıq. Cütlərlə iş. Şagirdlər cütlərə ayrılıb Afrika fili və tüklü mamont haqqında digər məlumatlar əsasında Venn diaqramı tərtib edə bilərlər.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin araşdırma və təqdim etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu tapşırıq səhifə 59-da tapşırıq Ç-də verilmiş araşdırma nəticəsində əldə olunmuş materiallar əsasında həyata keçirilir. Şagirdlər qruplara ayrılaraq evdə müxtəlif heyvanlar haqqında araşdırma aparırlar. Onlar yəni-dən eyni tərkibdə qruplara bölünürlər. Araşdırma nəticəsində əldə etdikləri məlumatları müzakirə edib ümumiləşdirmə aparırlar. Sonra isə bu məlumatlar əsasında Venn diaqramı tərtib edirlər. Qrup işi bitdikdən sonra Venn diaqramları təqdim olunur.

Müəllim qruplar işə başlamazdan öncə şagirdlərə aşağıdakı qiymətləndirmə rubrikasını təqdim edir:

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səsle danışdı.			
Cümlələri anlaşıqlı idi.			
Mövzudan kənara çıxmırdı.			
“Adı nədir”, “şey...” kimi yersiz ifadələrə yol vermirdi.			

Müəllim rubrikə əlavə meyarlar da yazı bilər.

3.1.4 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda leylək və qaranquş haqqında verilmiş

məlumatları oxuyub cədvəl üzrə qruplaşdırırlar. Tapşırıq şagirdlərin müqayisəli təhlil bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Doğru cavab: Leyləyə aid xüsusiyyətlər: *Dimdiyi, ayaqları uzun və qırmızıdır. Evlərin damında və elektrik dirəklərində yuva qurur.*

Qaranquşa aid xüsusiyyətlər: *Ayaqları və dimdiyi qısadır, quyruğu haçalanmış formadadır. Evlərin eyvanında yuva qurur.*

Ortaq xüsusiyyətlər: *Hər ikisi köçəri quşdur, rəngi ağ və qara rənglərdən ibarətdir, həşərat və böcəklərlə qidalanırlar.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlərlə bağlı öz mövqeyini bildirir və əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında varlıqların xüsusiyyətlərini təhlil edir.	Tap. B (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında Venn diaqramı tərtib edir.	Tap. C (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında cədvəli tamamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Şagirdlərin sayına uyğun kiçik vərəqlərdə sonu b, d, g, c samitləri ilə bitən söz (bəzi vərəqlərdə yanlıs, bəzilərinə düzgün) yazılması tövsiyə olunur.

3-cü dərsl. Söz ortasında k, t, p, q samitlərinin düzgün yazılışı

- Dərslük: səh. 61
- İş dəftəri: səh. 40

Təlim məqsədləri

- Söz ortasında yanaşı gələn samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Söz ortasında yanaşı gələn samitləri orfoqrafik normalara uyğun yazır (st. 3.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin yazılışındakı səhvlərin müəyyən edilməsi
2	Dil qaydaları	Söz ortasında k, t, p, q samitlərinin düzgün yazılış qaydasının mənimsədilməsi
3	Yazı	Cümlələrin orfoqrafik normalara uyğun yazılması
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə hazırladığı vərəqləri paylayır. Şagirdlər vərəqlərdəki sözün düzgün yazılışını yoxlayırlar. Müəllim soruşur:

– *Kimin vərəqindəki söz yanlıştır?*

Həmin şagirdlər ayağa qalxıb sözün düzgün yazılışını izah edib əsaslandırırırlar. Bununla da şagirdlər söz sonunda bəzi samitlərin düzgün yazılış qaydasını xatırlayırlar.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin diqqətini söz ortasında bəzi samitlərin düzgün yazılışına yönəltmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər mətnə əsasən cümlələrdə səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edirlər.

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Müəllim söz ortasında yanaşı gələn samitlərin (k, t, p, q) düzgün yazılış qaydası haqqında məlumatları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur.

Tapşırıq B, C (dərslük). Tapşırıqlar söz ortasında yanaşı gələn eynicinsli qoşa samitlərin yazılışı ilə bağlı mənimsədilmiş dil qaydasının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Tapşırıqların kollektiv müzakirə ilə yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir.

4.1.3 Tapşırıq A, C (iş dəftəri). Şagirdlər səhv yazılmış sözləri müəyyənləşdirməklə dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: **Tap. A:** 1 – C, 2 – Ç, 3 – B, 4 – C.

Tap. C: xəstə, bitki, haqqında, Rüstəm, cikkilti, bostan.

Müəllimin nəzərinə! Bu tipli tapşırıqların yoxlanmasına şagirdlərin özlərini cəlb etmək onların biliklərinin möhkəmlənməsinə kömək edir. Şagirdlər özlərinin və ya bir-birinin yazılarını lüğət vasitəsilə yoxlaya bilərlər.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqın əsas məqsədi söz ortasında yanaşı işlənən fərqli samitlərin yazılışına dair biliklərin möhkəmləndirilməsidir.

Doğru cavab: şaftalı, həftəsonu, səpgi, itki, nöqsan, məqsəd.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər dil qaydasına əsasən sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edib nöqtələrin yerinə uyğun hərfləri yazırlar.

Doğru cavab: doqquz, isti, taqqıltı, şappıldadıb, quqquluqu, Məstan, guppultu, diqqətlə, çaqqal.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz ortasında qoşa samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Söz ortasında fərqli samitlərin düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir və yazır.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə dərslükdə D tapşırıqının yerinə yetirilməsi üçün A3 vatman kağızı, rəngli markerlər lazım olacaq.

fəsil 2 NADİR MEŞƏ HEYVANLARI

1-ci dərs. "Koala"

- Dərslik: səh. 62–63
- İş dəftəri: səh. 41

Təlim məqsədləri

- Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir (st. 2.2.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətnin hissələrinə uyğun məlumatları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- İllüstrasiya ilə mətnin müvafiq hissəsini uyğunlaşdırır (st. 2.2.3).
- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).

- **Köməkçi vasitələr (təchizat):** A3 vatman kağızı, rəngli markerlər.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Meşə heyvanları haqqında sual-cavab
2	Danışma	Koala haqqında söhbət
3	Oxu	"Koala" mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Danışma	Koalaların qorunması haqqında müzakirə
6	Yazı	Mövzuya uyğun plakatın hazırlanması
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

- *Nadir meşə heyvanları dedikdə nə başa düşürsünüz?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim "Qərribə heyvanlar" şeirini yada salır:

- *Şeirdə hansı kisəli heyvanların adları çəkilmişdi? Niyə onları belə adlandırırlar?*

Şagirdlər kisəli heyvanlar haqqında bildiklərini danışirlar.

Oxu

2.2.1 "Koala" mətni. Növbəli oxu. Şagirdlərin diqqəti şəklə yönəldilir:

- *Koala haqqında nə bilirsiniz?*

"Koala" mətni növbəli şəkildə oxunur. Mətn oxunduqdan sonra müəllim suallar verir:

- *Koala haqqında nə öyrəndiniz?*
- *Hansı məlumat maraqlı oldu?*

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin mətni oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər mətn əsasında doğru və yanlış məlumatları müəyyən edirlər.

Doğru cavab: 1 – D, 2 – Y, 3 – D, 4 – D, 5 – Y, 6 – Y.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Yazı ilə inteqrasiya. Şagirdlər mətndən öyrəndikləri məlumatlar əsasında suallara cavab yazmaqda həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığın əsas məqsədi mətn strukturu ilə bağlı biliklərin möhkəmləndirilməsidir. Şagirdlər artıq əvvəlki dərslərdən informativ mətnin hissələri ilə tanışdırlar. Müəllim sual verməklə informativ mətn və hissələri üzrə bilikləri yada salır:

- *Mətn bədii, yoxsa informativ mətndir?*
- *İnformativ mətnin hansı hissələri var?*
- *"Koala" mətninin hər bir hissəsində nədən danışılır?*

Müzakirədən sonra şagirdlər tapşırığın icrasına başlayırlar. Bir daha mətnin giriş hissəsi oxunur və sonra tapşırıqda verilmiş cümlələr içərisindən bu hissəyə uyğun fikirlər seçilir.

Doğru cavab: Avstraliyada müxtəlif kisəli heyvanlar yaşayır. Koala Avstraliyada yaşayan kisəli heyvanlardan biridir.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin nəticə çıxarma bacarığının və yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir. Tapşırıq üç mərhələdə həyata keçirilir:

1. Şagirdlər əvvəlcə illüstrasiya və şüar arasındakı əlaqəni müəyyənləşdirib müzakirə aparırlar.

Birinci plakatda ağacda oturan ana koalanın kisəsində balası təsvir edilmişdir. "Balalarımızı qoruyaq" şüarı ana məsuliyyətini və qayğıkeşliyini ifadə edir.

İkinci plakatda koala balalarının bir-birinə dəstək olduqları göstərilir.

Üçüncü plakata şagirdlər təxminən belə izah edə bilirlər:

– Koalalar evkalipt ağacında yaşayır və bu ağacın yarpaqları ilə qidalanırlar. İnsanların ağacları qırması onların yaşayış yerini itirməsinə və ac qalmasına səbəb olur.

Beləliklə, şagirdlər verilmiş şüarlar və təsvirləri əlaqələndirərək ümumi mənanı izah edirlər.

2. Sonra şagirdlərin diqqəti mətnin son abzasına yönəldilir. Bu abzas yenidən oxunur və koalaların məhv olma səbəbləri müzakirə edilir.

3. Sonuncu abzasın məzmununa uyğun olan plakat müzakirə edilir.

Doğru cavab: 3-cü plakat.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlərin diqqəti koalaların məhv olma səbəblərinə yönəldilir:

- Koalanın məhv olmasına səbəb nədir?
- Meşə yanğınları nə üçün baş verir?
- Kütləvi ovlanma nədir?
- Koalaların məhv olmasının qarşısını necə almaq olar? Onların sayını necə artırma bilirik?

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərin 2-ci sinifdə ətraf mühit mövzusunda əldə etdikləri məlumatları xatırlatmaq tövsiyə olunur.

Yazı

Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Fəndaxili şəqli inteqrasiya (2-ci sinif. Təqdimat üçün seçdiy vizual materialları yazılı şərhləri ilə müşayiət edir (st. 3.1.4)). Tapşırığı qruplarla iş formasında yerinə yetirmək tövsiyə olunur. Hər qrupa vatman kağızı və ya A3 vərəqi təqdim olunur və mövzuya uyğun plakat hazırlamaq tapşırılır.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdləri qruplara bölərkən hər bir qrupda rəsm çəkməyi bacaran bir şagirdin olmasına diqqət etmək lazımdır.

Tapşırıq təxminən aşağıdakı mərhələlərlə yerinə yetirilir:

1. Qrup üzvləri əvvəlcə mövzu ətrafında şüarlar düşünüb yazırlar. Təklif olunan şüarları müzakirə edib daha uğurlu olanını seçirlər.

2. Plakatda mövzuya uyğun çəkəcəkləri şəqli müzakirə edirlər. Plakat üçün uyğun şəqli müəyyənləşdirirlər. Şekli və mətni plakatda necə yerləşdirəcəklərini qərarlaşdırırlar.

Müzakirələr bitdikdən sonra qruplar işə başlayırlar. Şüarın plakat üzərində diqqəti cəlb etməsi

üçün tünd rəngli markerlər seçilir. Şüar iri hərflərlə yazılır. Daha sonra qruplar hazırladıqları plakatları təqdim edirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnin giriş hissəsinə uyğun məlumatları seçir.	Tap. B (iş dəftəri)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük)

2-ci dərslük. Mətnə uyğun yarım-başlıqların yazılması

- Dərslük: səh. 63–64
- İş dəftəri: səh. 42

Təlim məqsədləri

- Verilmiş yeni məlumatları mətnin uyğun hissələrinə əlavə edir (st. 2.2.2).
- Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir (st. 2.2.2).
- Mətnin yarımbaşlıqlarını sual cümləsi və ya söz birləşməsi ilə ifadə edir (st. 2.2.2).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır (st. 3.1.2).
- Verbal və vizual təqdimat materiallarını meyarlar əsasında dəyərləndirir (st. 3.1.5).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Oxlu kirpi haqqında araşdırma materialları.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İnformativ mətnin strukturunun təhlili
2	Oxu	“Zolaqlı tenrek” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin hissələrinə və yarımbaşlıqlarına uyğun məlumatların müəyyən olunması
4	Yazı	Araşdırma materialları əsasında informativ mətnin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim əvvəlki dərstdə müzakirə edilən “Koala” mətninin giriş, əsas və sonluq hissələrindəki məlumatları xatırladır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər verilmiş cümlələri oxuyurlar. Verilən əlavə məlumatların hansı hissəyə uyğun olduğu müəyyən edilir.

Doğru cavab:

- 1-ci cümlə – əsas hissə
- 2-ci cümlə – giriş
- 3-cü cümlə – əsas hissə
- 4-cü cümlə – sonluq

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini mətndə verilən yarımbaşlıqlara yönəldir. Yarımbaşlıqlarla həmin hissədə verilən məlumatlar arasında məzmun əlaqəsi təhlil edilir.

Diferensial təlim

“Koala” mətnində yarımbaşlıqların sual cümləsi şəklində ifadə olunması şagirdlərin diqqətinə çatdırılır. Yüksək nailiyyətli şagirdlərə cümlələrin aid olduğu yarımbaşlıqları söz birləşməsi şəklində ifadə etməyi tapşırmaq olar. Şagirdlər təxmini olaraq aşağıdakı cavabları verə bilərlər: *Koalanın görünüşü; Koalanın vətəni; Koalanın yaşayış tərzi; Koalanın qidalanması.*

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqın məqsədi şagirdlərə yarımbaşlıqların mətndəki rolunu mənimsətməkdir: *yarımbaşlıqlar oxucuya lazım olan məlumatı tez tapmağa kömək edir.* Şagirdlər hər bir suala cavab tapmaq üçün müraciət edəcəkləri uyğun yarımbaşlığı müəyyən edirlər. **Doğru cavab:** 1 – Koala nə ilə qidalanır?; 2 – Koalanın görünüşü necədir?; 3 – Koala harada yaşayır?; 4 – Koalanın görünüşü necədir?; 5 – Koala necə yaşayır?

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Səssiz oxu. Tapşırıq şagirdlərin mətn strukturu üzrə bilik və bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Cütlərlə iş. Şagirdlər mətnlə tanış olduqdan sonra cütlərə ayrılaraq mətndə verilmiş abzasları uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırirlar.

Şagirdlərin cavabları təxminən belə ola bilər:

- 1-ci abzas – Zolaqlı tenrek harada yaşayır?
- 2-ci abzas – Zolaqlı tenrekin bədən ölçüləri necədir?
- 3-cü abzas – Zolaqlı tenrekin görünüşü necədir?

4-cü abzas – Zolaqlı tenrek ətraf mühitə necə uyğunlaşır?

5-ci abzas – Zolaqlı tenrek nə ilə qidalanır?

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər öz yazdıqları variantlarla burada verilən variantları müqayisə edirlər. Müəllim şagirdlərə sual verir:

– *Bu yarımbaşlıqları söz birləşməsi şəklində necə ifadə edə bilərsiniz?*

Müəllim şagirdlərin fikirlərini dinləyir, lövhədə mətn üçün uyğun hesab etdiyi yarımbaşlıqları söz birləşməsi şəklində yazır.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər əvvəlki dərslərdə təqdim olunmuş yeni məlumatları mətnin hissələri ilə uyğunlaşdırıldırsa, bu tapşırıqda isə yeni məlumatları mətnin yarımbaşlıqları ilə uyğunlaşdırırlar. Burada diqqət cümlələrin məzmununa və açar sözlərə yönəldilir.

Doğru cavab:

- 1-ci cümlə – Tenrekin qidalanması
- 2-ci cümlə – Tenrekin yaşayışı
- 3-cü cümlə – Tenrekin görünüşü

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər yaquar haqqındakı məlumatlarla tanış olduqdan sonra hər bir hissəyə uyğun yarımbaşlıq yazırlar. Tapşırıq fərdi olaraq yerinə yetirilir.

Şagirdlərin cavabları belə ola bilər: *Yaquar necə heyvandır? Yaquarın görünüşü necədir? Yaquar necə qidalanır? Yaquar necə yaşayır?*

Yazı

3.1.2 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlərdən oxlu kirpi haqqında topladıqları məlumatlar əsasında informativ mətn yazmaq tələb edilir.

Tapşırıq üç mərhələdə yerinə yetirilir:

1. Şagirdlərin yaş səviyyələri nəzərə alınaraq informativ mətnin giriş və sonluq hissələrinə uyğun cümlələr tapşırıqda təqdim edilmişdir. Şagirdlər seçim yolu ilə yazacaqları informativ mətnin giriş və sonluğu üçün cümlələri müəyyən edirlər.

Doğru cavab: Giriş hissə: Azərbaycanda rast gəlinən nadir heyvanlardan biri də oxlu kirpidir. Oxlu kirpi məməli heyvandır.

Sonluq hissə: Son dövrdə sayı xeyli azalmışdır. Nəslə kəsilmək üzrə olduğundan ovlanması qadağan edilmişdir.

2. Şagirdlər oxlu kirpi haqqında araşdırdıqları məlumatları yarımbaşlıqlar altında qruplaşdırmaqla mətnin əsas hissəsini müəyyənləşdirirlər.

3. Informativ mətn yazılır və təqdim edilir.

3.1.5 Müəllim təqdimatdan əvvəl mətnin yazılmasının yoxlanmasına uyğun rubrik təqdim edir. Rubrik müzakirə edilir. Şagirdlər verilmiş meyarlar əsasında mətnlərini yoxlayırlar və müzakirə edirlər.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Məlumatlar mövzuya uyğun toplanmışdır.			
Mətndə yarımbaşlıqlar yazılmışdır.			
Məlumatlar yarımbaşlıqlara uyğun yazılmışdır.			
Mətnin giriş və sonluq hissələri yazılmışdır.			

Şagirdlərin qurduqları mətn təxmini belə ola bilər:

Giriş hissə: Azərbaycanda rast gəlinən nadir heyvanlardan biri də oxlu kirpidir. Oxlu kirpi məməli heyvandır.

Oxlu kirpinin görünüşü necədir?

Oxlu kirpinin uzunluğu təqribən 80 santimetr, çəkisi 13 kiloqramdır. Bədəni iynələrlə örtülüb. İynələrin uzunluğu bəzən yarım metrə çatır. Oxlu kirpi iynələri ilə özünü müdafiə edir. İynələri ona suyun üzündə qalmağa kömək edir.

Oxlu kirpi necə qidalanır?

Bu heyvanların dişləri çox möhkəmdir. O, müxtəlif bitkilərin kökü, habelə alma, itburnu, yemişanla qidalanır.

Oxlu kirpi harada yaşayır?

Əsasən, gecə həyatı sürür. Oxlu kirpilər Avropa, Afrika, Hindistan, Amerikada yaşayır. Azərbaycan meşələrində də oxlu kirpilərə rast gəlinir.

Sonluq hissə: Son dövrdə sayı xeyli azalmışdır. Nəqli kəsilmək üzrə olduğundan ovlanması qadağan edilmişdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin hissələrinə uyğun əlavə məlumatları müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)

Suala cavab vermək üçün uyğun yarımbaşlığa müraciət edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin abzaslarına uyğun yarımbaşlıqları sual cümləsi və ya söz birləşməsi ilə ifadə edir.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Mətnin abzasları ilə yarımbaşlıqları uyğunlaşdırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilən məlumatlarla yarımbaşlıqları uyğunlaşdırır.	Tap. Ç (dərslük)
Araşdırma materialları əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. D (dərslük)

3-cü dərslük. Söz, söz birləşməsi və cümlə

- Dərslük: səh. 65
- İş dəftəri: səh. 43

Təlim məqsədləri

- Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir (st. 4.1.6).
- Uyğun şəkilçilərdən istifadə etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.6).
- Sözlər arasında məna əlaqəsini müəyyənləşdirərək söz birləşmələri yaradır (st. 4.1.6).
- Verilmiş açar söz və söz birləşmələrindən istifadə edərək kiçikhəcmli mətn yazır (st. 3.1.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlələrin müəyyən edilməsi
2	Dil qaydaları	Söz birləşməsi və cümləni fərqləndirmə; cümlə qurma
3	Yazı	Mətn yazma
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş söz sıralarına yönəldir və soruşur:

– Hansı söz sırası koala haqqında məlumat verir? (C və D) Sonlarında nə üçün nöqtə qoyulmuşdur? Bu cür söz sırasını nə adlandırırıq? (Cümlə)

Dil qaydaları

“**Bunları bilməliyək**” rubrikası. Müəllim rubrikadakı məlumat əsasında söz, söz birləşməsi və cümlə anlayışlarını şərh edir, onlar arasındakı fərqli əlamətləri sadalayır.

4.1.6 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Müəllim lövhədə cədvəli çəkir. Şagirdlər verilmiş söz sıralarından söz birləşməsi və cümlələri fərqləndirib cədvəlin xanaları üzrə qruplaşdırırlar.

“**Diqqət et**” rubrikası. Şagirdlər 1-ci bölmədə öyrəndilər ki, qrammatik şəkilçilərin əsas funksiyası cümlədə sözlər arasında əlaqə yaratmaqdır. İndi isə söz birləşməsi və cümlə qurmaq üçün bu şəkilçilərin rolunu bir daha xatırlayırlar. Dil qaydaları arasında inteqrasiya yaratmaq müvafiq bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsinə kömək edir.

4.1.6 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq “Diqqət et” rubrikasında verilmiş biliklərin mənimsədilməsinə xidmət edir.

Şagirdlər verilmiş söz və ya söz birləşmələrinə uyğun şəkilçilər artıraraq cümlələr qururlar.

4.1.6 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş sözlərə məna uyğunluğu olan sözlər artıraraq söz birləşmələri düzəldirlər.

4.1.6 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırığın məqsədi şagirdlərin cümlə qurmaq bacarıqlarının inkişafına yönəlmişdir. Şagirdlər nisbətən çətin olan bu tapşırığı iki mərhələdə yerinə yetirirlər.

1. Cümlə qurmaq üçün ilkin olaraq söz və ya söz birləşmələrinin düzgün sırasını müəyyən edirlər.

2. Söz və ya söz birləşmələrinə uyğun şəkilçilər artırmaqla cümlələr qurur və yazırlar.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı iki mərhələdə yerinə yetirirlər:

1. Şagirdlər empirik olaraq onlara verilmiş söz və ya söz birləşmələri arasında məna və qrammatik əlaqə yaradıb cümlələr qururlar.

2. Qurduqları cümlələri məntiqi ardıcılıqla sıralayaraq mətn yazırlar.

Mətn təxmini belə ola bilər:

Kəndimizin kənarında sıx meşə var. Meşədə dovşan, sincab, ağacdələn, turac kimi heyvanlar yaşayır. Kəndimizin uşaqları dərstdən sonra meşəyə gedirlər. Onlar meşədə dincəlir, oyun oynayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir.	Tap. B (dərslük)
Sözlər arasındakı məna əlaqəsinə əsasən söz birləşməsi yaradır.	Tap. A (iş dəftəri)
Verilmiş söz və ya söz birləşməsinə uyğun şəkilçilər artırmaqla cümlə qurur.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Verilmiş açar söz və söz birləşmələrindən istifadə edərək mətn yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

1-ci dərs. Rikki-Tikki-Tavi (I hissə)

- Dərslik: səh. 66–67
- İş dəftəri: səh. 44

Təlim məqsədləri

- Şekli şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur (st. 2.2.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Dialoji mətnə nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətnin məzmununun zənginləşdirilməsində haşiyənin rolunu müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətnədən seçilmiş epizodu yazıda təsvir edir (st. 3.1.2).
- Mətnədəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir (st. 1.2.1).

- **Köməkçi vasitələr:** dərziquşu şəkli.
- **Dərsin qısa planı**

1	Mövzuya yönəltmə	İlan haqqında söhbət
2	Danışma	Şəkillər üzrə danışma
3	Oxu	“Rikki-Tikki-Tavi” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Yazı	Epizodların təsvir edilməsi
6	Danışma	Mətnin davamının təxmin edilməsi
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Suallar: *Heç ilan görmüsünüzmü? Nə üçün insanlar ilandan qorxur? “İlanın ağına da lənət, qarasına da” atalar sözünü necə başa düşürsünüz?*

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim sual verir: *– Şəkildə hansı heyvanları görürsünüz? “Qərribə heyvanlar” şeirində manqust haqqında hansı məlumatı öyrənmişdiniz?*

Sonra şagirdlər şəklə baxaraq kirpi və manqustun ilanla döyüşə bilməsi haqqında danışirlər.

Oxu

2.2.1 “Rikki-Tikki-Tavi” mətni. Növbəli oxu.

Müəllim əvvəlcə şagirdlərin diqqətini mətnin adına və şəkillərə yönəldir.

– Sizcə, Rikki-Tikki-Tavi nə adıdır? Mətnə hansı heyvandan danışılır?

Şagirdlər mətni növbəli oxuyurlar. Giriş hissə oxunduqdan sonra müəllim dərziquşu şəklini nümayiş etdirir və soruşur:

– Sizcə, bu quşun adı nə üçün dərziquşudur? Dərzi nə deməkdir?

Sonra isə məlumat verir.

Dərziquşu Hindistanda yaşayır. Dərziquşuları dimdiklərindən iynə kimi istifadə edirlər. Böyük bir yarpaq parçasının kənarında iti dimdiyi ilə dəliklər açaraq bitki liflərini dəliklərdən keçirir və digər yarpaqlarla bir-birinə tikir. İç hissəsini isə növbənöv ot, saman kimi maddələrlə örtərək yuvasını tikir.

Sonra mətnin davamı oxunur. “Bu, qara rəngli, qəddar baxışlı, nəhəng bir kobra* idi” cümləsinə qədər oxunur və müəllim sual verir:

– Kobra haqqında nə bilirsiniz?

Kobra haqqında verilmiş haşiyə və mətnin davamı oxunur.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirir.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər obrazları müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin diqqəti mətnin kənarında verilmiş əlavə məlumatlara yönəldilir.

“Yadda saxla” rubrikası. Müəllim rubrikada haşiyə haqqında verilmiş məlumatı şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! “Haşiyə” anlayışını şagirdlərə mənimsətmək üçün ensiklopediya və jurnallardan müxtəlif haşiyə nümunələrini şagirdlərə nümayiş etdirmək olar.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Müəllim suallar verir:

– Mətnə hansı epizod sizə daha maraqlı gəldi? Hansı epizodu əsas epizod hesab edirsiniz? Mətnin son epizodunda nə baş verdi? Sonra şagirdlər tapşırıqdakı şəkillərə uyğun epizodları təsvir edib yazırlar.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər mətndə həmin hissələri tapıb oxuya və mətndəki cümlələrdən istifadə edə bilirlər.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir. Şagirdlər mətndə baş verən hadisələrə və obrazların davranışına uyğun olaraq mətnin davamını təxmin edib danışırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəkil əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətni oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir.	“Rikki-Tikki-Tavi” mətni
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük)
Verilmiş nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin epizodlarını öz sözləri ilə yazır.	Tap. B (iş dəftəri)
Mətnin davamını təxmin edir.	Tap. Ç (dərslük)

2-ci dərslük. Rikki-Tikki-Tavi (II hissə)

- Dərslük: səh. 68–69
- İş dəftəri: səh. 45

Təlim məqsədləri

- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir (st. 2.2.3).
- Dialoji mətndə nitqin hansı obraza aid olduğunu müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir (st. 2.2.2).
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir (st. 2.2.3).
- Xüsusi isimlərin böyük hərf ilə yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamı ilə bağlı təxminlərin xatırlanması
2	Oxu	“Rikki-Tikki-Tavi” mətninin davamının oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin hissələrinə uyğun yarımbaşlıqların müəyyən edilməsi
4	Dil qaydaları	Xüsusi isimlərin düzgün yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Ötən dərslədə şagirdlər mətnin davamı ilə bağlı öz versiyalarını irəli sürmüşdülər. Müəllim şagirdlərin təxminlərini yada salır.

Oxu

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Proqnozlaşdırılmış oxu. Şagirdlər mətnin oxusuna başlayırlar. Mətn “Gecə vaxtı Naqla Naqaynanın söhbətini eşidən Çuçundra tez Rikkinin yanına qaçdı” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim soruşur:

– *Sizcə, Çuçundra ilanların planının qarşısını ala biləcəkmiz?*

Şagirdlər öz təxminlərini irəli sürürlər. Mətnin davamı “Bunu görən Rikki onun üstünə tullandı” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim soruşur:

– *Sizcə, Rikki ilana qalib gələ biləcəkmiz?*

Şagirdlər öz təxminlərini irəli sürürlər. Mətn “O, Rikkini də sürüyərək yuvasına apardı” cümləsinə qədər oxunur. Müəllim sual verir:

– *Sizcə, Rikki sağ qalacaqmı?*

Mətn sona qədər oxunur.

Şagirdlərin mətni oxuyub-qavramalarını yoxlamaq üçün suallar: *Kobralar niyə qəzəblənmişdi? Qisas almaq üçün necə plan qurdular? Kobraların planını kim pozdu? Döyüşün sonunda kim qalib gəldi?*

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). İnteqrasiya dil qaydası. Şagirdlər heyvanlara uyğun obrazların adlarını müəyyən edirlər. Nəyə görə böyük hərf ilə yazıldığını qeyd edirlər.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətndə hadisənin baş verdiyi məkanı, baş qəhrəmanı və digər obrazları, hər iki hissəyə uyğun əsas epizodları müəyyən edərək hekayə xəritəsini tamamlayırlar.

Doğru cavab: Məkan – çayın qırağında evdə; baş qəhrəman – Rikki; obrazlar: Teddi və atası, Darsi, Çuçundra.

1-ci hissə üzrə epizodlar: *Teddinin ailəsinin Rikkini xilas etməsi; Rikki ilə Teddinin dost olması; Naqın Darsinin balasını yeməsi; Rikki ilə Naqın qarşılaşması.*

2-ci hissə üzrə epizodlar: *Naq və Naqaynanın intiqam planı; Çuçundranın plandan xəbər tutması; Naqın evə girməsi; Rikkinin Naqı öldürməsi; Naqayna ilə Rikkinin döyüşü; Rikkinin qalib gəlməsi.*

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama və yarımbaşlıq üzrə bilik və bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Tapşırıq mətnin birinci və ikinci hissələri üzrə ümumiləşdirici xarakterlidir. Ona görə də əvvəlcə mətnin hər iki hissəsi suallarla xatırlanır:

- Mətnin giriş hissəsində nədən danışılır?
- Mətnin sonluğu necə yekunlaşır?
- Mətnin əsas hissəsində hansı epizodlar var?

Şagirdlər mətnin hissələrini və epizodlarını yarımbaşlıqlarla uyğunlaşdırırlar.

Doğru cavab: *Giriş – ç, 1-ci epizod – e, 2-ci – a, 3-cü – d, 4-cü – c, 5-ci – b.*

Dil qaydaları

4.1.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin xüsusi isimlərin yazılışı haqqında biliklərinin tətbiqinə yönəlmişdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Oxuduğu mətnədə hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnin hissə və epizodlarına uyğun yarımbaşlıqları müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətn və onun hissələrinə uyğun hekayə xəritəsini təmməlayır.	Tap. A (iş dəftəri)
Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərs. Munqo

- Dərslük: səh. 70
- İş dəftəri: səh. 46

Təlim məqsədləri

- Mətndəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Mətnə aid məlumatları uyğun hissə və ya yarımbaşlıqlarla əlaqələndirir (st. 2.2.2).
- Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin hissələrini uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır (st. 1.1.1).
- Verilmiş açar söz və söz birləşmələrindən istifadə edərək kiçikhəcmli mətn yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	BİBÖ üsulu ilə müzakirə
2	Oxu	“Munqo” mətninin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	“Munqo” mətni əsasında yarımbaşlıqların müəyyən olunması
4	Dinləmə	Dinləmə mətninə uyğun yarımbaşlıqların tərtibi
5	Yazı	Yarımbaşlıqlar əsasında informativ mətnin yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim lövhədə BİBÖ cədvəli çəkir. Cədvəlin birinci xanasına şagirdlərin marağı haqqında bildiklərini yazır, ikinci xanasında daha nələr öyrənmək istədikləri qeyd olunur. Cədvəlin üçüncü xanası boş saxlanılır.

Oxu

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Səssiz oxu. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, qeyd götürmə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir. Şagirdlər müəyyən vaxt ərzində mətni səssiz oxuyurlar. Mətn oxunduqca vərəqdə öyrəndikləri yeni məlumatları qeyd edirlər. Sonra müzakirə nəticəsində əldə edilmiş yeni məlumatlar BİBÖ cədvəlinin üçüncü xanasına əlavə edilir.

“Yadda saxla” rubrikası. Rubrikadakı məlumat müəllim tərəfindən şərh edilir. Məqsəd şagirdlərin bədii və informativ mətnlərin xüsusiyyətlərini ayırd edə bilməsidir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Tapşırıq mətnin strukturu üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirərkən əvvəlcə sual şəklində verilmiş yarımbaşlıqlarla tanış olurlar. Sonra isə həmin yarımbaşlıqları “Munqo” mətninin abzasları ilə uyğunlaşdırırlar. Müzakirə nəticəsində doğru cavablar müəyyən edilir.

Doğru cavab: A – 5, B – 3, C – 6, Ç – 1, D – 2, E – 4.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni təhlil etmə bacarıqlarının formalaşmasına xidmət edir.

Doğru cavab: “Rikki-Tikki-Tavi” mətninin məzmunundan aydın olur ki, manqust siçovul ilə dostluq edir. Ancaq “Munqo” mətninin 4-cü abzasında siçovulla qidalanması öz əksini tapır. Bu isə o deməkdir ki, siçovul manqust ilə dost ola bilməz.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirməzdən öncə şagirdlərin nəzərinə çatdırır ki, mətni diqqətlə dinləməlidirlər ki, mətnin məzmununa uyğun yarımbaşlıqlar yaza bilsinlər.

Kobralar, əsasən, Asiya, Avstraliya və Afrikanın çöllərində yaşayırlar. Zəhəri öldürücü olduğuna görə Hindistanda minlərlə insanın ölümünə səbəb olur.

Onların uzunluğu 1–6 metr arasında dəyişir. Bu ilanlar qırmızı, qaraşın və sarı rəngdə olurlar.

Kobralar başlarını yuxarı qaldıraraq hücum edirlər. Qəzəblənəndə boyunlarını şişirə bilirlər. Bununla onlar rəqiblərinin gözündə daha böyük görünürlər. Kobralar insana yalnız təhlükə hiss etdikdə hücum edirlər.

Kobraların bəzən rəqs etdiyini görmək olar. Əslində, rəqs edə bilmirlər. Onlar kardırlar. Sadəcə, musiqçinin ifa etdiyi fleytanın – musiqi alətinin ritminə uyğun hərəkət edirlər.

Şagirdlər mətni dinlədikdən sonra müəllim məzmununa uyğun suallar verir:

- Kobralar harada yaşayırlar?
- Kobraların görünüşü necədir?
- Kobralar rəqibinə necə hücum edir?
- Kobralar necə rəqs edirlər?

Suallar şagirdlərə mətnin məzmununu yadda saxlamağa kömək edəcək və eyni zamanda yarımbaşlıq yazmaq üzrə istiqamətləndirəcək.

Mətn dinləmə mətni olduğu üçün şagirdlərə yarımbaşlıq yazmaq nisbətən çətin ola bilər. Ona görə də tapşırığın qruplarla yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın əsas məqsədi informativ mətn yazmaq bacarığının formalaşdırılmasıdır. Tapşırıqda yarımbaşlıq və açar sözlərin verilməsi şagirdlərin kiçikhəcmli informativ mətn yazmalarına kömək edir. Yaxşı oldu ki, sonda şagirdlər yazdıqlarını mətn halında səsləndirsinlər.

Şagirdlərin qurduqları mətn təxmini belə ola bilər:

Dəvəquşular Afrikada sürü halında yaşayır.

Dəvəquşu ən böyük quşdur. Çəkisi 130 kq-dır. 2 m-dən çox hündürlüyü, uzun ayaqları və qısa, yastı dimdiyi var.

Dəvəquşu öz yumurtasını qumda gizlədir. 3–8 yumurta qoyur. Yumurtasının çəkisi 1 kiloqram yarım olur.

Dəvəquşu ot, bitki, həşərat, kiçik məməli və ilanla qidalanır.

Dəvəquşular 50 ildən çox ömür sürürlər.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər şeiri oxuyur və A tapşırığında verilmiş yarımbaşlıqlara uyğun məlumatları müəyyən edirlər.

Doğru cavab: b, b, b, a, a, d, ç.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə verilmiş yeni məlumatları müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnin abzaslarına uyğun yarımbaşlıqları müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu informativ mətnə istinad etməklə bədi mətndəki məlumatların həqiqətə uyğunluğunu dəyərləndirir.	Tap. Ç (dərslük)
Dinlədiyi məlumatları uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.	Tap. D (dərslük)
Yarımbaşlıqlara uyğun mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

4-cü dər. Cümlənin məqsədə görə növləri

- Dərslük: səh. 71
- İş dəftəri: səh. 47

Təlim məqsədləri

- Verilmiş söz və söz birləşmələrindən nəqli, sual, əmr cümlələri qurur (st. 4.1.6).
- Məqsədə görə cümlənin növlərini qruplaşdırır (st. 4.1.6).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cümlə növlərinin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Cümlənin məqsədə görə növlərinin qruplaşdırılması; nəqli, sual və əmr cümlələrinin qurulması
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Rikki-Tikki-Tavi” mətninin məzmununa aid sual verir və sualını lövhədə yazır:

– *Rikkini kim xilas etmişdi?*

Şagirdlərdən nəqli cümlə şəklində aldığı cavabı lövhədə yazır:

Rikkini Teddinin ailəsi xilas etmişdi.

Müəllim hər iki cümlənin növünü müəyyən-ləşdirməyi tapşırır. Bununla da şagirdlərin cümlənin növləri üzrə bilikləri xatırlanır.

Dil qaydaları

Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlərdən söz birləşməsi şəklində verilmiş yarımbaşlıqları nəqli və sual cümləsi ilə ifadə etmək tələb olunur. Müəllim əvvəlcə tapşırıqda verilmiş nümunəni şərh edir. Sonra şagirdlər səhifə 69-da C tapşırığında verilmiş yarımbaşlıqları bir-bir oxuyub onların aid olduğu hissəni xatırlayırlar. Şagirdlər bəzi yarımbaşlıqlara aid cümlələr qurmaqda çətinlik çəkə bilirlər. Bu zaman müəllim mətndə həmin yarımbaşlığın aid olduğu hissəni başqa cür adlandırmağı tapşıra bilər. Məsələn, “Əsərin qəhrəmanı haqqında ümumi məlumat” yarımbaşlığını sual və nəqli cümlə şəklində belə ifadə etmək olar: 1. Əsərin qəhrəmanı kimdir? 2. Əsərin qəhrəmanı Rikki adlı manqustdur.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlərin cümlənin məqsədə görə növləri haqqında bilikləri genişləndirilir.

4.1.6 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq “Diqqət et” rubrikasında verilmiş biliklərin mənimsənilməsinə xidmət edir. Şagirdlər məqsədə görə cümlənin növlərini qruplaşdırırlar.

Düzgün cavab: Nəqli cümlə: *Sevil məktəbə tələsir. Səma dərslərini həvəslə öyrənir. Leyla üçüncü sinifdə oxuyur.*

Sual cümləsi: *Aysel nə vaxt gələcək? Aydın harada yaşayır?*

Əmr cümləsi: *Oturan zaman kürəyini düz saxla. Kitabın vərəqlərini əzmə. Dərsə gecikməyin.*

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər məqsədə görə cümlənin növlərini müəyyən edirlər.

4.1.6 Tapşırıq C (dərslük). Müəllim əvvəlcə tapşırıqda verilmiş nümunəni izah edir. Daha sonra kollektiv olaraq 1-ci söz sırasından nəqli, sual və əmr cümlələri qurulur. Müəllim şagirdlərə sual cümləsi qurarkən sual sözlərindən və ya intonasiyadan istifadə olunmasını xatırladır. Şagirdlər müxtəlif sual sözləri səsləndirirlər. Növbəti söz sıralarından cümlələr qurmaq şagirdlərə tapşırılır. Tapşırıq cümlələrlə iş formasında da yerinə yetirilə bilər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər söz və ya söz birləşmələrindən nəqli, sual, əmr cümləsi qurub yazırlar.

Düzgün cavab: Uşaqlar quşlara dənlük düzəldilər. Uşaqlar quşlara dənlük düzəldilər? Uşaqlar, quşlara dənlük düzəldin.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Fəndaxili şaquli inteqrasiya (1-ci sinif. Cümlənin məqsəd və intonasiyasından asılı olaraq onu müvafiq durğu işarəsi ilə tamamlayır (st. 4.1.7)). Tapşırıq şagirdlərin cümlənin sonunda durğu işarələri üzrə biliklərini möhkəmləndirir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlələri məqsədinə görə qruplaşdırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Nəqli, sual, əmr cümlələri qurur.	Tap. A, C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

fəsil 4 ANTARKTİDA SAKİNLƏRİ

1-ci dər. Pinqvin balası

- Dərslik: səh. 72–74
- İş dəftəri: səh. 48

Təlim məqsədləri

- Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Mətdəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Epizodların mətdəki ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir (st. 2.2.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə Antarktida sakinləri haqqında müzakirə
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Pinqvin balası” mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
3	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim suallarla şagirdlərin diqqətini fəslin adına yönəldir:

– Hansı materikləri tanıyırsınız? Antarktida materiki isti, yoxsa soyuq materikdir? Orada insanlar yaşayırmı? “Antarktida sakinləri” söz birləşməsinə necə başa düşürsünüz?

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər pinqvin haqqında bildiklərini söyləyirlər və daha nələr bilmək istədiklərini deyirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

“Söz boğçası” rubrikası. Oxu fəaliyyətinə keçməzdən əvvəl müəllim şagirdlərin diqqətini “söz boğçası”na yönəldir. Söz boğçası üzrə işin təşkili sərbəst oxu fəaliyyətinə xidmət edir. Şagirdlər yeni sözlərin mənasını təxmin edirlər. Müəllim yeni sözlərin dəqiq izahını verir.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Yeni sözlərin mənimsədilməsinə xidmət edir.

2.2.3 “Pinqvin balası” mətni. Qruplarla oxu. Müəllim şagirdləri 3 qrupa bölür və hər qrupa

mətnin bir hissəsini oxumağı və pinqvin haqqında öyrəndikləri yeni məlumatları müzakirə edib iş vərəqində yazmağı tapşırır.

Qrupların təqdimatı dinlənilir. Pinqvin haqqında əldə olunan yeni məlumatlar ümumiləşdirilir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə oxu fəaliyyətindən öncə tapşırıqlar ki, oxu zamanı üzərində ulduz işarəsi olan cümlələrlə rastlaşdıqda haşiyəyə diqqət etsinlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını yoxlamaq məqsədi daşıyır. Doğru cavab: C, E, A, D, B, C.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətnə əsasən hekayə xəritəsini tamamlamaqla mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Mətn böyük olduğu üçün epizodların məzmununu yarımbaşlıq şəklində yazmaq tövsiyə edilir. Bununla şagirdlər yarımbaşlıq yazmaq bacarıqlarını da möhkəmləndirirlər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərə hekayə xəritəsindəki epizodlar yerinə B tapşırığındakı cümlələri ardıcıl yazmaq tapşırıqla bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi mövzu haqqında danışır.	Tap. A (dərslik)
Mətdən yeni məlumatları seçir.	“Pinqvin balası” mətni
Mətdəki hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. B (dərslik)
Verilmiş izaha uyğun sözləri müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətn üzrə hekayə xəritəsini tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllim növbəti dərse dərslikdəki C tapşırığının (səh. 74) yerinə yetirilməsi üçün şagirdlərə Antarktidanın təbiəti və heyvanat aləmi haqqında araşdırma aparmağı tapşırır.

Diferensial təlim

Müəllim araşdırma aparmaq imkanı olmayan şagirdlərə kömək üçün aşağıda verilmiş məlumatları təqdim edib təqdimata hazırlaşmağı tapşırıb bilər.

Antarktida sakinləri

Antarktida ən soyuq və küləkli materikdir. Qalın buz qatı ilə örtülüb. Burada yaşayış üçün heç bir şərait yoxdur. Hətta heyvanların sayı da azdır. Burada əsasən suitilər və balinalar yaşayır. Ən iri yırtıcı heyvanı isə su bəbiridir.

Balina – Yer kürəsinin ən nəhəng məməlisidir. Balinalar sürətlə böyüyür, bir saatda təxminən 3 kiloqram artırlar. Balinaların balıqdan fərqi onların hava ilə nəfəs almasıdır. Ona görə də suyun altında daim qala bilmirlər, iki saatdan bir suyun səthinə qalxırlar ki, ağ ciyərlərinə hava yığınsınlar. Əsasən, balıqla qidalanırlar. Balinalar balalarını süd ilə bəsləyirlər.

Göy balina Yer üzündə indiyədək yaşamış ən böyük canlıdır. Onların çıxardığı səslər melodikdir, sanki mahnı oxuyurlar.

Su bəbiri – sürüşkən bədəni ona suda sürətlə üzməyə imkan verir. Uzunluğu 3–4 metr olur. Çəkisi 270–400 kq-dır. Yuxarı hissəsi tünd-boz, aşağı nahiyəsi isə gümüşü-ağ rəngə malikdir. Başında boz ləkələr var.

Su bəbiri suiti və pinqvinlərlə qidalanır. Onlar tənha yaşayır, 26 il ömür sürürlər.

Pinqvin – quşlar sinfinə aid olsalar da, uça bilmirlər, ancaq yaxşı üzürlər. Onlar həmçinin qayğıkeş “valideynlərdir”. Antarktida kimi soyuq yerdə yumurtadan bala çıxarmaq asan iş deyil. Yumurtaları şaxtadan qorumaq vəzifəsi erkək pinqvinlərin üzərinə düşür. Onlar yumurtaları ayaqları arasında yerləşdirir və üstünü isə qarınları ilə örtürlər.

Pinqvinlər həyatlarının yarısını suda keçirirlər. Onlar çətinliklə gəzirlər. Təhlükədən uzaqlaşmaq üçün üzüüstə uzanır və qanadlarının köməyi ilə buzun üstündə sürüşürlər. Bu zaman elə sürətlə hərəkət edirlər ki, onlara çatmaq qeyri-mümkün olur. Ağ-qara rəngdə olmaları isə onlara həm quruda, həm də suda yırtıcılardan gizlənməyə kömək edir.

Suiti – təxminən 4 metr uzunluğa malik olur. Su altında 60 dəqiqə qala bilər. Bəzi suiti növləri payızda yeni yaranan buzları qazıb özlərinə yer düzəldirlər.

2-ci dərs. Şərh

• Dərslik: səh. 74 • İş dəftəri: səh. 49

Təlim məqsədləri

- Əldə etdiyi məlumatlara və ya təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir (st. 2.2.3).
- Mətnin məzmununun zənginləşdirilməsində haşiyənin rolunu müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir (st. 2.1.1).
- Mövzu ilə bağlı araşdırma apararaq təqdimatlar edir (st. 1.2.1).
- Dinlədiyi şifahi təqdimatı meyarlar əsasında dəyərləndirir (st. 1.1.2).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** araşdırma materialları və izahlı lüğət.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualları üzrə müzakirə
2	Oxuyub-qavrama	Mətn qurma; mətnə aid məlumatların müəyyən edilməsi; “şərh” anlayışının mənimsədilməsi
3	Söz ehtiyatı	Sözlərin izahının müəyyən olunması
4	Danışma	Araşdırma materialları əsasında şifahi təqdimat
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin diqqətini “Pinqvin balası” mətnindəki haşiyəyə yönəldir və soruşur:

– *Mətndəki haşiyələrdən hansı məlumatları əldə etdiniz?*

Oxuyub-qavrama

“**Yadda saxla**” rubrikası. Oxuyub-qavrama və danışma bacarığının inkişafı üçün şagirdlərə bu və ya digər anlayışların mənimsədilməsi vacibdir. Şagirdlər rubrikada şərh haqqında verilən məlumatı oxuyurlar.

2.2.3 Tapşırıq A (dərslik). Qruplarla iş. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına xidmət edir.

Müəllim şagirdləri qruplara ayırır. Şagirdlər əldə etdikləri məlumatlara və təxəyyüllərinə əsasən pinqvin balasının itməsi epizodunu ge-

nişləndirirlər. 2-ci haşiyədə verilmiş “Bəzən iri buz parçaları qayalardan qopur və okean sularında üzür” məlumatı şagirdlərin mətn qurmasına kömək edir.

Qrupların təqdimatı dinlənir və aşağıdakı meyarlar əsasında qurulan mətnlər qiymətləndirilir.

1. Məndəki hadisələr məntiqi ardıcılıqla sıralanır.

2. Qurulan mətnlə “Pinqvin balası” mətnindəki məlumatlar bir-birini tamamlayır.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin analiz etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Doğru cavab: 1-ci, 2-ci, 4-cü, 6-cı cümlədəki fikirlər mətndən alınan məlumatlardır. 1-ci və 2-ci cümlədəki məlumatlar məndəki haşiyədə verilmişdir.

Söz ehtiyatı

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlərin frazeoloji ifadələr üzrə söz ehtiyatının artırılmasına xidmət edir.

Doğru cavab: 1 – ç, 2 – c, 3 – b, 4 – a.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərə həmin sözlərin işləndiyi cümlələri tapıb oxumaq tövsiyə olunur.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətni oxuyur, lüğətdən istifadə edərək *hürgüc*, *səhra* və *yovşan* sözlərinin mənasını yazırlar. Tapşırıq həmçinin haşiyə və şərh anlayışı üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcəni həll edir və izahlara uyğun sözləri müəyyən edib yazırlar.

Doğru cavab: karvan, sarvan.

Danışma

1.2.1, 1.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığa əsasən şagirdlər araşdırma aparıb əldə etdikləri məlumatları təqdim etməlidirlər. Müəllim şagirdlərə təqdimatdan öncə şifahi təqdimatı qiymətləndirmə rubrikini təqdim edir və təqdimat zamanı bu məqamları göz önündə saxlayırlar. Şifahi təqdimat rubrikində aşağıdakı meyarlar öz əksini tapa bilər. Müəllim cədvələ əlavə meyarlar da yazma bilər:

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Aydın səsle danışdı.			
Nitqi anlaşılıq idi.			

Mövzudan kənara çıxmırdı.			
Təqdimat zamanı mövzuya uyğun şəkillər nümayiş etdirirdi.			

Şagirdlər bir-birinin təqdimatını verilmiş meyarlar əsasında qiymətləndirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əldə etdiyi məlumatlara və ya təxəyyülünə əsasən mətnə yeni epizodlar əlavə edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnin məzmununun zənginləşdirilməsində haşiyənin rolunu müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Araşdırma materialları əsasında şifahi təqdimat edir.	Tap. C (dərslük)

3-cü dərslük. Sifət

- Dərslük: səh. 75
- İş dəftəri: səh. 50

Təlim məqsədləri

- Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirir (st. 4.1.5).
- Varlıq bildirən sözlərə uyğun əlamət və ya keyfiyyət bildirən sifətlər seçir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Necə? sualına cavab verən sözlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Sifət haqqında məlumat; əlamət və keyfiyyət bildirən sözlərin müəyyənləşdirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin əlamət bildirən sözlər haqqında aşağı siniflərdə aldıkları

biliklərin təkrarına yönəlib. Şagirdlər necə? sualına cavab verən sözləri müəyyən edirlər.

Dil qaydaları

“**Bunları bilməliyəm**” rubrikası. Şagirdlər aşağı siniflərdən əlamət bildirən sözlər üzrə ilkin biliklərə yiyələniblər. İndi isə bu söz qrupunun “sifət” adlandığını öyrənir və sifət haqqında bilikləri dərinləşdirir. Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirmək üzrə yeni biliklər verilir.

4.1.5 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin “Bunları bilməliyəm” rubrikasında sifət haqqında aldıkları biliklərin mənimsənilməsinə yönəlib. Şagirdlər B tapşırığında keyfiyyət bildirən sifətləri, iş dəftərindəki A tapşırığında isə əlamət bildirən sifətləri seçərək cümlələri tamamlayırlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər əlamət və keyfiyyət bildirən sözləri fərqləndirir və cədvəlin uyğun xanalarına yazırlar.

Düzgün cavab:

Əlamət bildirən sifətlər	Keyfiyyət bildirən sifətlər
kiçik, əyri, enli, yoğun, nazik, yumru	gözəl, mərd, cəsur, təmizkar, sevimli, səmimi

4.1.5 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin həm sifət, həm də əksmənalı sözlərlə bağlı biliklərinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: ağıllı – ağılsız, yaxın – uzaq, qaranlıq – işıqlı.

Şagirdlər tapşırıqda verilmiş atalar sözlərini müzakirə edib öyrənə bilirlər. Bu onların söz ehtiyatının artırılmasına kömək edər.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər əvvəl cümlələri oxuyur və cümlədəki keyfiyyət bildirən sifətləri seçirlər.

2. Sonra keyfiyyət bildirən sifətin aid olduğu varlığı müəyyən edib ona uyğun əlamət bildirən söz seçməlidirlər. Məsələn, 1-ci cümlədə “dadlı” sözü almanın keyfiyyətini bildirir və bu sözü əlamət bildirən sözlə əvəz etmək üçün “alma” sözünə diqqət etmək lazımdır. Verilmiş sözlər içərisində “alma” sözünə uyğun gələn “qırmızı” sözdür.

Düzgün cavab: 1. dadlı – qırmızı; 2. şirin – yumru; 3. ağıllı – gözəl; 4. ucaboy – cəsəratli; 5. acgöz – boz.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirir.	Tap. B (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Varlıq bildirən sözlərə uyğun əlamət və ya keyfiyyət bildirən sifətlər seçir.	Tap. C (dərslük), tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə şagirdlərə ensiklopediyaların nümayiş etdirilməsi (şərait varsa, dərslin kitabxanada keçirilməsi) tövsiyə olunur.

fəsil 5 DELFIN

1-ci dərs. Delfinlər

- Dərslik: səh. 76–77
- İş dəftəri: səh. 51

Təlim məqsədləri

- Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Mətndəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Verilmiş yeni məlumatları mətnin uyğun hissələrinə əlavə edir (st. 2.2.2).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** ensiklopediya kitabları və izahlı lüğət.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Delfin haqqında sual-cavab
2	Danışma	Mövzu üzrə müzakirə
3	Oxu	Şəkil və yarımbaşlıqların köməyi ilə mətnin məzmununun təxmin edilməsi
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– “Pinqvin balası” mətnində pinqvinin balasını kim xilas etdi? Heç delfin görmüsünüzmü? Delfin haqqında nə bilirsiniz? Sizcə, delfin balıqdır, ya məməli?

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər delfinin insanları xilas edə bilməsi fikrinə münasibət bildirirlər. Müəllim bu haqda çəkilmiş filmlərdən kiçik fraqmentlər də nümayiş etdirə bilər.

Tapşırıq B (dərslik). *Delfinlər haqqında söylədiyiniz məlumatları haradan əldə etmişiniz? Ca-*

vablar dinləndikdən sonra müəllim şagirdlərin diqqətini “Yadda saxla” rubrikasına yönəldir.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər indiyə qədər bir çox araşdırma tapşırıqları yerinə yetiriblər. Bu zaman müxtəlif mənbələrdən istifadə ediblər. İndi isə müəllim araşdırma işində daha etibarlı mənbə olan ensiklopediyalarla şagirdləri tanış edir. Ensiklopediyanın struktur elementlərini mənimsədir.

Oxu

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Səssiz oxu. Şagirdlərin diqqəti ensiklopediyadan verilmiş iki səhifədəki şəkillərə, yarımbaşlıqlara yönəldilir. Şagirdlər növbə ilə sual şəklində ifadə olunmuş yarımbaşlıqları oxuyur, həmin sualların cavabını təxmin edərək danışırlar.

Şagirdlər mətni səssiz oxuyur və öyrəndikləri yeni məlumatları dəftərlərində qeyd edirlər. Sonra əldə etdikləri yeni məlumatlar haqqında danışırlar. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqları ilə yanaşı, təqdim etmə bacarıqlarını da inkişaf etdirir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Oxu fəaliyyəti bitəndən sonra müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin təxmini mənasını soruşur. Sonra lüğətin köməyi ilə bu sözlərin mənasını aydınlaşdırırlar. Yeni sözlər “söz boğçası”na əlavə olunur.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq yeni sözlərin (*delfinari, qəlsəmə, ağ ciyər*) mənimsədilməsinə xidmət edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin fikrini izah etmə, əsaslandırma bacarıqlarını möhkəmləndirir. Şagirdlər mətnə əldə etdikləri məlumatlar əsasında balıq və delfinin fərqli xüsusiyyətləri haqqında danışırlar.

Düzgün cavab: 1. Balığın pulcuğu var, delfinin dərisi hamardır. 2. Balıq qəlsəmələrlə, delfin ağ ciyərləri ilə nəfəs alır. 3. Balıq kürü qoymaqla çoxalır, delfin bala dünyaya gətirir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq Ç-dəki danışma fəaliyyəti bu tapşırıqın sərbəst işlənməsinə imkan yaradır.

Düzgün cavab: Suda yaşayır, üzgəcləri var, cəld və sürətlə üzür – həm balığa, həm də məməliyə aiddir. Ağ ciyərləri ilə nəfəs alır, dünyaya bala gətirməklə çoxalır, balasını südlə bəsləyir – ancaq məməlilərə aiddir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavramasını yoxlayır. Şagirdlər faktoloji sualları cavablandırır və mətndə cavabı olmayan sualları müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: Delfinlər nə ilə qidalanırlar? Delfinlər neçə il yaşayırlar?

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin məzmununa uyğun məlumatların doğru və ya yanlış olduğunu müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: 1) doğru, 2) yanlış, 3) doğru, 4) doğru, 5) yanlış, 6) doğru, 7) doğru.

2.2.2 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər mətndəki yarımbaşlıqların məzmununa uyğun yeni məlumatları müəyyən edirlər. Tapşırıq mətnin məzmunu və strukturu üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Tapşırığı qruplarla iş formasında yerinə yetirmək olar.

Düzgün cavab:

Cümlə	Yarımbaşlıq
Delfin hər dəfə bir bacarığını nümayiş etdirdikdə məşqçi tərəfindən xırda balıqla mükafatlandırılır.	Delfini əhliləşdirmək olarmı?
Beyninin ölçüsünə görə delfin insandan o qədər də fərqlənir.	Balıq, yoxsa məməli heyvan?
Delfin balıqçılara sürü halında toplaşan balıqların yerini nişan verir.	Nəyə görə delfini insanın dostu hesab edirlər?
Delfinlər 14000 səs signalından istifadə edirlər.	Delfin danışa bilirmi?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiği məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B (dərslük)
Mətdəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir.	Tap. C (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)

Mətdəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. Ç, D (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)
Yarımbaşlıqlara uyğun olan məlumatları müəyyən edir.	Tap. E (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Araşdırma. Müəllim növbəti dərslə dərsləkdə səhifə 78-də C tapşırığının yerinə yetirilməsi üçün şagirdlərə “Dinozavrların nəslə niyə kəsildi?” mövzusunda araşdırma aparmağı tapşırır. Şagirdlərə bildirir ki, məlumat toplamaq üçün heyvanlar haqqında kitab və ya jurnallardan, ensiklopediya və ya internet resurslarından istifadə edə bilərsiniz.

Diferensial təlim

Araşdırma imkanı olmayan şagirdlərə aşağıdakı mətni təqdim edib təqdimata hazırlaşmağı tapşırmaq olar.

Dinozavrların nəslə niyə kəsildi?

Dinozavrlar təxminən 65 milyon il əvvəl yox olublar. Onların yox olması haqqında müxtəlif fikirlər səsləndirilir.

Mülahizələrdən biri belədir ki, Yer kürəsinə böyük bir asteroid düşmüşdür. Bu, böyük bir partlayışa səbəb olmuşdur. Nəticədə dinozavrların nəslə kəsilməsi.

Başqa bir fikrə görə, hava temperaturunun kəskin soyuması dinozavrların məhvina səbəb oldu.

Bəzi alimlər isə dinozavrların nəslinin kəsilməsini təbiətdə baş verən dəyişikliklərə görə qida ehtiyatının tükənməsi ilə əlaqələndirirlər.

Bütün bunlar hamısı sübut olunmamış fikirlərdir. Alimlər hələ də dinozavrların məhv olma səbəblərini araşdırırlar.

2-ci dərs. Delfin insanları nə üçün xilas edir?

- Dərslik: səh. 78
- İş dəftəri: səh. 52

Təlim məqsədləri

- Mətndəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mövzu ilə bağlı araşdırma apararaq təqdimatlar edir (st. 1.2.1).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** araşdırma materialları.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Ötən dərsin xatırlanması
2	Oxu	Mətnin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Delfin haqqında mülahizələr üzrə müzakirə
4	Danışma	Araşdırma materialları əsasında təqdimat
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər delfinlə bağlı öyrəndikləri maraqlı və qəribə məlumatlar haqqında təəssüratlarını bölüşürlər.

Oxu

2.2.3 “Delfin insanları nə üçün xilas edir?”

mətni. Səssiz oxu. Şagirdlər mətni müəllimin verdiyi vaxt ərzində səssiz oxuyur, delfinlər haqqında öyrəndikləri yeni məlumatları qeyd edirlər. Sonra yeni məlumatlar müzakirə edilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Müəllim lövhədə

cədvəl çəkir və soruşur:

– *Mətnə delfinlərin insanları xilas etmələri haqqında hansı mülahizələr verilmişdir?*

Şagirdlər mülahizələri səsləndirdikcə müəllim cədvəldə qeyd edir:

Delfin bunu yardım məqsədilə edir.	Delfin əyləncə üçün edir.	Delfin qidasını qorumaq üçün edir.

Şagirdlər hansı mülahizə ilə razı olduqlarını söyləyib fikirlərini əsaslandırırırlar.

“Yadda saxla” rubrikası. Bölmənin aparıcı xətti şagirdlərin araşdırma bacarıqlarının inkişafıdır. Rubrikada verilən məlumatlar da araşdırma mətnləri ilə bağlıdır. Əvvəlki dərslərdə informativ mətnin strukturu ilə tanış olan şagirdlər indi informativ mətnlərin məzmun müxtəlifliyi haqqında məlumat alırlar. Belə ki, bəzi informativ mətnlər “mülahizələr” əsasında qurulur. Şagirdlər bu dərstdə mülahizələrdən ibarət mətn nümunəsi ilə tanış oldular. Müəllim bu cür mətnlərin necə yazılması haqqında şagirdlərə məlumat verir.

1. Belə mətnlər, əsasən, hər kəsi maraqlandıran, mübahisə doğuran bir mövzu haqqında olur.

2. Mövzu üzrə konkret sual qoyulur və sual ətrafında araşdırma aparılır.

3. Araşdırmaların nəticəsində ortaya çıxan müxtəlif fikirlər ümumiləşdirilir və mətn halına salınır. Bu mətnlər də giriş, əsas və sonluq hissədən ibarət olur.

4. Belə mətnlərin sonunda mətni yazan şəxsin mövzu ilə bağlı fikirləri, münasibəti əks olunur.

Müəllim şagirdlərin diqqətini “Delfin insanları nə üçün xilas edir?” mətninin strukturuna yönəldir. Mətnin giriş, əsas və sonluq hissələri müəyyən edilir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər müxtəlif mənbələrdən araşdırma apararkən zidd fikirlərlə qarşılaşa bilərlər. Bu zaman onlar həmin məlumatları mətnə mülahizə şəklində əks etdirə bilərlər. Müəllim həmçinin belə mətnlər üçün xarakterik olan sabit ifadələri şagirdlərin diqqətinə çatdırır. Məsələn, ... *fikrinə görə; deyilənə görə; ... adlı jurnalda göstərilir ki, ...; bəzi araşdırmaçıları deyirlər ki, ...; digər fikir budur ki, ...* və s.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərə “Tutuquşu danışımı?” adlı informativ mətn təqdim olunur. Məqsəd şagirdlərin oxuyub-qavrama, yazı bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı, onları mülahizələrdən ibarət mətnlə daha yaxından tanış etməkdir. Şagirdlər əvvəlcə tutuquşu haqqında bildiklərini, sonra tutuquşu haqqında bilmək istədiklərini yazırlar. Daha sonra tutuquşu haqqında verilmiş mətni oxuyaraq yeni öyrəndikləri məlumatları seçib yazırlar.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin araşdırma və təqdim etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Şagirdlər mövzu ilə bağlı əldə etdikləri məlumatları təqdim edirlər. Təqdimat zamanı istifadə etdikləri mənbələr barədə də məlumat verirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnə əldə etdiyi yeni məlumatları müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Araşdırma materialları əsasında şifahi təqdimat edir.	Tap. C (dərslük)

3-cü dər. Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslük: səh. 79
- İş dəftəri: səh. 53

Təlim məqsədləri

- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat və rəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir (st. 3.1.4).
- Özünün və başqasının yazısında orfoqrafik səhvləri müəyyən edir (st. 4.1.3).
- Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirir (st. 4.1.5).
- Cümləni söz və ya söz birləşməsindən fərqləndirir (st. 4.1.6).
- Verilmiş söz və söz birləşmələrindən nəqli, sual, əmr cümlələri qurur (st. 4.1.6).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual-cavab
2	Yazı	Məlumat və rəqi əsasında Venn diaqramının tərtib edilməsi
3	Dil qaydaları	Əlamət və keyfiyyət bildirən sifətlər; söz birləşməsi və cümlə; cümlənin məqsədə görə növləri
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– *Ceyran və maral haqqında nə bilirsiniz?*

Yazı

3.1.4 Tapşırıq A (dərslük). Cütlərlə iş. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama və məlumatları diaqram şəklində təqdim etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Cütlər məlumat və rəqini oxuyub maral ilə ceyranın oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirirlər. İş və rəqində Venn diaqramı tərtib edib məlumatları diaqramın uyğun hissələrində yazırlar. Sonda cütlər tərtib etdikləri diaqramı təqdim edirlər.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin orfoqrafik biliklərini möhkəmləndirmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər fərqləndirilmiş sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etməklə cümlələri köçürürlər. Sonra lüğət vasitəsilə yazılarını yoxlayırlar.

Sözlərin düzgün yazılışı: Məstan, guppultu, tüstüsü, bitkiləri, haqqında, istəyirdilər, həftəsonu, mürəkkəb, Səftər, həтта, iştaha.

4.1.5 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin sifət haqqında öyrəndikləri biliklərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib. Şagirdlər əlamət bildirən sifətləri seçib (*mavi, qısa, çəhrayı, yaşıl, ağ*) cümlədə işlədirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlərdən əlamət və keyfiyyət bildirən sifətləri fərqləndirmək tələb olunur. Şagirdlər hər bir sıradakı fərqli sifəti müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: ç, b, a, ç.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdəki boşluqların yerinə uyğun sifətlər yazmaqla cümlələri tamamlayırlar.

Uyğun cavablar: *İsti havada nazik paltar geyinmək lazımdır.*

Uca dağların başı ağappaq qarla örtülmüşdü.

Günəş ağıllı və çalışqan qızıdır.

Cəsür əsgər hiyləgər düşməyə qalib gəldi.

4.1.6 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cədvəlindəki sütunlarında uyğun olmayan məlumatı müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümləni fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər. Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra şagirdlərin seçimlərini əsaslandırması tövsiyə olunur.

Düzgün cavab: “Delfin ağ ciyəri ilə nəfəs alır” cümlədir və “söz birləşməsi” sütununda yerləşə bilməz.

“İlqarın şəkilli ensiklopediyası” söz birləşməsidir. Cədvəlin “cümlə” sütununda yer ala bilməz.

4.1.6 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş söz birləşmələrindən nəqli, sual və əmr cümləsi qurub yazırlar.

Düzgün cavab: Nəqli cümlə: *Uşaqlar ətraf mühiti çirklənmədən qoruyurlar.*

Sual cümləsi: *Uşaqlar ətraf mühiti çirklənmədən necə qoruyurlar?*

Əmr cümləsi: *Uşaqlar, ətraf mühiti çirklənmədən qoruyun.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Fəndaxili şaquli inteqrasiya (1-ci sinif. Cümlənin məqsəd və intonasiyasından asılı olaraq onu müvafiq durğu işarəsi ilə tamamlayır (st. 4.1.7)). Şagirdlərin cümlənin məqsədə görə növləri üzrə bilikləri möhkəmləndirilir. Tapşırıq iki mərhələdə icra edilir:

1. Şagirdlər cümlələri köçürdükdən sonra oxuyur və cümlənin növünü müəyyən edirlər.

2. Cümləyə uyğun durğu işarəsini yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İki varlıq arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətləri diaqram vasitəsilə təqdim edir.	Tap. A (dərslük)
Əlamət və keyfiyyət bildirən sözləri fərqləndirir.	Tap. B (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Söz birləşməsi və cümləni fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)
Verilmiş söz və söz birləşmələrindən nəqli, sual, əmr cümlələri qurur.	Tap. Ç (iş dəftəri)

Mövzu	Təbii fəlakətlər	
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	Oxunan mətnin təxəyyülə uyğun davam etdirilməsi Şifahi təqdimat üçün mətnin hazırlanması
	Söz ehtiyatı	Verilmiş izah, əlamətə uyğun sözün müəyyən olunması Yeni sözlər: tir, şax, artırma, təlaşla, yeganə, ləngərləmək, səviyyə, leysan, komissiya, diktör, tələtüm, estakada, nasazlıq, bal, buruq, kəskinləşmək, qasırga, sinoptik, proqnoz, şığımaq, şahid, qamarlamaq.
	Oxu	Bədii və informativ mətnlərin fərqləndirilməsi Obrazların nitqindəki hiss-həyəcanın müxtəlif səs çalarları ilə ifadəsi Dialoqlarda obrazların nitqinin fərqləndirilməsi Qrafik informasiyanın oxunması
	Yazı	Hadisə yerindən xəbər (məlumatın) yazılması Müəyyən epizoda aid dialoqun yazılması Müsahibənin yazılması Qrafik təsvirin (cədvəlin) rəbitəli mətnə çevrilməsi Dinləmə mətninə aid faktların qrafik təsvir (cədvəl) şəklində verilməsi Şeir yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözlərin tərkibinin müəyyən edilməsi Mürəkkəb sözlərin düzgün yazılışı Şəxs adlarının yaranması
	Filoloji anlayışlar	Fakt və təxəyyül, istinad (informativ məndəki faktlara istinad etməklə bədii məndəki faktların müəyyən edilməsi)
Kompetensiyalar		Təbii fəlakətlə təbiət hadisələrinin fərqləndirilməsi; adi fəlakətlə təbii fəlakət arasındakı fərqin müəyyən edilməsi

Bu bölmədə təbii fəlakətlərdən bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Əsas məqsəd şagirdlərin maraq dairəsində olan mövzulardan istifadə etməklə onların dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, mövzu ilə bağlı söz ehtiyatını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Bədii və informativ mətnləri fərqləndirir, sadə formada təhlil edir.
- Verilmiş mövzu ilə bağlı şifahi təqdimat hazırlayır.

Mənimsəməkdə çətinlik doğuran məqamlar:

- Rəbitəli mətnin qrafik təsvirə çevrilməsi;
- Qafiyə və ritmi gözləməklə şeirin yazılması;
- Hadisə yerindən olan xəbər mətn tələblərinə uyğun yazılması.

Diferensial təlim

Bu bölmənin tədrisində mürəkkəb sözlərin mənimsədilməsi prosesində diferensial yanaşma müsbət nəticə verir.

Bu bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: *iş vərəqləri, təbii fəlakətlərə aid illüstrasiyalar, mövzuya aid məlumat vərəqləri və s.*

fəsil 1 SEL

Bölməyə giriş dərsi

- Dərslik: səh. 80–81
- İş dəftəri: səh. 54

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını izah edir (st. 2.1.1).
- Mətni sürətli, səlis, aydın səsle oxuyur (st. 2.2.1).
- Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Əldə etdiyi verbal və vizual məlumatları ümumiləşdirərək təqdimat üçün mətn hazırlayır (st. 3.1.4).

- **Köməkçi vasitələr (təchizat):** müxtəlif təbii fəlakətlərə aid illüstrasiyalar.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Təbii fəlakətlər haqqında söhbət
2	Oxuyub-qavrama	Tapmacaların oxusu və açmasının müəyyən edilməsi
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Dil qaydaları	Yaxınmənalı isimlərin və əksmənalı sifətlərin müəyyən edilməsi
5	Yazı	Yazılı təqdimat mətninin hazırlanması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə **yanğın, zəlzələ** sözlərini yazıb şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

1. *Sizcə, zəlzələ və ya yanğın olacağını əvvəlcədən bilmək mümkündürmü?*

2. *Bu hadisələr zamanı insanlar hansı təhlükələrlə üzləşə bilərlər?*

3. *Başqa hansı hadisələr insan həyatı üçün təhlükəlidir?*

4. *Necə düşünürsünüz, insanlar bu hadisələrin qarşısını ala bilərləmi?*

Danışma

Müzakirənin məqsədi **fəlakət** sözünün mənasını anlatmaqdır. Şagirdlərin fikirləri dinlənilir.

Şagirdlər ehtiyatsızlıq üzündən baş verən hadisələrin adını çəkə bilərlər. Bu zaman vurğulanır ki, insan zəlzələnin baş verməsinin qarşısını ala bilməz. Evdə baş verən yanğının isə qarşısını almaq olar. Amma hər iki halda insan həyatını itirə bilər. Sonda o qənaətə gəlinir ki, insan itkisinə səbəb olan istənilən hadisə **fəlakətdir**.

1.2.3 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər təbii fəlakətlər haqqında bildiklərini söyləyirlər. Bu zaman adi təbiət hadisələrinin də adları çəkilə bilər. Müəllim söhbəti elə aparmalıdır ki, şagirdlər təbii fəlakətlə (*tufan, qasırğa, zəlzələ*) adi təbiət hadisəsinin (*yağış, qar, külək*) fərqi anlasınlar.

Müəllim yağış – sel, külək – qasırğa, qar – boran arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri izah edir. Şagirdlərə aydın olur ki, təbii fəlakət insanın gücündən və iradəsindən asılı olmayaraq baş verir, insan həyatı üçün təhlükə yaradır.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər söz boğçasındakı sözlərin mənasını söyləyirlər. Sonra onların izahını lüğətdən oxuyurlar.

Oxuyub-qavrama

2.1.1 Tapşırıq B (dərslik). Tapmacalar müxtəlif şagirdlər tərəfindən ifadəli oxunur. Hər tapmacanın son iki misrası xorla oxunur.

Oxunun bu cür təşkili tapmacanın açmasının müəyyənləşdirilməsində bütün şagirdlərin aktivliyini yüksəldir.

Boran və fırtına sözləri söz boğçasında verildiyinə görə 1-ci tapmacanın cavabını (*fırtına*) şagirdlər asanlıqla müəyyən edə bilərlər.

2-ci tapmacanın açması bəzi şagirdlərə çətinlik yarada bilər. Çünki bu təbii fəlakət bizim iqlim şəraiti üçün xarakterik deyil. Televiziya proqramlarını izləyən, mütaliyəyə həvəs göstərən şagirdlər söhbətin **sunamidən** getdiyini anlayacaqlar. “Söz boğçası”ndakı fəaliyyət də buna kömək edəcək.

3-cü tapmacanı şagirdlər, sadəcə, yanğın deyə cavablandırma bilərlər. Müəllim onları istiqamətləndirməlidir ki, söhbət təbii fəlakətdən gedirsə, bu, adi yanğın yox, **meşə yanğınıdır**.

4-cü tapmacanın cavabını (**vulkan**) tapmağa həm təsvir, həm də mətn kömək edəcək.

5-ci tapmacanın mətnindəki məlumatlardan (dağ başındakı qarın əriməsi, onun çaya tökülməsi, çayın coşması və s.) çıxış edən şagirdlər cavabın **daşqın** və ya **sel** olduğunu deyəcəklər.

6-cı tapmacanın mətninin (silkelənmə, titrəyiş, ayaq altdan yer qaçır) tufana heç bir aidiyyəti

olmadığına görə cavabın **zəlzələ** olması müəyyən olacaqdır.

Bundan sonra müəllim lövhədə cədvəl çəkir, şagirdləri dəvət edir, onlar öz fikirlərini yazırlar.

Bilirdim	Öyrəndim
Zəlzələ nəticəsində evlərin uçmasını	Zəlzələ təbii fəlakətdir.

Dil qaydaları. Söz ehtiyatı

2.1.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya (st. 2.1.3). Bu tapşırıq üç mərhələdən ibarətdir. 1-ci və 2-ci mərhələlərdə krossvordlar həll edilir, 3-cü mərhələdə verilmiş izahlar krossvordlarda alınan sözlərlə uyğunlaşdırılır.

1-ci mərhələ. Düzgün cavab:

Sürətli – asta, tənbel – qoçaq, kök – arıq, dar – geniş, nazik – qalın, əyri – düz, isti – soyuq. Çəhrayı xanalarda “tornado” sözü alınır.

2-ci mərhələ. Düzgün cavab:

Həvəs – maraq, soyğunçu – quldur, bostan – dirrik, yaz – bahar, qüsurlu – nöqsan, zəka – ağıl, kömək – yardım, say – miqdar. Çəhrayı xanalarda “quraqlıq” sözü alınır.

3-cü mərhələdə birinci izahın altında **tornado**, ikinci izahın altında **quraqlıq** sözləri yazılır.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim şagirdləri üç qrupa ayırır. Hər qrup iki təbii fəlakət haqqında təqdimat hazırlamalıdır:

Təqdimat hazırlamaq üçün titul səhifəsində verilmiş tapmacalardan, eləcə də onlara çəkilmiş illüstrasiyalardan istifadə edilməlidir.

Nümunə: *Fırtına çox güclü küləkdir. O, dənizdən başlayır, güclü dalğalar yaranır. Bu dalğalar gəmilər, dənizdə çalışan insanlar üçün çox təhlükəlidir. Fırtına quruda da dağıntılar törədir.*

Məşələrdə yanğın quraqlıqdan, ildırım çaxırkən ağacları qığılcım düşməsindən, insanların ehtiyatsızlığından baş verə bilər. Yanğın nəticəsində yaşillıq məhv olur, heyvanlar tələf olur. Yaxın ərazilərdə yaşayan insanlar da ziyan çəkə bilərlər.

Tapşırıq şagirdlərdə verbal və vizual məlumatları ümumiləşdirərək yazıya çevirmək və təqdimat hazırlamaq bacarığını formalaşdırır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Yeni sözlərin mənasını təxmin edərək lüğətlə dəqiqləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Sözün yaxınmənalı və əksmənalı qarşılığını müəyyən edir. Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Əldə etdiyi verbal və vizual məlumatları ümumiləşdirərək təqdimat üçün mətn hazırlayır.	Tap. C (dərslük)

1-ci dərs. Xilaskar

• Dərslük: səh. 82–83 • İş dəftəri: səh. 55

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir (st. 2.2.1).
- Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Obrazın keçirdiyi hisslərin səbəbini başa düşür və nəticə çıxarır (st. 2.2.5).
- Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır (st. 2.2.5).
- Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 1.1.1).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Kür çayının ilin müxtəlif fəsillərində təsviri.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Çayların xüsusiyyətləri ilə bağlı söhbət
2	Danışma	“Dəli Kür” ifadəsi ilə bağlı müzakirə
3	Oxu	“Xilaskar” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi

5	Oxuyub-qavrama	“Xilaskar” mətninin məzmunu üzrə iş
6	Dinləmə	“Amansız Kür” mətninin dinlənilməsi, plan tərtib edilməsi və nəqli
7	Oxuyub-qavrama	“Xilaskar” və “Amansız Kür” mətnlərinin müqayisəli təhlili
8	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Çayların qışda bəzən donmasının, yazda bəzən daşmasının, yayda suyunun azalmasının, hətta qurumasının səbəbləri müzakirə edilir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş “dəli Kür” ifadəsinin mənasını izah edirlər. Bu ifadənin Kür çayının tez-tez daşması, insanların həyatına təhlükə yaratması ilə əlaqəli olduğu vurğulanır.

Müəllimin nəzərinə! Kür sahili ərazilərdə yaşayan və ya qonaq olan şagirdlər Kürün daşmasının şahidi ola bilərlər. Onları bu haqda danışdırmaq tövsiyə edilir.

Oxu

2.2.1 “Xilaskar” mətni üzrə iş. İfadəli oxu. Əvvəlcə şagirdlər “Xilaskar” mətnini səssiz oxuyurlar, sonra mətn səslə oxunur. Bu zaman müəllim şagirdlərin obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirmələrinə diqqət yetirməlidir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Düzgün cavab: ağac budağı – şax; budaqları kəsilməmiş iri ağac gövdəsi – tir; eyvan, balkon – artırma.

2.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). **Şaquli inteqrasiya (2-ci sinif).**

*Uşaqlar ildırım çaxmasına **tələşlə** baxırdılar.*

*Körpə beşiyində **xumarlanırdı.***

*Həmid ailənin **yeganə** övladı idi.*

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər sualları cavablandırmaqla mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər obrazın nitqindən onun keçirdiyi hissələri müəyyən etməlidirlər. Təxminən belə fikirlər səslənə bilər:

Ay oğul, qoyma onları sel aparsın, amma özündən də muğayət ol!

Ay oğul, səninlə fəxr edirəm, nə yaxşı ki varsan.

Ay oğul, mənə yazığın gəlsin, özünü qoru, amma çalış, onları da xilas elə, körpə uşaqları var.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Ana obrazının vasitəsilə dəyanət, mətinlik, qonaqpərvərlik və s., Rizvan obrazı vasitəsilə isə insansevərlik, mərdlik, cəsarət, mərhəmət və s. kimi mənəvi dəyərlər diqqətə çatdırılır.

Tapşırıq C (iş dəftəri). **Şaquli inteqrasiya (2-ci sinif).** **Cümlədəki fikrə uyğun olan məlumatları müəyyənləşdirir (st. 4.1.6).** 2-ci və 4-cü cümlələrdə ifadə olunan fikirlər cümlənin məzmunundan çıxan nəticə hesab edilə bilər.

Dinləmə

Dərsin növbəti mərhələsində müəllim tərəfindən “Amansız Kür” mətni oxunur.

Müəllimin nəzərinə! Müəllim əvvəlcədən dinləmə mətninin məzmununu nəql edəcəklərini şagirdlərin nəzərinə çatdırır. Bu məqsədlə mətni diqqətlə dinləməyi, qeydlər götürməyi tövsiyə edir.

Amansız Kür

Gecəyarısı çayın uğultusuna və şimşək səsinə yuxudan oyandım. Anam həyəcanla pəncərədən baxırdı. Elə bu vaxt atam içəri girib anama dedi ki, Kür daşıb, kəndi su basır. Mən cəld ayağa qalxıb otağın küncündə atılıb qalmış gəlinciyimi götürmək istədim. Lakin atam imkan vermədi, cəld məni qucağına aldı. Üç yaşlı qardaşımı bağrına basan anam qiymətli şeylər saxladığı sandığa yaxınlaşanda atam onun qarşısını kəsib qarıya tərəf çəkdi. Biz çölə çıxıb yaxınlıqdakı təpəyə tərəf qaçdıq. Təpənin başına bir az qalmış atam ayaq saxlayıb anamdan soruşdu:

– Alaşın zəncirini açmışdın?

– Yox, – deyə anam titrəyə-titrəyə cavab verdi.

Atam məni qucağından yerə qoyub:

– Qızım, özün get, daha qorxma, – dedi və anamın fəryadına əhəmiyyət verməyib bir andaca qaranlıqda gözdən itdi.

O gündən mən atamı görmədim. Atam ov itimizi, vəfalı dostunu xilas etmək üçün özünü qurban vermişdi.

Mətn oxunduqdan sonra mətnin məzmununa uyğun plan tərtib edilir. Plan təxminən bu şəkildə ola bilər:

1. Qorxunc səslər
2. Atanın gətirdiyi xəbər

3. Ailənin evi tərk etməsi
 4. Atanın evə dönməsi və bir daha qayıtmaması
- Sonra “Amansız Kür” mətni şagirdlər tərəfindən plana uyğun nəql edilir.

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Kür çayı ilə bağlı bu mətnlərin əsas mövzusu seldir. “Xilaskar” mətnində Rizvan bir ailəni fəlakətdən xilas edir. Xoşbəxtlikdən həm dəyirmançının ailəsi, həm də özü salamat qalır. “Amansız Kür” mətnində ailə başçısı itini xilas etmək üçün özünü təhlükəyə atır, lakin sel onun həyatına son qoyur. İdeya baxımından da mətnlər oxşardır: Sel təbii fəlakətdir, insanların, ümumiyyətlə, canlıların həyatı üçün təhlükə yaradır. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mövzu, məzmun və ideyanı müəyyən etmək vərdişini inkişaf etdirirlər.

1.2.1 Tapşırıq Ç (iş dəftəri).

Rizvan (“Xilaskar”) xeyirxahdır, özünü təhlükəyə ataraq dəyirmançının ailəsini xilas edir. Gilas xala (“Xilaskar”) qonaqpərvərdir, yaxından tanımadığı bir ailəni evinə qonaq aparır.

Ata (“Amansız Kür”) fədakardır, iti xilas etmək üçün öz həyatını qurban verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Məndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	“Xilaskar” mətni
Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Obrazların keçirdiyi hissələrin səbəbini başa düşür və nəticə çıxarır.	Tap. C (dərslük)
Obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Cümlədən çıxan nəticələri müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. D (dərslük)

2-ci dərs. Xəbər – hadisə haqqında məlumat

- Dərslük: səh. 84
- İş dəftəri: səh. 56

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- İnformativ mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mövzuya aid məlumatları məntiqi ardıcılıqla yazır (st. 3.1.2).
- Şahid olduğu və ya iştirak etdiyi hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır (st. 3.1.2).
- Verbal və vizual təqdimat materiallarını meyarlar əsasında dəyərləndirir (st. 3.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual ətrafında söhbət
2	Danışma	Mövzu ilə əlaqədar sualların müzakirəsi
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxu	“Kürün törətdiyi fəlakət” mətni üzrə iş
5	Yazı	Mətnin məzmununun ardıcılıqla yazılması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

– *Sizcə, hər hansı bir hadisə haqqında ətraflı məlumatı insanlara necə çatdırmaq olar?*

Danışma

1.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Suallar ətrafında müzakirə zamanı şagirdlər fikirlərini əsaslandırmağa çalışmalıdırlar. Diqqəti mətnin sonundakı yazıya (Abdulla Şaiq “Xatirələrim”) yönəltmək lazımdır. Şagirdlərə izah olunmalıdır ki, xatirə onu yazan adamın gördükləri və yaşadıklarıdır, həqiqətən olmuş əhvalatdır, müəllif bu hadisənin şahidi olub. Buna görə məndəki hadisə onu öz gözü ilə gören şəxs – Abdulla Şaiqin dilindən çatdırılır.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər söz boğçasında verilən sözlərin mənasını təxmin etdikdən sonra təxminlərini lüğətlə

dəqiqləşdirirlər. Bundan sonra iş dəftərindəki tapşırığın icrasına başlanıla bilər.

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya (2-ci sinif). Sözlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən etməklə cümləni müvafiq sözlə tamamlayır.

1-ci cümləyə **səviyyə**, 2-yə **komissiya**, 3-ə isə **leysan** sözləri əlavə olunur.

“Yadda saxla” rubrikasında xəbər – hadisə haqqında məlumat tipli yazı mətnlərində başlıq yazılmasının, giriş, əsas, sonluq olmaqla tərkib hissələrinə ayrılmasının, həmin hissələrdə uyğun məlumatların çatdırılmasının vacibliyi vurğulanır.

Oxu

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). “Kürün törətdiyi fəlakət” mətni səssiz oxunur.

Müəllimin nəzərinə! Oxu zamanı mətnin tərkib hissələrinə diqqət yetirilməlidir.

Oxu prosesi bitdikdən sonra şagirdlər informativ mətni tərkib hissələrinə ayırırlar. Şagirdlər giriş, əsas, nəticə hissələrini adlandırma da bilirlər:

Giriş: Kür çayının daşması

Əsas: 1. Kənd əhalisinə dəyən ziyan

2. Həsən Mürşüdoğunun dedikləri

Nəticə: Dövlət komissiyasının yaradılması

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlərdə hadisə yerindən xəbər – məlumat yazmaq bacarığının yaradılmasına yönəlmişdir.

Nümunə:

Hadisə haqqında ümumi məlumat: *Havalar isindiyinə görə dağların başındakı qar əriyərək çaylara tökülür. Tez-tez leysan yağışlar yağır. Son günlər Kür çayının səviyyəsi xeyli qalxmışdır. Bəzi ərazilərdə çay yatağından çıxaraq daşqın törətdi.*

Hadisə ilə bağlı əsas faktlar: *Yüzlərlə ev su altında qaldı. Çoxlu qoyun-quzu, mal-qara tələf oldu. Bəzi evlər uçdu. Əkin sahələrini su basdı.*

Hadisə şahidinin dedikləri: *Sel qəflətən gecə gəldi. İnsanlar əşyalarını götürməyə imkan tapmadılar. Altı inəyi sel apardı.*

Problemi aradan qaldırmaq üçün görülən tədbir: *Selin törətdiyi fəsadları aradan qaldırmaq üçün komissiya yaradıldı. Komissiya üzvləri hadisə baş vermiş ərazilərə göndərildilər.*

Növbəti tapşırıq bu bacarığı daha da möhkəmləndirməyə yönəlib.

3.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər iştirak etdikləri tədbirdən xəbər – məlumat yazmalıdırlar.

Müəllimin nəzərinə! Əvvəlcə şagirdləri hər hansı tədbir, maraqlı hadisə, müşahidə etdikləri ekstremal vəziyyət və s. barədə danışdırmaq olar. Şifahi formada xəbər çatdırdıqdan sonra onu yazıya çevirmək bacarığını daha rahat və səmərəli şəkildə formalaşdırmaq mümkündür.

Məlumatı yazarkən mətnin tərkib hissələrinin ardıcılığı gözlənilməlidir.

Nümunə: İncinin ad günündə

Dünən qonşumuz İncinin ad günü idi. İnci ən yaxın qonşuları olan Aygün, Səlim, Nəzrin, Fuad və mənə ad gününə dəvət etmişdi.

İnci bizi mehribanlıqla qarşıladı. Biz otağa keçdik. Otaq şarlarla, rəngli şəkillərlə bəzədilmişdi. Süfrəyə müxtəlif şirniyyatlar düzülmüşdü.

Mən aldığı “Hekayələr kitabı”nı İnciyə təqdim etdim. Nəzrin, Aygün və Səlim də öz hədiyyələrini ona təqdim etdilər. İnci çox sevinirdi, hədiyyələr çox xoşuna gəlmişdi.

Fuad hədiyyəsini evdə unutmuşdu. Üzr istəyib dedi: “İndi gəlirəm”. O, İncigilin qapı qonşusudur. İki dəqiqə keçməmiş Fuad gəldi. Əlindəki çərçivədə İncinin rəsmi var idi. Fuadın gözəl rəsm çəkmək qabiliyyəti var. İncinin portretini də çox qəşəng çəkmişdi. Hamı rəsmi bəyəndi.

Günümüz çox şən və maraqlı keçdi.

3.1.5 Bu mərhələdə şagirdlər (məsələn, yanaşı oturan) bir-birinin yazısını oxuyub münasibət bildirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
İnformativ mətnlərin tərkib hissələrini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mövzuya aid məlumatları ardıcılıqla yazır.	Tap. B (iş dəftəri)
Şahid olduğu hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır.	Tap. C (dərslük)

3-cü dər. Mürəkkəb sözlər

- Dərslük: səh. 85
- İş dəftəri: səh. 57

Təlim məqsədləri

- Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir (st. 4.1.1).
- Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasındakı mənə əlaqəsini müəyyən edir (st. 4.1.1).
- Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir (st. 4.1.1).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Gördüyü əşyaları ifadə edən sözlərdən mürəkkəb sözlərin yaradılması
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözün tərkibinə daxil olan sözlərin müəyyən edilməsi, onların mənasına görə fərqləndirilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinifdə olan müxtəlif əşyaları göstərir. Şagirdlər onları ifadə edən sözləri səsləndirirlər və həmin sözlərdən mürəkkəb sözlər yaradırlar. (qarı-pəncərə, dəftər-kitab, stol-stul, qələmqabı, qələmyonan və s.) Şagirdlərin geyimlərini (şalvar-köynək, ayaqqabı və s.), bədən üzvlərini (qaş-göz, baş-ayaq, ağız-burun, əl-qol və s.) göstərmək olar.

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Mürəkkəb sözlərin tərkibindəki sözlər müəyyən edilir.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim mürəkkəb sözlərin yaranma qaydasını izah edir.

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər cümlələrdəki mürəkkəb sözlərin tərkibini müəyyən edirlər: balıqqulağı – balıq + qulaq; üçrəngli – üç + rəng; toz-torpaq – toz + torpaq; itburnu – it + burnu; rəngbərəng – rəng + bə + rəng.

“Diqqət et” rubrikası. Bu rubrikada ayrılıqda mənası olmayan sözlərin iştirakı ilə yaranan mürəkkəb sözlərdən danışılır.

4.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlərin mürəkkəb sözü tərkib hissələrinə ayırmaq bacarığını möhkəmləndirir.

4.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər aşağı siniflərdə yaxın və əksmənalı sözlərlə bağlı öyrəndiklərinin əsasında mürəkkəb sözlər yaradırlar.

4.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Alınan mürəkkəb sözlər: *İtburnu, dəvəquşu, balıqqulağı.*

4.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Alınan mürəkkəb sözlər: Gözmuncuğu, gözaltı, acgöz, gözucu, gözqaş, qaş-göz, gözüaçıq, qaragöz. Məqsəd bu sözlərin düzgün yazılışını öyrətməkdir.

4.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Alınan mürəkkəb sözlər: *Kağız-kuğuz, əyri-üyrü, yalan-palan, qab-qacaq, artıq-urtuq.*

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Düzgün cavab: *Dəvə-dabanı – isim + isim; ürəyitamiz – isim + sifət; suiti – isim + isim; qırxayaq – say + isim; toz-torpaq – isim + isim; üçbucaq – say + isim.*

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər, sadəcə, mürəkkəb sözləri tərkib hissələrinə ayırmaqla tapşırığı yerinə yetirə bilirlər.

Şagirdlərin qazandıqları bilik və bacarıqları daha da möhkəmləndirmək məqsədilə onlara sözlərdən ibarət seçmə imla yazdırmaq olar.

Seçmə imla

Moruq, qaragilə, çaytikanı, qarağat, bənövşə, ev-əşik, hasar, mal-qara, tövlə, meşə, meşəbəyi, əlüzyuyan, kosmos, ipəkqurdu.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər dəftərdə iki sütun ayırırlar. Müəllim sözləri oxuyur. Şagirdlər müəllimin oxuduğu sözlərin sadə və ya mürəkkəb olduğunu müəyyən edərək uyğun sütunda yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.	Tap. A, B (dərslük)
Mürəkkəb sözün tərkibinə daxil olan sözləri mənasına görə fərqləndirir.	Tap. C (dərslük)
Yaxın və ya əksmənalı sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. D (dərslük)
Şəkildə gördüyü təsvirləri ifadə edən sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. A (iş dəftəri)
Sözlər arasında uyğunluğu müəyyən edərək mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. B (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözlərin yaranmasında iştirak edən nitq hissələrini fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 2 MEŞƏ YANGINLARI

1-ci dər. İki ana (I hissə)

- Dərslük: səh. 86–87
- İş dəftəri: səh. 58

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir (st. 2.2.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətnəki əsas epizodları müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətnəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür (st. 2.2.5).
- Mətnəki obrazların davranışlarına münasibət bildirir (st. 2.2.4).
- Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır (st. 2.2.3).
- Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir (st. 4.1.5).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** müxtəlif meşə yangınlarına həsr olunmuş illüstrasiyalar.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Yangın haqqında söhbət
2	Danışma	Meşə yangınlarının baş vermə səbəbləri haqqında müzakirə
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“İki ana” mətninin oxusu; yeni sözlərin mənimsədilməsi
4	Oxuyub-qavrama	Mətnə aid faktoloji sualların cavablandırılması və mətnəki əsas epizodun müəyyən edilməsi
5	Dil qaydaları	Konkret və mücərrəd isimlərin fərqləndirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sifə müraciət edir: *Aşağı siniflərdə keçdiyimiz yangından bəhs edən mətni xatırlayın. Sızca, evdə hansı səbəbdən yangın baş verə bilər?*

Danışma

1.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Sual ətrafında söhbət aparılır. Şagirdlər mülahizələrini söyləyirlər.

Səbəblər müxtəlif ola bilər: ehtiyatsızlıq üzündən, ildırım çaxmasından, qalanmış ocaq tam söndürülmədiyinə görə və s. İkinci sualı cavablandırarkən şagirdlər öz fikirlərini “insan tələfatı baş verərsə və ya digər canlılar yangın nəticəsində məhv olarsa” fikri ilə əsaslandırirlər.

Oxu

2.2.1 “İki ana” (I hissə) mətni üzrə iş. Növbəli oxu. Şagirdlər mətni növbə ilə müvafiq səs tonu seçərək oxuyurlar. Bu oxu üsulundan istifadə etməyin səbəbi şagirdlərin emosiyalarını düzgün ifadə etmək bacarığını inkişaf etdirməkdir. Müəllim şagirdlərin oxu zamanı bir-birini izləməsini yoxlamaq məqsədilə hər abzasın sonunda oxunu dayandırır və suallar verir:

1-ci abzas:

- *Hadisə ilin hansı fəslində baş vermişdi?*
- *Niyə meşəyə yağış yağmırdı?*

2-ci abzas:

- *Koala harada və necə yaşayırdı?*
- *Koalanın xoşbəxt olmasının səbəbi nə idi?*

3-cü abzas:

- *Əhvalat nə zaman baş verdi?*
- *Meşənin işiqlənməsinin səbəbi nə idi?*

4-cü və 5-ci abzaslar:

- *Koala ağacdan enəndə nə gördü?*
- *Kenqurunun təsvir edin.*

6-cı abzas:

- *Kenquru koala haqqında nə düşündü?*
- *Heyvanların meşədən qaçması epizodunu danışın.*

Söz ehtiyatı

Oxu zamanı şagirdlər tanış olmayan sözləri qeyd edirlər, sonra onların mənasını kontekstə əsaslanaraq izah edirlər. Sonda müəllim həmin sözlərin dəqiq izahını verir. Yeni sözlərin mənimsədilməsi prosesi iş dəftərində davam etdirilir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şaquli integrasiya (1-ci sinif (st. 2.1.3)). Tapşırıqın şərtinə əsasən yeni sözlər yaxınmənalı qarşılıqları ilə uyğunlaşdırılır:

1 – b (əhvalat – hadisə), 2 – c (amansızlıq – qəddarlıq), 3 – ç (vahiməli – qorxunc), 4 – a (sıçrayış – hoppanma).

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər faktoloji suallara cavab verməklə mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər epizodları bir-birindən fərqləndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: 2-ci abzasdakı epizodda yanğının vahiməli təsviri verilib.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlərə izah edilir ki, müxtəlif mənbələrə istinad etməklə müəyyən fikri təsdiqləmək mümkündür.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq iki sualdan ibarətdir.

1-ci sualı cavablandırmaq üçün Venn diaqramı və ya cədvəl üsulundan istifadə etmək olar.

Koalaya aid olan cəhətlər	Kenquruya aid olan cəhətlər	Hər ikisinə aid cəhətlər
Kiçik heyvandır, tənbəldir, sürətlə qaça bilmir.	Hündürboyludur, iri sıçrayışla qaçır, cəlddir, bədənində yanlıq izləri var.	Avstraliya meşələrində yaşayırlar, kişəli heyvandırlar, hər ikisi anadır.

2-ci sualı cavablandırarkən şagirdlər kenqurunun müsbət obraz kimi dəyərləndirəcəklər. Çünki kenquru koalanın onun köməyinə ehtiyacı olduğunu başa düşür. O, sürətlə qaçsa da, arxaya dönüb koalayı gözləyir.

Müəllimin nəzərinə! Mətnin 2-ci hissəsinin oxusundan sonra bu sual ətrafında debat qurmaq olar. Çünki bəzi şagirdlər kenqurunun qınaya bilərlər. Fikirlərini söyləmək və əsaslandırmaq şagirdlərin fikir yürütmə bacarığını inkişaf etdirir.

2.2.3 Tapşırıq B (iş dəftəri). Verilən fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu mətnə istinad etməklə əsaslandırmaq tələb olunur. **Şimşəyin əvvəlcə işığı görünür, sonra səsi eşidilir fikri öz təsdiqini bu cümlələrdə tapır: Qəflətən meşə sūd kimi ağ işığa qarq oldu. Bu, şimşəyin işığı idi. Bunun ardınca möhkəm şaqqıltı ilə göy guruldadı.**

Kenquru koalaya nisbətən daha sürətlə qaçır fikri belə ifadə olunub: Kenquru iri sıçrayışlarla qaçır, sonra arxaya dönüb koalayı gözləyirdi.

Bu tapşırıq şagirdlərin məntiqi təfəkkürünü, diqqətli oxusunu inkişaf etdirir.

Dil qaydaları

4.1.5 Tapşırıq C (iş dəftəri). *Meşə, koala, ağac, yarpaq, alov* isimləri konkret, *təhlükə, ehtiyac, kömək* isimləri mücərrəddir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Sözlərin yaxınmənalı qarşılıqlığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətnəki əsas epizodu müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mətnəki hadisələrə görə obrazlar haqqında fikir yürüdür. Mətnəki obrazların davranışlarına münasibət bildirir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnə istinad etməklə verilmiş fikirləri əsaslandırır.	Tap. B (iş dəftəri)
Konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərslük. İki ana (II hissə)

• Dərslük: səh. 88–89 • İş dəftəri: səh. 59

Təlim məqsədləri

- Mətnəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir (st. 1.2.1).
- Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir (st. 2.2.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətnəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür (st. 2.2.5).
- Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir (st. 2.2.3).
- Obrazın davranışının və keçirdiyi hissələrin səbəbini izah edir (st. 2.2.5).
- Şəkilçiləri söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir (st. 4.1.1).

• Dərslük qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“İki ana” mətninin sual-cavab vasitəsilə xatırlanması
2	Danışma	Mətnin davamının təxmin edilməsi

3	Oxu	“İki ana” mətninin davamının oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Obrazlar haqqında fikir yürüdülməsi; hekayə xəritəsinin tərtib edilməsi
5	Dil qaydaları	Şəkilçilərin söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə mətnin birinci hissəsini xatırlatmaq üçün məzmunla bağlı suallar verir.

Danışma

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər hadisələrin davamını təxmin edirlər.

Oxu

2.2.1 “İki ana” (II hissə) mətni üzrə iş. Növbəli oxu. Mətn şagirdlər tərəfindən növbə ilə düzgün intonasiya ilə oxunur.

Müəllimin nəzərinə! Bədii mətnin emosionallığını artırmaq, şagirdlərin düzgün səs tonu seçərək mətni uyğun intonasiya ilə oxumaları üçün oxu prosesi müəllimin köməyi ilə həyata keçirilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Suallar təxminən belə cavablandırıla bilər:

1. İnsanlar meşə heyvanlarını yangından xilas etmək üçün gəlmişdilər.
2. Kenquru insanları görəndə anladı ki, onlar koalaları xilas edəcəklər. Buna görə də öz balasının həyatını qurtarmaq üçün qaçaraq meşədən çıxdı.
3. Kenquru yangın zolağını keçə bildi.
4. Vertolyot su səpərək yangın zolağında dəhliz açdı, insanlar koalaları meşədən çıxardılar.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər obrazların hansı situasiyada necə davranacaqları, nə deyəcəkləri ilə bağlı fikirlər yürüdürlər.

Nə üçün kenquru koalaya günahkar nəzərlə baxdı?

Kenquru gördü ki, insanlar onları xilas etməyə gəlirlər, ona görə də balasını qurtarmaq üçün qaçmaq qərarına gəldi. Amma yenə də vicdan əzabı çəkdi. Düşündü ki, mən sürətlə qaça bilirəm, amma koala qaça bilmir, mən də onu burda qoyub gedirəm. Kenquru danışa bilsəydi, koalaya deyərdi ki, qorxma, insanlar səni və balanı xilas

edəcəklər. Əgər belə olmasaydı, mən səni burda qoyub getməzdim. Amma indi əminəm ki, həyatınıza təhlükə yoxdur. Məni bağışla, mən də anayam, balamı xilas etməliyəm.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər hekayə xəritəsində zaman, məkan, obrazlar və s. göstərməli, hadisələri yarımbaşlıqlara bölməlidirlər.

Zaman – 2019-cu ilin oktyabr ayı

Məkan – Avstraliya meşələri

Əsas obrazlar – koala və kenquru

Digər obrazlar – insanlar

Koala necə yaşayırdı?

Meşədə yangın necə baş verdi?

Koala və kenquru nə etdilər?

İnsanlar gələndən sonra hadisələr necə dəyişdi?

2.2.5 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətndən nümunələr gətirməklə obrazların yaşadığı hissələr barədə fikirləri əsaslandırırırlar.

Ana məhəbbəti: *Koala və kenquru balalarını xilas etmək üçün özlərini yangının içinə atırlar. Koala otların arasından yazıq-yazıq kenquruya baxırdı. Kenquru isə günahkar nəzərlə koalaya, sonra isə balasına baxdı. O, var gücünü toplayıb alovun üstündən tullandı.*

Qorxu: *Adətən, koala və kenquru insanlardan qaçırırlar. Amma indi yangının qorxusundan insanlara yaxın olmaqdan çəkinmədilər. Ana koalanın qorxdığını sanki balası hiss edirdi: Nə olub, anacan. Sən niyə qorxursan?*

Mərhəmət: *Kenqurunun koalaya rəhmi gəlir. O özü sürətlə qaçıb canını da, balasını da qurtara bilərdi. Amma mərhəmət hissi onu saxlayırdı.*

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər koala və kenqurunun sonrakı taleyi ilə bağlı fikir yürüdürlər. Adətən, şagirdlərin təxmini mətnin sonrakı hissəsi ilə müqayisə edilir. Bu tapşırıqda qədər mətn bitdiyinə görə şagirdlər mətni istədikləri kimi bitirmək fərsəti qazanırlar.

Dil qaydaları

Tapşırıq B (iş dəftəri). Məqsəd sözün kökü, leksik və qrammatik şəkilçiləri təkrar etməklə qazanılmış bilikləri möhkəmlətməkdir. Məsələn:

Sözün kökü	Şəkilçi yeni söz yaradır.	Şəkilçi sözlər arasında əlaqə yaradır.
ətir	ətirli	
çiçək		çiçəklər

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki hadisələrin davamı ilə bağlı öz versiyasını təqdim edir.	Tap. A, D (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Mətndəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. C (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın keçirdiyi hissələrlə bağlı fikirləri əsaslandırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Şəkilçiləri söz və cümlədəki funksiyalarına görə fərqləndirir.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dər. Təxəyyül və fakt

- Dərslük: səh. 89–90
- İş dəftəri: səh. 60

Təlim məqsədləri

- Bədii və informativ mətnləri məzmun və struktur xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir (st. 2.2.2).
- Bədii mətndəki məlumat və hadisələrin fakt və ya təxəyyül olduğunu müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Qrafik informasiyanı oxumaqla məlumatları anladığını nümayiş etdirir (st. 2.2.3).
- Qrafik informasiyanı rabitəli cümlələr şəklində təqdim edir (st. 3.1.2).
- Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır (st. 2.2.3).
- Mətndəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İndiyə qədər oxuduqları informativ mətnlərin xatırlanması

2	Oxuyub-qavrama	Verilən fikirlərin fakt və ya təxəyyül olmasının müəyyən edilməsi və faktların həqiqətə uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi; qrafik informasiyanın rabitəli cümlələr şəklində oxunması

3 Formativ qiymətləndirmə

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinfə sualla müraciət edir:

– *İndiyə qədər oxuduğunuz mətnləri xatırlayın.*

Onlardan hansı informativ mətn dir? Sizcə, niyə?

Danışma

2.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər fikirlərini belə əsaslandırma bilirlər: “Koala və kenquru bədii mətnə insan kimi düşünə və danışa bilir. Amma informativ mətnə bu, mümkün deyil”.

“**Yadda saxla**” rubrikası. Müəllim fakt və təxəyyülün fərqi nümünələrlə izah edir. Faktın həqiqət olması, təxəyyülün isə insanın öz istəyinə uyğun beyin məhsulu olmasını sadə yolla izah edir. Bu nümunələrin tanış mətnlərdən olması daha məqsədəuyğundur. Məsələn: “Xilaskar” mətnində Kür çayının tez-tez daşması faktdır, çünki bu, həqiqətən də, belədir. Gilas xalanın mehriban olması, Rizvanın seldən qorxmaması isə yazığın təxəyyüldür.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıqda 1-ci, 2-ci, 4-cü, 5-ci, 7-ci cümlələr fakt, 3-cü və 6-cı cümlələr isə təxəyyülü ifadə edib.

Oxu

2.2.3, 3.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər “**Meşə yangınları**” və “**Kenquru**” başlıqlı məlumat vərəqlərindən öyrəndikləri informasiyaları cümlələr şəklində yazırlar:

I “Meşə yangınları” məlumat vərəqi:

1. Avstraliyanın cənub-şərqində meşə yangınları baş verib.
2. Meşə yangınları 2019-cu ilin sentyabr ayında başlayıb. Dekabr ayında söndürülüb.
3. Meşə yangınlarının səbəbi quraqlıq və ildırımlar olub.
4. Yangın nəticəsində 2500-dən artıq bina yarıb, 27 insan həyatını itirib, milyonlarla heyvan tələf olub.
5. Avstraliya meşələrində koala və kenquru yaşayır. Yangınlar nəticəsində bu heyvanlar nəslə kəsilmək təhlükəsi ilə üzləşiblər.
6. Meşə yangınları zamanı insanlar minlərlə koalaları xilas ediblər.

“Kenquru” məlumat vərəqindəki şərti işarələr (simvollar) əvvəlki bölmələrdən şagirdlərə tanışdır. Müəllim bir daha bu işarələri izah etsə, şagirdlərə məlumat vərəqini oxumaq və cümlələr şəklində yazmaq asan olar. Simvolların izahı:

1. Nə qədər yaşaması;
2. Həyat tərzini (tək və ya sürü şəklində yaşaması);

3. Boyu;

4. Çəkisi;

5. Nə ilə qidalanması.

II “Kenquru” məlumat vərəqi:

1. Kenquru Avstraliyada yaşayır.
2. Kenquru kisəli heyvandır.
3. 12 metr uzununa, 3 metr hündürlüyə tullanır.
4. 23 ilə qədər yaşayır.
5. Sürü şəklində yaşayır.
6. 1,4 metrə yaxın boyu var.
7. 90 kiloqram çəkisi var.
8. Otyeyən heyvandır.

Əldə edilən məlumatlar “iki ana” mətni ilə müqayisə olunur.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqda təqdim olunan nümunəyə əsaslanmaqla digər məlumatların həqiqiliyini yoxlamaq olar:

1. “Meşə yanğınları” məlumat vərəqində olan faktlar (Avstraliyada quraqlıq, meşə yanğınları, 2019-cu ildə baş verən dəhşətli meşə yanğını, insanların heyvanları yanğından xilas etməsi) “iki ana” mətnində də var. Deməli, “iki ana” mətnində təsvir olunan hadisələr həqiqətə uyğundur.

2. “iki ana” mətnində kenqurunun Avstraliya meşələrində yaşaması, balasını kisəsində gəzdirməsi, 12 metr uzununa, 3 metr hündürlüyə tullanması faktları var. “Kenquru” məlumat vərəqində də bu faktlar var. Deməli, “iki ana” mətnində təsvir olunanlar həqiqətə uyğundur.

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Aşağıdakı məlumatlar “iki ana” mətnində yoxdur:

“Meşə yanğınları” məlumat vərəqi: 2500-dən artıq binanın yanması, 27 nəfərin həlak olması, milyonlarla heyvanın tələf olması, kenquruların insanlar yaşayan kəndlərə gəlməsi və s.

“Kenquru” haqqında məlumat vərəqi: Kenqurunun sürü şəklində yaşaması, 23 ilə qədər yaşaması, hündürlüyünün 1,4 metr, çəkisinin 90 kiloqrama qədər olması, otyeyən heyvan olması və s.

2.2.2 Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Verilən cədvəllərdə “iki ana” mətni ilə “Meşə yanğınları” məlumat vərəqindəki informasiyalar uyğunlaşdırılmalıdır.

A tapşırıqındakı boş xanalarda məlumatlar bu ardıcılıqla yazılmalıdır:

1. Bu əhvalat 2019-cu ilin oktyabr ayında baş vermişdi.

2. İnsanlar heyvanları xilas etmək üçün əllərindən gələni etdilər.

3. Artıq neçə ay idi ki, bu ərazilərdə dəhşətli quraqlıq davam edirdi.

B tapşırıqındakı boş xanalarda məlumatlar bu ardıcılıqla yazılmalıdır:

1. Kenquru 12 metr uzununa, 3 metr hündürlüyə tullanır.

2. Koala meşədə bir kenquru gördü.

3. Ana kenquru balasını kisəsində bəsləyir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə müqayisə edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnlə bağlı fikirlərin fakt və ya təxəyyül olduğunu müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Qrafik informasiyanı oxumaqla məlumatları anladığını nümayiş etdirir.	Tap. C (dərslük)
Qrafik informasiyanı rəbitəli cümlələr şəklində təqdim edir.	Tap. Ç (dərslük)
Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. C (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Mətndəki yeni məlumatları əvvəl bildikləri ilə əlaqələndirir.	Tap. Ç (dərslük)

4-cü dərs. Mürəkkəb sözlərin yazılışı

• Dərslük: səh. 91

• İş dəftəri: səh. 61

Təlim məqsədləri

- Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasındakı mənə əlaqəsini müəyyən edir (st. 4.1.2).
- Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasında mənə əlaqəsindən çıxış edərək onun düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İndiyə qədər oxuduqları informasiiv mətnlərin xatırlanması
2	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasındakı məna əlaqəsinin müəyyən edilməsi; mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasında məna əlaqəsindən çıxış edərək onun düzgün yazılışının müəyyən edilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhəyə şagirdlərə tanış olan üç mürəkkəb söz yazır:

Yanğınsöndürən, kitab-dəftər, gecə-gündüz.

Şagirdlərin diqqəti əvvəl bu sözlərin yazılışına, sonra tərkibindəki sözlərin mənasına yönəldilir.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq A (dərslük). Mətndəki mürəkkəb sözlər aşağıdakı kimi qruplaşdırılmalıdır.

1) yaxınmənalı sözlərin birləşməsində yaranan mürəkkəb sözlər: *çığır-bağır, qollu-budaqlı.*

2) əksmənalı sözlərin birləşməsində yaranan mürəkkəb sözlər: *ora-bura, sağa-sola.*

3) müxtəlifmənalı sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər: *ikiayaqlı, yanğınsöndürən, axşam tərəfi.*

Bundan sonra müəllim mürəkkəb sözlərin “Bunları bilməliyə” rubrikasında verilən yazılış qaydalarını izah edir.

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər yanaşı işlənən sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldirlər: *gül-çiçək, doğru-dürüst, tozсорan, günəbaxan, açıq-aydın, dost-tanış, addımbaşı, dağ-dərə, göy-qurşağı, gecə-gündüz, səhər-axşam, meşəbəyi, kəlikotu, ev-eşik, eniş-yoxuş.*

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıqda şagirdlər səhv yazılmış mürəkkəb sözləri müəyyən etməli, sonra isə nümunəyə uyğun cədvəli təmamlamalıdırlar. Məsələn:

Yazılıb	Yazılmalıdır	Əsaslandırma
səsküy	səs-küy	səs və küy yaxınmənalı sözlərdir.
azçox	az-çox	az və çox əksmənalı sözlərdir.

4.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri).

Tapşırıqın şərtinə görə yaxınmənalı və əksmənalı isimlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər qruplaşdırılır.

Yaxınmənalı isimlərin birləşməsindən yarananlar: *adət-ənənə, kağız-qələm, qab-qaşığı, meyvə-tərəvəz.*

Əksmənalı isimlərin birləşməsindən yarananlar: *baş-ayaq, yer-göy, gecə-gündüz, dərə-təpə.*

Bu tapşırıqda mürəkkəb sözlər düzgün yazıldığı üçün şagirdlərdən yalnız onların tərkibinə daxil olan sözlərin mənasını müəyyənləşdirmək tələb olunur.

4.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri).

Bu tapşırıq iki mərhələdən ibarətdir. Şagirdlər həm mürəkkəb sözlərin tərkibindəki sözləri mənalılarına görə fərqləndirməli, həm də onları orfoqrafik qaydalara uyğun yazmalıdırlar.

Yaxınmənalı sözlərdən yarananlar: *dost-tanış, bağ-bostan, qohum-qardaş, dadlı-tamlı.*

Əksmənalı sözlərdən yarananlar: *gediş-gəliş, sual-cavab, pis-yaxşı, əvvəl-axır.*

Müxtəlifmənalı sözlərdən yarananlar: *yerfındığı, meşəbəyi, ipəkqurdu, dağkeçisi.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb sözün tərkibinə daxil olan sözləri mənasına görə fərqləndirir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Yaxın və ya əksmənalı sözlərin birləşməsindən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. B (dərslük)
Müxtəlifmənalı sözlərin birləşməsindən mürəkkəb sözlər düzəldir.	Tap. B (dərslük)
Müxtəlifmənalı sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözləri orfoqrafiya normalarına uyğun yazır.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)
Yaxın və ya əksmənalı sözlərin birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözləri orfoqrafiya normalarına uyğun yazır.	Tap. C (dərslük), tap. B (iş dəftəri)

fəsil 3 DƏNİZDƏ FIRTINA

1-ci dərs. “Neft Daşlarında”
(I hissə)

- Dərslik: səh. 92–93
- İş dəftəri: səh. 62

Təlim məqsədləri

- Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Mətni oxuyarkən tanış olmadığı sözləri qeyd edir (st. 2.1.1).
- Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir (st. 2.2.1).
- Mətndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Obrazların davranış və düşüncələrini analiz edərək mətnin davamını təxmin edir (st. 2.2.3).
- Sual cümləsi qurarkən sual əvəzlərindən məqsədyönlü şəkildə istifadə edir (st. 4.1.6).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Dənizdə şəhər” şeirindən bir parçanın oxusu
2	Danışma	“Neft Daşları” haqqında söhbət
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Neft Daşlarında” mətninin oxusu; “söz boğçası” üzrə iş
4	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
5	Dil qaydaları	Sual cümlələrinin qurulması
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim aşağıdakı şeir parçasını oxuyur:

Dənizdə şəhər

Bir gün evdə atamdan
Soruşdum ki, söylə bir,
Sizin suda eviniz,
İdarəniz necədir?

Atam güldü, söylədi:
– Getsən əgər ora sən,
Neçə canlı əfsanə,
Neçə nağıl görərsən.

Göy suların qoynunda
Balaca bir şəhər var.
Orda yaşaya bilər
Ancaq qoçaq adamlar.

Oğlum, heç bir şəhərə
Bənzəməyir bu şəhər.
Onun ayaqlarıdır
Uzun, dəmir dirəklər...

Emin Mahmudov

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). “Sizcə, şeirdə hansı şəhər haqqında danışılır? Neft Daşları haqqında nə bilirsiniz?” sualları ilə şagirdlər 1-ci sinifdə “Möcüzələr adası” mətnindən öyrəndiklərini xatırlayıb danışirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 Səssiz oxu. Şagirdlər səssiz oxu prosesinə cəlb edirlər. Müəllim tapşırır ki, oxu zamanı tanış olmayan sözləri qeyd etsinlər. Mətnin birinci hissəsi şagirdlər tərəfindən səssiz oxunur.

2.1.1 Oxudan sonra həm şagirdlərin seçdikləri tanış olmayan sözlər, həm də söz boğçasındakı sözlər müzakirə olunur. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər yeni sözlərin mənasını izah edirlər. Yeni sözlərin mənimsədilməsi ilə bağlı fəaliyyət həm dərslikdə, həm də iş dəftərində aparılır.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər verilən izahlara uyğun olan sözləri müəyyən etməklə yeni sözləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – diktör; 2 – təlatüm; 3 – estakada.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya (2-ci sinif). Sözlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən etməklə cümləni müvafiq sözlə tamamlayır (st. 2.1.1).

Şagirdlər yeni sözləri cümlələrdə nöqtələrin yerinə yazmaqla mənalərini anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1 – kəskinləşirdi; 2 – buruğun; 3 – nasazlığı.

2.2.1 Rollu oxu. Şagirdlər mətnin 1-ci hissəsinin məzmunu və söz ehtiyatı ilə tanış olduqdan sonra rollu oxu üsulu tətbiq edilir. Mətnə üç obrazın nitqi verilmişdir: diktör, usta və neftçi. Şagirdlər müəllifin və obrazların nitqini səsləndirən zaman uyğun səs tonundan, jest və mimikalardan istifadə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Rollu oxu zamanı şagirdlər bir-birinin oxusunu müşahidə edib müvafiq meyarlar əsasında qiymətləndirə bilirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq C (dərslük). Kollektiv iş. Bu tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər oxuyub-qavrama bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər sualları sərbəst şəkildə cavablandırıb ustanın adı haqqında mətndə heç bir məlumatın olmadığını müəyyənləyirlər.

Doğru cavab: 2-ci sual.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə mətndəki problem və problemin həlli yollarını analiz etməklə mətnin bitməməsi haqqında fikir yürüdə bilirlər.

Sonra isə Arif və Səmədin son aqibəti barədə mətndə məlumatın olmamasını müəyyənləşdirirlər.

Sonda şagirdlər mətni təxəyyüllərinə uyğun davam etdirməlidirlər. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına yönəlmişdir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya (2-ci sinif). Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisənin səbəbini və nəticəsini müəyyən edir (st. 2.2.5). Şagirdlər verilmiş hadisələrin səbəbini və nəticəsini müəyyən edib cədvəli bu şəkildə təmməlləməlidirlər:

Səbəb	Hadisə	Nəticə
Arif və Səməd buruğa qalxanda fırtına başladı.	Usta narahat oldu.	Usta və neftçilər onlara kömək etmək üçün buruğa sarı yollandılar.
Neftçilərin həyatı təhlükədə idi.	Xilasedicilər köməyə gəldilər.	Neftçilər qayığa minərək xilas oldular.

Dil qaydaları

4.1.6 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş sual əvəzliliklərindən istifadə etməklə sual cümlələri qururlar:

Neftçilər çətinliklə qayığa mindilər.

1. Kim qayığa mindi?
2. Neftçilər qayığa necə mindilər?
3. Neftçilər nəyə mindilər?
4. Neftçilər nə etdilər?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə səsləndirir.	Tap. A (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Obrazların davranış və düşüncələrini analiz edərək mətnin davamını təxmin edir.	Tap. Ç (dərslük)
Nəqli cümlələrdən sual cümlələri düzəldir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

2-ci dərs. “Neft Daşlarında” (II hissə)

- Dərslük: 94–95
- İş dəftəri: səh. 63

Təlim məqsədləri

- Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir (st. 2.2.1).
- Verilmiş izahın, əlamətlərin aid olduğu sözü müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Omonimlərin kontekstə görə mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Mətndəki əsas epizodları müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır (st. 2.2.5).

- **Köməkçi vasitələr (təchizat):** izahlı lüğət.
- **Dərsin qısa planı**

1	Mövzuya yönəltmə	Sual-cavab
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Neft Daşlarında” mətninin II hissəsinin oxusu; tanış olmayan sözlərin mənimsədilməsi

3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim ötən dərstdə şagirdlərin “Neft Daşlarında” mətninin davamı ilə bağlı söylədikləri fikirləri xatırladır.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Mətnin birinci hissəsi üzrə tətbiq olunan oxu üsulu (səssiz oxu və rollu oxu) təkrarlanır. Oxu prosesi bitdikdən sonra şagirdlər oxuduqlarını öz təxminləri ilə müqayisə edirlər. Təxminləri mətnin məzmunu ilə üst-üstə düşən şagirdlər seçilir.

2.1.1 Müəllim şagirdlərin diqqətini “söz boğçası”na yönəldir. Şagirdlərdən bu sözlərin təxmini izahını soruşur. Sonra isə yeni sözləri şagirdlərə izah edir.

qasırğa – şiddətli, iti külək; tufan, boran;

sinoptik – havanın necə olacağını qabaqcadan xəbər verən mütəxəssis;

proqnoz – hər hansı prosesin, hadisənin və s.-nin nəticəsi haqqında əvvəlcədən söylənilən fikir.

Şagirdlər sözlərin mənasını dəqiq aydınlaşdırdıqdan sonra onları müxtəlif cümlələrdə işlədirlər. Bununla da onlar yeni sözlərin mənasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

2.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin qazandıqları biliklərin tətbiq edilməsinə və möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Şagirdlər öyrəndikləri yeni sözləri onlara aid izahlara uyğunlaşdırmalıdır.

1 – *sinoptik*; 2 – *proqnoz*; 3 – *qasırğa*.

2.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırığı yerinə yetirmək üçün şagirdlər izahları diqqətlə oxuyub mətndə işlənən “bal” sözünün uyğun izahını müəyyənləşdirirlər: **Təbiət hadisələrinin (küləyin, zəlzələnin və s.-nin) gücünün ölçü vahidi.** Sonra isə şagirdlər “bal” sözünə aid bütün şərhləri izahlı lüğətin köməyi ilə dəqiqləşdirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin həm oxuyub-qavrama, həm də söz ehtiyatını inkişaf etdirir.

Doğru cavab: 1. Güclü fırtına, 25–28 metr

2. Şiddətli fırtına, 11

3. 32 metrdən çox, 12 bal

4. 8, 17–20 metr

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Mətndəki obraz və hadisələrə aid faktoloji sualları cavablandırmaqla şagirdlər oxuduqları mətnin məzmununu qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Elşadın atasına olan sevgisi mətnin əsas hissəsində iki epizodda və sonluq hissədə öz əksini tapıb. Bu epizodlar aşağıdakılardır:

1. Elşadın kompüterdə “fırtına” sözünü axtarırsa verməsi (Elşad atasına görə çox narahatlıq keçirir. Həyəcanla *fırtına* sözünün mənasını öyrənir.);

2. Elşadın anası ilə söhbəti (Elşad atasından danışanda səsi titrəyir, onu ağlamaq tutur, amma atasının sözlərini xatırlayıb özünü ələ alır.);

3. Elşadın atasını qarşılamağa hazırlaşması (Elşad eşidir ki, atası gəlir, ürəyi qürurla döyünür.).

2.2.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətn boyunca obrazların davranış və düşüncələrini analiz etmək yolu ilə tapşırıqda onlar haqqında verilmiş fikirləri əsaslandırmağa çalışırlar.

Doğru cavab:

1. *Arif fədakardır – O, başqalarının həyatını xilas etmək üçün öz həyatını təhlükəyə atır.*

2. *Ana qayğıkeşdir – O özü narahat olsa da, nənəni və Elşadı sakitləşdirməyə çalışır.*

3. *Elşad həssasdır – Televizordan eşitdiyi məlumat onu çox həyəcanlandırdı. Tez fırtına haqqında ətraflı məlumat əldə etməyə başladı.*

4. *Usta məsuliyyətlidir – O, fırtınadan öncə buruğu təmir etdirmək tapşırığı verir. Fırtına zamanı özü də buruğa qalxmaq istəyir.*

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	Tap. A (dərslük)
Verilmiş izahın aid olduğu sözü müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Omonimlərin kontekstə görə mənasını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)

Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. Ç (dərslük)
Mətndəki əsas epizodları müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)
Mətnə istinad etməklə obrazın xarakteri haqqında fikirləri əsaslandırır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərslük. “Neft Daşlarında” mətni üzrə iş

- Dərslük: səh. 96
- İş dəftəri: səh. 64

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Mövzuya aid məlumatları məntiqi ardıcılıqla yazır (st. 3.1.2).
- Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st. 1.2.2).
- Mətndəki epizoda uyğun dialoq qurub yazır (st. 3.1.2).
- Cümləni təşkil edən söz və söz birləşmələrini müəyyən edir (st. 4.1.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Neft Daşlarında” mətninin xatırlanması
2	Danışma	Mətndəki epizodla bağlı müzakirə
3	Yazı	Xəbərin hazırlanması
4	Danışma	Müsahibənin təşkili
5	Dil qaydaları	Söz birləşmələrinin müəyyənləşdirilməsi
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər sualı cavablandırarkən Elşadın atasına olan sevgisindən danışirlar, bununla da ötən dərslədə öyrəndiklərini xatırlayırlar.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırığı debat təşkil etməklə yerinə yetirmək olar. Müəllim lövhədə debat üçün iki fikir yazır:

1. *Elşadın anasının həqiqəti nəyədən gizlətməsi düzgün idi.*

2. *Elşadın anasının həqiqəti nəyədən gizlətməsi düzgün deyildi.*

Müəllim hər iki fikrin qarşısında həmin fikirlə razılaşan şagirdlərin adlarını yazır. Sonra şagirdlər nə üçün həmin fikirlə razılaşdıqlarını söyləməklə fikirlərini əsaslandırirlar.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər hər bir şəkildə təsvir olunmuş peşə sahibi haqqında (*geyimi, ləvazimatları, gördüyü işlər və s.*) danışirlar.

Yönəldici suallar: *Yanğınsöndürənin geyimi necə olur? O nə üçün xüsusi geyim geyinir? Sizcə, o, işində hansı təhlükə ilə üzləşə bilər? Bas polisler özləri təhlükə ilə rastlaşa bilərlərmi? Üçüncü şəkildə hansı peşə sahibi təsvir olunmuşdur? Gəmi kapitanı nə işlə məşğuldur? Bas gəmi kapitanı iş vaxtı hansı təhlükələrlə üzləşə bilər? və s.*

Yazı

3.1.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin xəbər məzmunlu mətn yazmaq bacarığını formalaşdırır. Artıq şagirdlər əvvəlki dərslərdən bu tipli mətn nümunəsi ilə tanışdirlar. Şagirdlərin yazacaqları mətn təxminən belə ola bilər:

Fırtına günorta baş verdi. Külək dənizin dalgalarını çox hündürə qaldırırdı. Bütün estakada suyun içində idi. Neftçilər qorunmaq üçün otaqlara girirdilər. İki nəfər neftçi isə bu vaxt buruqda idi. Onlar nasazlığı aradan qaldırmağa çalışırdılar. Fırtına vaxtı buruqda olmaq çox təhlükəli idi. Onları xilas etmək lazım idi. Neftçilər bir-birinin qolundan yapışib onların köməyinə getdilər. Elə bu vaxt xilasedici qayıq da gəldi. Neftçilər çox çətinliklə buruqdan enib qayıqda mindilər.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq D (dərslük). Qruplarla iş. Şagirdlər qruplara ayrılırlar. Müəllim şagirdlərin müsahibə ilə bağlı biliklərini xatırladır. Qrup üzvləri müsahibə üçün suallar hazırlamağa başlayirlar.

Hər bir qrup müsahibəni təqdim etmək üçün jurnalist və müsahibini seçir. Jurnalist və müsahib bir dəfə məşq edirlər. Bu zaman digər qrup üzvləri sual-cavab vaxtı öz irad və təkliflərini verməklə yoldaşlarını təqdimata hazırladırlar.

Şagirdlərin təqdimatlarının məzmunu təxminən belə ola bilər:

1. Neftçi Ariflə müsahibə:

– *Salam. Necəsiniz?*

- Şükür, indi yaxşıyam.
 – Siz buruğa qalxanda fırtına başlamışdı?
 – Xeyr, amma başlayacağını bilirdim. Yaxşı ki biz işimizi qurtaranda fırtına başladı. Çətinliklə aşağı enə bildik. Külək o qədər güclü idi ki, az qala bizi yerə atacaqdı.
 – Bəs qorxmadınız?
 – Artıq öyrəşmişik. Bu bizim işimizdir. Amma arada Səməd büdrədi, güclə dəmirlərdən tutub dayandı. Onda çox qorxdum.
 – Çox şadiq ki, hər şey yaxşı qurtardı. Biz sizin kimi fədakar neftçilərimizlə fəxr edirik. Müsahibəyə görə təşəkkür edirik.

2. Usta ilə müsahibə:

- Salam. Necəsiniz, usta?
 – Şükür, indi yaxşıyam.
 – Dənizdə fırtına olacağını bilirdiniz?
 – Bəli. Biz hər gün sinoptiklərin məlumatını izləyirik. Amma buruqdakı nasazlıq qəflətən baş verdi.
 – Buruq təmir edilməseydi, nə baş verərdi?
 – Qırılıb yerə düşə bilərdi, neftçilər xəsarat ala bilərdilər... Yaxşı ki vaxtında qarşısını ala bildik.
 – Təşəkkür edirik!

3. Elşadla müsahibə:

- Dənizdə fırtına olacağından xəbərin var idi?
 – Yox, bilmirdim. Bu barədə televiziyadan xəbər aldım.
 – Eşidəndə ki atan böyük bir fəlakətin qarşısını alıb, hansı hissləri keçirdin?
 – Mən həmişə atamla fəxr etmişəm. İndi də atamla qürur duyduğum.
 – Böyüyəndə neftçi olmaq istəyərənmi?
 – Bəli. Bu mənim arzumdur.
 – Müsahibəyə görə təşəkkür edirik.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yazılı formada dialoq qurmaq bacarığını möhkəmləndirir.

Dialoqun məzmunu təxminən belə ola bilər:

- Salam, ata. Nə yaxşı ki gəldin!
 – Necəsən? Hələ yatmamısan?
 – Yox, səni gözləyirdim. De görüm, fırtına olacağını bilə-bilə niyə buruğun başına qalxmışdın?
 – Düşündük ki, fırtına başlayana qədər işimizi bitirərik. Əslində, elə bitirdik də, amma yerə düşməyə gecikdik.
 – Səndən çox narahat qaldıq. Gərək xəbər verəydin.

- Elşad, axı sən bilirsən ki, mən neftçiyəm. Belə havada evə zəng edə bilmirəm.
 – Bilirəm, mənim qəhrəman atam!

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Söz birləşməsi üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır.

Doğru cavab: 1) hündür dalğalar; 2) güclü yağış; 3) dəniz kənarı; 4) qızmar Günəş; 5) küçənin işıqları.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Mövzuya aid məlumatları məntiqi ardıcılıqla yazır.	Tap. Ç (dərslük)
Tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur.	Tap. D (dərslük)
Mətndəki epizoda uyğun dialoq qurub yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Cümləni təşkil edən söz və söz birləşmələrini müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

4-cü dərs. Mürəkkəb sözlərin yazılışı

- Dərslük: səh. 97 • İş dəftəri: səh. 65

Təlim məqsədləri

- Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir (st. 4.1.2).
- Eyni sözün təkrarından yaranan mürəkkəb sözlərin düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.2).
- Mürəkkəb sözləri və söz birləşmələrini fərqləndirir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mürəkkəb sözlərin oxşar və fərqli xüsusiyyətləri haqda müzakirə

2	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözlərin yazılışı
3 Formativ qiymətləndirmə		

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə “hava”, “bir”, “su” sözlərini yazır və deyir:

– Hansı sözü iki dəfə təkrarlasaq, yeni söz yarada bilərik?

Cavab: bir – bir-bir.

Müəllim “bir” və “bir-bir” sözlərini cümlədə işlədib sözlər arasındakı məna fərqi izah edir.

4.1.2 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdə yerinə yetirilir:

1. Əvvəlcə şagirdlər həmin sözlərin oxşar xüsusiyyətlərini, yəni eyni sözün təkrarından yaranmasını müəyyən edirlər.

2. İkinci mərhələdə şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, təkrarlanan sözlərin arasına *a*, *ba*, *bə*, *ha* hissəcikləri əlavə olunursa, bu yolla yaranan mürəkkəb sözlər bitişik yazılır.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər rubrikada verilmiş mürəkkəb sözlərin yazılış qaydasını oxuyur və nümunələrlə tanış olurlar.

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Məqsəd şagirdlərə mürəkkəb sözlərin yazılışı ilə bağlı qaydanı mənimsətməkdir.

Müəllim tapşırıqdakı cədvəli lövhədə çəkir. Şagirdlər müzakirə yolu ilə bitişik və defislə yazılan mürəkkəb sözləri cədvəldə qruplaşdırırlar.

Tapşırıq C (dərslük), tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıqları yerinə yetirməklə şagirdlər eyni sözün təkrarından yaranan mürəkkəb sözlərin yazılış qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavablar: Tapşırıq C (dərslük) – *ilbəl, yaza-yaza, ildən-ildə, rəngbə-rəng, vurhavur.*

Tapşırıq A (iş dəftəri) – *gülə-gülə, sözbəsöz, təkbətək, ağır-ağır, qovhaqov, iç-içə.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər hərəkət bildirən sözlərdən mürəkkəb sözlər düzəldib iş vərəqlərində düzgün şəkildə yazırlar. Sonra isə həmin sözləri cümlələrdə işlədirirlər.

Tapşırıq D (dərslük), B (iş dəftəri). Hər iki tapşırıq şagirdlərin mürəkkəb sözlərin yazılış qaydalarını üzrə biliklərini möhkəmləndirmək məqsədi daşıyır.

4.1.2 Tapşırıq C (iş dəftəri). Müəllim əvvəlcə tapşırıqda verilmiş nümunəni şagirdlərə izah edir. Yaxşı olar ki, müəllim həmin sözlərin mənasını

şagirdlərə izah etsin. Bu zaman mürəkkəb sözün daxilindəki sözlərlə söz birləşmələri arasında məna əlaqəsinin olmamasını aydınlaşdırırlar. Sonra şagirdlər nümunə əsasında söz birləşməsi düzəldib cümlədə işlədirirlər. Nəticədə şagirdlər empirik olaraq mürəkkəb sözün söz birləşməsindən fərqi qavrayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Eyni sözün təkrarından yaranan mürəkkəb sözləri düzgün yazır.	Tap. B, C, Ç, D (dərslük), A, B (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözləri və söz birləşmələrini fərqləndirir.	Tap. C (iş dəftəri)

1-ci dərs. “Okeanın qəzəbi”

- Dərslik: səh. 98–99
- İş dəftəri: səh. 66

Təlim məqsədləri

- Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır (st. 1.2.1).
- Bədii və informativ mətnləri oxuyarkən müvafiq səs tonu seçir (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir və lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirir (st. 2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat haqda nəticəyə gəlir (st. 2.2.5).
- Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır (st. 2.2.2).
- Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

• **Köməkçi vasitələr (təchizat):** Sunamiyə aid təsvirlər.

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Su ilə bağlı təbii fəlakətlərin xatırlanması
2	Danışma	Sunami və daşqın barədə söhbət
3	Oxu	“Okeanın qəzəbi” mətninin oxusu
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi
5	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sinfə müraciət edir:

– *Hansı təbii fəlakətlər su ilə bağlıdır?*

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərə bölmənin əvvəlində sunami haqqında olan tapmacanı xatırladır:

– *Tapmacada sunami haqqında hansı məlumatları öyrəndiniz? Sunaminin daşqınla oxşar və fərqli cəhətləri haqqında nə demək olar?*

Müəllim lövhədə Venn diaqramı və ya cədvəl çəkir, şagirdlər sunami və daşqını müqayisə edirlər.

Sunamiyə aid xüsusiyyətlər	Daşqına aid xüsusiyyətlər	Hər ikisinə aid ortaq xüsusiyyətlər
Okean və dənizdə baş verir.	Çaylarda yaranır.	Su ilə bağlı təbii fəlakətdir.
Zəlzələ nəticəsində yaranır.	Dağlardan əriyən qarın çaya tökülməsi nəticəsində baş verir.	İnsan itkisinə səbəb ola bilər.

Oxu

2.2.1 “Okeanın qəzəbi” mətni. Şagirdlər mətni növbə ilə oxuyurlar. Müəllim hər abzasın oxusundan sonra şagirdlərə yönəldici suallar verir. Bu üsulla müəllim mətnin diqqətlə və müvafiq səs tonu ilə oxunmasına nəzarət edir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 “Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (şığımaq, şahid, qamarlamaq, fəsad) təxmini mənasını soruşur. Sonra özü sözlərin dəqiq mənasını lüğətdən oxuyaraq açıqlayır:

şığımaq – sürətlə enərək hədəfə hücum etmək;
şahid – hadisəni, əhvalatı öz gözü ilə görən adam;

qamarlamaq – əlləri ilə bir şeydən bərk-bərk yapışmaq;

fəsad – ağır, qorxulu nəticə.

Şagirdlər sözləri cümlələrdə işlədirirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şaquli inteqrasiya. Sözlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən etməklə cümləni müvafiq sözlə tamamlayır (st. 2.1.2).

Tapşırıq şagirdlərin söz boğçasındakı sözləri necə mənimsədiklərini yoxlamağa imkan verir. Şagirdlər verilmiş cümlələri oxuyur, uyğun sözləri söz boğçasından seçib nöqtələrin yerinə yazırlar: 1 – şığımaq; 2 – qamarlamaq; 3 – şahid; 4 – fəsad.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin məzmunu ilə bağlı doğru və yanlış fikirləri seçməklə oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Doğru cavablar: 1, 3. Yanlış cavablar: 2, 4.

2.2.5 Tapşırıq C (iş dəftəri). Sillogizm xarakterli tapşırıq şagirdlərin məntiqi təfəkkürünü inkişaf etdirir. Tapşırıq yeni tipli olduğu üçün şagirdlər bir qədər çətinlik çəkə bilərlər. Bu zaman müəllimin köməyi vacibdir.

Doğru cavab: Nəticə: Yaponiyada 7 baldan yuxarı zəlzələ olub.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdən ibarətdir:

I mərhələ: Şagirdlər mətnin tərkib hissələrini müəyyən edirlər:

Giriş hissə – 1-ci və 2-ci abzaslar;

Əsas hissə – 3-cü, 4-cü və 5-ci abzaslar;

Sonluq – 6-cı abzas.

II mərhələ: Hissələri yarımbaşlıqlarla adlandırılır.

Giriş hissə – Sunaminin yaranması;

Əsas hissə – Alyaska və Yaponiyada baş vermiş sunami;

Sonluq – İnsanın təbii fəlakət qarşısında aciz qalması.

Tapşırığın məqsədi şagirdlərin mətnin tərkib hissələri haqqında biliklərinin möhkəmləndirilməsi, eləcə də mətnin hissələrini yarımbaşlıqlarla ifadə etmək bacarığının inkişaf etdirilməsidir.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlər yarımbaşlıqları sual cümlələri şəklində ifadə edə bilərlər: *Sunami necə yaranır? Dünyada ən dəhşətli sunamilər harada baş verib? İnsan təbii fəlakətin qarşısını ala bilirmi?*

Yazı

3.1.2 Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər mətnədən sunaminin qorxunc fəlakət olduğunu təsdiq edən cümlələri seçib yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Cümləni müvafiq sözlə tamamlayır.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)

Mətnin hissə və epizodlarını uyğun yarımbaşlıqlarla adlandırır.	Tap. C (dərslük)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumatı müəyyənləşdirir.	Tap. C (iş dəftəri)
Oxuduğu informativ mətndəki əsas faktları yazıda əks etdirir.	Tap. Ç (iş dəftəri)

2-ci dərs. Qrafik təsvirin mətnə çevrilməsi

• Dərslük: səh. 99

• İş dəftəri: səh. 67

Təlim məqsədləri

- Qrafik informasiyanı rəqib cümlələr şəklində təqdim edir (st. 3.1.2).
- Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram) şəklində təqdim edir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Zəlzələ və sunamiyə aid tapmacaların xatırladılması
2	Yazı	Qrafik informasiyanın rəqib cümlələr şəklində yazılması; dinlənən və oxunulan mətnin qrafik informasiyaya çevrilməsi
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Bu dərsdə sunami, zəlzələ və vulkan təbii fəlakətləri mövzularından istifadə etməklə şagirdlərin dinləmə, danışma, oxuyub-qavrama və yazı üzrə bacarıqları inkişaf etdirilir. Ona görə də müəllim sunami, zəlzələ və vulkan təsvirlərini şagirdlərə göstərir və soruşur:

– *Şakillərdə hansı təbii fəlakətlər əks olunmuşdur?*

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (dərslük). Artıq şagirdlər əvvəlki dərslərdən (məlumat vərəqi əsasında) bu tapşırıq modeli ilə tanışdırlar. Şagirdlər cədvəldəki hər bir informasiyanı cümləyə çevirib yazmalıdırlar. Tapşırığın əvvəlcə şifahi olaraq kollektiv yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Şagirdlər təxminən belə yaza bilirlər:

1. 1976-cı ildə Filippində sunami baş verdi. Dalğaların hündürlüyü 14 metrə qədər idi. Sunami nəticəsində 11 min insan həyatını itirdi.

2. Yaponiyada 2011-ci ildə sunami baş verdi. Dalğaların hündürlüyü 10 metrədən çox idi. Fəlakət nəticəsində 14 min insan həlak oldu.

3. 1960-cı ildə Çilidə baş verən sunamidə dalğaların hündürlüyü 25 metrə çatırdı. 6000 insan bu sunaminin qurbanı oldu.

Diferensial təlim

Nitqini düzgün qurmağı və onu yazıya çevirməyi bacaran şagirdlərə qrafik informasiyanı informativ mətnin strukturuna uyğun (giriş, əsas və sonluq hissədən ibarət) şəkildə yazmağı tapşırmaq olar.

3.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Dinləmə ilə inteqrasiya

Bu tapşırıq şagirdlərdə dinlədikləri mətni qrafik informasiyaya çevirmək bacarığı formalaşdırır. Tapşırığın kollektiv və ya qruplarla iş formasında yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Qruplarla iş. Müəllim şagirdləri qruplara ayırır və qruplara tapşırıqdakı cədvəli iş vərəqində çəkməyi tapşırır.

Müəllim mətni səsləndirməzdən öncə lövhədə suallar yazır və deyir ki, mətni dinlədikcə bu suallara cavab olan məlumatları qeyd edin.

- Harada baş verib?
- Nə vaxt baş verib?
- Neçə bal gücündə olub?
- İnsan itkisi nə qədər olub?

Dinləmə mətni

Tarixboyu ölkəmizdə müxtəlif dağıdıcı zəlzələlər olub.

Güclü zəlzələlərdən biri 1139-cu ildə Gəncədə baş verib. 9 ballıq zəlzələ nəticəsində Kəpəz dağı uçaraq Ağsu çayının qarşısını kəsib və səkkiz göl yaranıb. Onların içərisində ən məşhurları Göygöl və Maralgöldür. Gəncə zəlzələsi zamanı 300 minə yaxın insan həlak olub.

Ölkəmizdə ən çox zəlzələ baş verən bölgə Şamaxıdır. Ən dəhşətli Şamaxı zəlzələlərindən biri 1902-ci ildə baş verib. 9 ballıq gücü olan zəlzələ zamanı qədim Şamaxı şəhəri, demək olar ki, tamamilə dağılıb. 2000-ə qədər insan həyatını itirib.

2000-ci ildə Bakı şəhərində baş verən zəlzələ də sakinlərin yaddaşında dəhşətli fəlakət kimi qalıb. Zəlzələnin gücü 6 balдан çox olub. Çoxlu binalar ziyan çəkib. 30 nəfər həyatını itirib.

Dinləmə mətni bitdikdən sonra qruplar götürdükləri qeydlər əsasında cədvəlin boş xanalarını doldururlar. Sonra müəllim mətni yenidən səsləndirir. Qruplar cədvələ yazdıqları məlumatları yoxlayırlar. Sonda qruplar cədvəl əsasında dinlədikləri mətni nəql edirlər.

Zəlzələnin olduğu şəhər	Zaman	Zəlzələnin gücü	İnsan itkisi
Gəncə	1139-cu il	9 bal	300 minə yaxın
Şamaxı	1902-ci il	9 bal	2000
Bakı	2000-ci il	6 baldan yuxarı	30

Tapşırıq A (iş dəftəri). İnteqrasiya. Bu tapşırıq şagirdlərdə oxuduqları mətni qrafik informasiyaya çevirmək bacarığı formalaşdırır. Şagirdlər müstəqil şəkildə cədvəli aşağıdakı kimi tamamlayırlar.

Vulkanın adı	Vulkanın yeri	Vulkanın hündürlüyü	Əlavə məlumatlar
Böyük İşıqlı	Azərbaycan – Laçın rayonu	3552 metr	Sönmüş vulkandır. Yamacında qoruq var.
Hekla	İslandiya	1481 metr	20 dəfə püskürüb, sonuncusu 2000-ci ildə olub.
Vezuvi	İtaliya	1280 metr	Pompey şəhərini yox edib.
Kalbuko	Çili	2003 metr	6000 insan vulkan səbəbindən yaşadığı yeri tərk edib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Məlumatları qrafik informasiya (cədvəl) şəklində təqdim edir.	Tap. A (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Qrafik informasiyanı rəbətli cümlələr şəklində təqdim edir.	Tap. B (dərslük)

1-ci dər. “Daşqının təəccübü”

- Dərslük: səh. 100
- İş dəftəri: səh. 68

Təlim məqsədləri

- Şeiri oxuyarkən müəllifin hiss və həyəcanını intonasiya və səs tonu ilə ifadə edir (st. 2.2.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.3).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.4).
- Mətnəki epizoda uyğun ssenari və ya dialoq qurub yazır (st. 3.1.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şagirdlərin adlarının müzakirəsi
2	Oxu	“Daşqının təəccübü” şeirinin oxusu
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
4	Yazı	Ssenarinin yazılması
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərlə “*Evdə dərse hazırlaşarkən sizə daha çox kim kömək edir?*” sualı ətrafında müzakirə aparılır.

Oxu

2.2.1 “Daşqının təəccübü” şeiri. Müəllim şagirdlərə şeiri ifadəli, uyğun intonasiya ilə oxuya bilmələri üçün müvafiq təlimat verir. Şagirdlər şeiri əvvəlcə səssiz oxuyurlar. Sonra hər bir şagird şeirin dörd misrasını obrazların hiss və duyğularına uyğun intonasiya ilə ifadəli şəkildə oxuyurlar. Bu üsulla onlar şeiri ifadəli oxumaqla yanaşı, həm şeirin əsas vahidi olan misraları fərqləndirirlər, həm də oxu növbələrini gözlədikləri üçün həmin hissəni izləyirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin şeiri nə dərəcədə diqqətli oxuduqlarını yoxlamaq məqsədi daşıyır.

Doğru cavab: 1) fəlakət; 2) vulkan, uçqun, zəlzələ, sunami, tornado, daşqın; 3) birinci. Son sualın cavabı bu misralarda öz əksini tapıb:

Məni ilk nənə edən

Şirin nəvə payımsan.

Müəllim şeirin mövzusunun şagirdlərin həyatı ilə əlaqələndirmək üçün sual verir:

– *Kim öz adının mənasını bilir?*

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə öz adlarının mənasını izah etməyə çalışırlar.

Söz ehtiyatı

2.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Müəllimin köməyi ilə şagirdlər şeirdə işlənən “ipə-sapa yatmamaq” ifadəsinin mənasını izah edirlər:

İpə-sapa yatmamaq – nizam-intizama əməl etməmək, nəsihətə qulaq asmamaq, yola gəlməmək; söz eşitməmək.

Şagirdlər bu ifadənin dəcəl, sözə baxmayan uşaqlar haqqında işlədilməsini söyləyə bilirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırıq oxuyub-qavramanı möhkəmləndirir. Şagirdlər şeirin verilmiş misralarını necə anladıklarını öz sözləri ilə izah edirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər bilməcənin köməyi ilə atalar sözlərini tamamlayır və söz ehtiyatlarını möhkəmləndirirlər.

Doğru cavab: 1. Qar; 2. Sel; 3. Yağış, dolu.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Dərslinin birinci bölməsində şagirdlərin ssenari haqqında əldə etdikləri biliklər (dərslük, səh. 24.) xatırladılır. Tapşırıq bir neçə mərhələdə yerinə yetirilir:

1. Şagirdlər əvvəlcə şeirin məzmununu nəql edirlər. Bu üsul ssenari yazmaq işini bir qədər asanlaşdırır.

2. Ssenaridə olan struktur elementləri (məkan, rolların adları, onların nitqi, hərəkəti) kollektiv şəkildə müzakirə olunur. Məsələn, müəllim sual verir:

– *Nənə ilə Daşqının olduğu məkanı necə təsvir edərsiniz? Sizcə, nənə ilə Daşqın söhbət zamanı hansı hisslər keçirə bilirlər? (Təəccüblə, məhribanlıqla, sevinclə, qürurla sözlərinin lövhədə yazılması tövsiyə olunur.)*

3. Şagirdlər cütlərlə və ya qruplarla iş formasında ssenari yazmağa başlayırlar. Yaxşı olar ki, müəllim ssenarinin strukturuna aid nümunə versin.

Ssenari təxminən bu şəkildə olacaq:

Evdə

Daşqın evdə masa arxasında oturub. Qarşısında – masanın üzərində çoxlu kitab-dəftər var. Nənə isə divanda oturub kitab oxuyur.

Daşqın (nənəyə müraciətlə): *Nənə, fəlakət nədir? Mənə bu sözün mənasını izah et.*

Nənə (mehribanlıqla gülümsəyərək): *Gəl, yaxın otur. Həyatda elə şeylər var ki, insanın onlara gücü çatmır. Uçqun, vulkan, zəlzələnin qarşısını insan ala bilməz. Çünki bunlar təbii fəlakətlərdir. Sunami su ilə, tornado küləklə fəlakət yaradır. Daşqın daşı da yuyub-aparır.*

Daşqın (təəccüblə): *Nənə, özün deyirsən ki, daşqın təbii fəlakətdir. Bəs mənim adımla niyə daşqın qoymusan?*

Nənə (sevinclə): *Sən mənim günəşimsən, ayımsan! Sən olmasan, mən nənə olmazdım. Sən dünyaya gələndə mənim sevincim yerə-göyə sığmadı, aşdı-daşdı. Sevincim aşıb-daşdığına görə də sənənin adını Daşqın qoydum. Görürsən, bu ad sənə necə yaraşır?!*

(Sonra nənə Daşqını qucaqlayıb bağrına basır.)

Daha sonra cütlər və ya qruplar təqdimat edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər növbəti sərbəst dərstdə ssenari əsasında tamaşa göstərə bilirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şeiri oxuyarkən müəllifin hiss və həyəcanını intonasiya və səs tonu ilə ifadə edir.	“Daşqının təəccübü” şeiri
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük)
Mətndəki epizoda uyğun ssenari qurub yazır.	Tap. Ç (dərslük)

2-ci dərs. “Adilin şeiri”

• Dərslük: səh. 101

• İş dəftəri: səh. 69

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Şeirdə ritmin yaranmasında misralardakı heca sayının rolunu izah edir (st. 2.2.2).
- Şeir yazarkən nəzm əsərlərinə xas poetik xüsusiyyətləri (qafiyə, ritm) nəzərə alır (st. 2.2.2).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Keçirilən şeirlərin xatırlanması
2	Danışma	Şeir yazmaq haqqında söhbət
3	Oxu	“Adilin şeiri” mətninin oxusu
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim soruşur:

– *İndiyə qədər keçdiyimiz hansı şeirləri xatırlayırsınız? Sizcə, bu şeirlərin yadda qalmasının səbəbi nə ola bilər?*

Oxu

Tapşırıq A (dərslük). Şaquli inteqrasiya 2-ci sinif (st. 2.2.2). Şagirdlər “Gicitkən” şeirini səssiz oxuyurlar. Sonra isə tapşırıqdakı sualları cavablandırırlar:

Qafiyələnən sözlər: *tala-taladı, daladı, gicitkən, incidirsən.*

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlərin qafiyə haqqında bilikləri xatırladılır, “ritm” haqqında məlumat verilir. Bunların şeiri digər mətnlərdən fərqləndirən xüsusiyyətlər (qafiyə, ritm) olduğu diqqətə çatdırılır.

Danışma

1.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər şeir yazmağın çətinliyi haqqında müzakirə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Ola bilər ki, sinifdə şeir yaza bilən şagird var. Müəllim həmin

şagirdi şeirini yoldaşlarına təqdim etməsi üçün həvəsləndirməlidir.

Oxu

“Adilin şeiri” mətni. Şagirdlər mətni səssiz oxuyurlar. Sonra müəllim lövhədə “Bizim balaca Gölər, İdman edir səhər-səhər” və “Bizim balaca Gölər, Hər gün göstərir hünər” misralarını yazır və aydın intonasiya ilə elə oxuyur ki, şagirdlər “İdman edir səhər-səhər” misrasında ritmin pozulduğunu duysunlar. Belə olan halda şagirdlər şeirdə ritmin vacib şərt olduğunu daha dəqiq anlayacaqlar.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər şeirin misralarındakı hecaları sayıb ritmin pozulmasını müəyyənləşdirirlər:

Bi-zim ba-la-ca Gölər (7 heca)

İd-man e-dir sə-hər-sə-hər (8 heca)

Misraların birində 7, digərində 8 heca olduğu üçün ritm pozulub. Amma “Hər gün göstərir hünər” misrasında 7 heca var. Ona görə də bu misranı Adil əlavə edəndə ritm pozulmur.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin şeirin əlamətlərini anlamasına, onlarda şeir yazmaq həvəsi və bacarığının formalaşmasına yönəlib. Aşağıda tapşırıqların düzgün cavabları verilmişdir.

Natamam verilmiş şeirləri şagirdlər aşağıdakı kimi tamamlamalıdırlar:

Taqqataq yağır dolu

Kəsir cığırı, yolu.

Bu necə möcüzədir?

Özü daş, canı sulu.

Nədir belə ulayan,

Qorxulu səslər yayan?

Çaqqaldır, ya canavar,

Kimdir bundan xəbərdar?

Bu ulayan küləkdir,

Tabii fəlakətdir.

Onun adı tufandır,

Uçurub-dağıdandır.

Budaqlarda gəzən quş

Özünə yuva qurmuş.

Ağzında yem gətirib

Balaların doyurmuş.

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirilir.

Qruplar ilkin olaraq mövzu seçimi edirlər. Daha sonra ilk misra fikirləşib tapırlar. Hər kəs növbəti misra üçün qafiyə təklif edir və təklif olunan qafiyələrdən istifadə edib yeni misralar yaradırlar.

Sonda qrupların təqdimatı dinlənilir. Şeirin qafiyəsi və ritmi müzakirə olunur.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıq modeli yeni olduğu üçün əksər şagirdlər çətinlik çəke bilərlər. Müəllim hər qrupa nümunə üçün bir misra təqdim edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B (dərslük)
Şeirdə ritmin yaranmasında misralardakı heca sayının rolunu izah edir.	Tap. C (dərslük), tap. B, C (iş dəftəri)
Şeir yazarkən nəzm əsərlərinə xas əsas poetik xüsusiyyətləri (qafiyə, ritm) nəzərə alır.	Tap. Ç (dərslük)

3-cü dərslük. Şəxs adlarının yaranması

- Dərslük: səh. 102
- İş dəftəri: səh. 70

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.3).
- Həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işləyə bilən sözləri müəyyən edir (st. 4.1.5).
- Şəxs adları kimi işlənən sözlərin aid olduğu nitq hissəsini müəyyən edir (st. 4.1.5).
- Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Daşqının təəccübü” şeirinin xatırlanması
2	Danışma	Şəxs adlarının yaranması haqqında söhbət
3	Dil qaydaları	Şəxs adlarının yaranması və düzgün yazılışı
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər nənənin nəvə-sini Daşqın adlandırmasının səbəbini şeirdən nümunələr gətirməklə izah edirlər və müəyyən-ləşdirirlər ki, *daşqın* əvvəlcə ümumi isim kimi yaranmışdır.

1.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər şəxs adla-rının necə yaranması ilə bağlı fikirlərini bildirirlər.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Rubrikada xü-susi isimlərin (əsasən, şəxs adlarının) bəzən ümu-mi isimlərdən, bəzən isə sifətlərdən yarandığı diqqətə çatdırılır.

4.1.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər xüsusi isim kimi işlənə bilən ümumi isimləri seçirlər: *daniz, damla, cəsarət, səfər, nərgiz*.

4.1.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Xüsusi isim kimi işlənə bilən sifətlər bunlardır: *mehriban, şirin, kamil, qəribə, ülvi, nadir, qorxmaz, göyçək, zərif*.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər xatırladıqları adamların adlarının hansının ümumi isimdən yaranmasını müəyyən-ləşdirirlər.

Tapşırıq E (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər şəxs adlarının hansı nitq hissəsindən yaranmasını və onların qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən et-məklə qruplaşdırırlar.

Konkret isimdən yarananlar: *Yasəman, Pər-vanə, Reyhan, Nazir, Şahin, Zümrüd*.

Müəyyən isimdən yarananlar: *Nicat, Vüqar, Arzu, Xəyal, İlham, İradə*.

Əlamət bildiren sifətdən yarananlar: *Qara, Güllü*.

Keyfiyyət bildiren sifətdən yarananlar: *Mətin, Coşqun, Vurğun, Bəxtiyar, Mahir*.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər *Sevda, Xəyal, Uğur* sözlərinin altından xətt çəkməlidirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər sifətlərdən yaranan şəxs adlarını (*Şirin, Mətin, Zərif, Sadiq, Gözəl*) seçib onları cümlədə işlədirlər.

4.1.5 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirməklə ümumi və xüsusi isimləri fərq-ləndirmək və düzgün yazmaq bacarıqlarını nü-mayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A, B (dərslük)
Həm ümumi, həm də xüsu-si isim kimi işlənə bilən söz-ləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Şəxs adları kimi işlənən söz-lərin aid olduğu nitq hissə-sini müəyyən edir.	Tap. Ç, E (dərslük), tap. A, B (iş dəftəri)
Xüsusi isimləri düzgün yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

4-cü dərs. Ümumiləşdirici təkrar

• Dərslük: səh. 103 • İş dəftəri: səh. 71

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki məlumat və hadisələrin fakt və ya təxəyyül olduğunu müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mürəkkəb sözün tərkibindəki sözləri müəy-yən edir (st. 4.1.2).
- Mürəkkəb sözün tərkib hissələri arasında məna əlaqəsindən çıxış edərək onun düzgün yazılışını müəyyən edir (st. 4.1.2).
- Xüsusi isimlərin böyük hərflə yazılış qaydası-na əməl edir (st. 4.1.5).

• Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmə üzrə sual-cavab
2	Oxuyub-qavrama	Fakt və ya təxəyyülün müəyyən edilməsi
3	Dil qaydaları	Mürəkkəb sözlərin düzgün yazılışı
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər bölmədəki mətnlərlə bağlı təəssü-
ratlarını bölüşürlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şa-
girdlərə məlumdur ki, fakt həqiqət, təxəyyül isə
uydurma, dəqiq olmayan fikirdir. Bu bilikləri xatır-
layan şagirdlər 1-ci, 3-cü, 4-cü, 7-ci cümlələrin
fakt, 2-ci, 5-ci, 6-cı cümlələrin isə təxəyyül ol-
masını müəyyənləşdirirlər.

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq B (dərslük). Kollektiv iş. Şa-
girdlər növbə ilə tapşırıqda verilmiş mürəkkəb
sözlərin hansı nitq hissələrinin birləşməsindən
yarandığını müəyyənləşdirirlər.

1. isim + isim: *qəndqabı, tozağacı, yərfindığı.*
2. isim + sifət: *dilişirin, diliuzun, əliayrı, gö-
züyaşlı.*
3. sifət + isim: *qaragöz, enlikürək, hazırcavab.*
4. sifət + sifət: *yastı-yastı, dadsız-duzsuz, səslı-
küylü.*

4.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər cümlələrin
tərkibindəki səhv yazılan mürəkkəb sözləri müəy-
yən etməli və onları orfoqrafik normaya uyğun
köçürməlidirlər.

Doğru cavab: 1. bağayarpağı; 2. sətirbəsətir,
öz-özünə; 3. mer-meyvə, üst-baş; 4. əyri-üyrü, üz-
göz; 5. adbaad; 6. dost-tanış, üzuağ, gecə-gündüz.

4.1.5 Tapşırıq Ç (dərslük). Hər bir cümlədə
həm ümumi, həm də xüsusi isim kimi işlənə bilən
sözlər var. Şagirdlər cümlədə şəxs adlarını fərq-
ləndirməli və onların ilk hərfini böyük yazaraq
cümlələri köçürməlidirlər.

4.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasi-
təsilə şagirdlərin mürəkkəb sözləri fərləndirmək
bacarığı yoxlanılır. Cümlələrə bu sözlər əlavə edil-
məlidir: 1) *günorta*; 2) *kəlikotu*; 3) *gülərüz*; 4) *ha-
zırcavab*.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mürəkkəb söz-
ləri orfoqrafik qaydaya uyğun yazırlar: *inyə-sap,*
inyəyarpaqlı; tozoran, toz-torpaq.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Bu tapşırıqda verilmiş
sözlərə onların əksmənalı qarşılığını artıraraq mü-
rəkkəb sözlər düzəltmək və onları orfoqrafik qay-
daya uyğun yazmaq lazımdır.

Doğru cavab: Eniş-yoxuş, ordan-burdan, əvvəl-
axır, aşağı-yuxarı, sağ-sol.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələri uy-
ğun mürəkkəb sözlərlə tamamlamaqla oxuyub-
qavrama, söz ehtiyatı, həmçinin orfoqrafik bilik və
bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Sözlər bu ardı-
cılıqla yazılır: 1) *kəlikotu*; 2) *qohum-aqrəba*; 3)
ayaqqabı; 4) *tozoran*; 5) *toz-torpaq*.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar
və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Fakt və təxəyyülü fərləndirir.	Tap. A (dərslük)
Mürəkkəb sözün tərkibin- dəki sözləri müəyyən edir.	Tap. B (dərslük), tap. A (iş dəftəri)
Mürəkkəb sözün düzgün yazılışını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük), tap. B, C, Ç (iş dəftəri)
Xüsusi isimləri düzgün yazır.	Tap. Ç (dərslük)

BURAXILIŞ MƏLUMATI

Ümumtəhsil məktəblərinin 3-cü sinfi üçün
Azərbaycan dili (tədris dili) fənni üzrə dərslərin (qrif nömrəsi: 2020-088)
metodik vəsaiti (1-ci hissə)

Tərtibçi heyət

Müəlliflər	Ülkər Nurullayeva Şəhla Zahidova İradə Bayramova Aysel Xanahyeva Könül Məhyəddinova
Layihə rəhbəri	Rafiq İsmayilov
Bədii redaktor	Taleh Məlikov
Dil-üslub redaktoru	Dilruba Cəfərova
Texniki redaktor	Zeynal İsayev
Dizayner	Taleh Məlikov
Korrektor	Fəridə Ziyadova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

ISBN 978-9952-8402-5-4

Hesab-nəşriyyat həcmi: 13,5. Fiziki çap vərəqi: 15.
Səhifə sayı 120. Formatı: 57×82 ¹/₈. Kəsimdən sonra ölçüsü: 195×275.
Şriftin adı və ölçüsü: Calibri 11 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş ____. Tirajı 250. Bakı – 2020.

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 30.09.2020

Çap məhsulunu nəşr edən:
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (Bakı ş., A.Cəlilov küç., 86).

Çap məhsulunu istehsal edən:
“Çaşıoğlu Eİ” MMC (Bakı ş. M.Müşfiq küç., 2 A).

LAYİHƏ

Pulsuz

LAYIHƏ